

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA A PARLAMENTNÍ VOLBY
V ROCE 1925

Vedoucí práce: doc. PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Autor práce: Bc. Petr Kolařík

Studijní obor: Historie navazující (HISn)

Ročník: 3.

2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 22. listopadu 2020

.....

Poděkování

Rád bych poděkoval především vedoucímu mé diplomové práce, doc. PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné rady, připomínky, velkou ochotu a trpělivost. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi jakýmkoli způsobem pomohli.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá vývojem Komunistické strany Československa v letech 1921-1925, jejím působením ve stranicko-politickém systému první Československé republiky a volbami do Národního shromáždění, které se konaly v listopadu roku 1925, v nichž změřila síly a popularitu s ostatními politickými stranami. Pro Komunistickou stranu Československa se jednalo o první parlamentní volby od svého vzniku. Zaznamenala v nich však obrovský úspěch, když obdržela téměř jeden milion volebních hlasů a stala se tak druhou nejsilnější stranou v celém Československu. Větší pozornost je věnována vnitrostranickým sporům, které doprovázely stranu během jejího vývoje po téměř celá 20. léta 20. století, postojům KSČ vůči státnímu režimu, metodám šíření marxisticko-leninské ideologie v době volební kampaně a výsledkům voleb z komunistického pohledu.

Annotation

This diploma thesis deals with the development of the Communist Party of Czechoslovakia during the years 1921-1925, its work in the party-political system of the first Czechoslovak Republic and the elections to the National Assembly, which took place in November 1925, in which it measured forces and popularity against other political parties. This was the first parliamentary election for the Communist Party of Czechoslovakia since its inception. Despite this, it was a huge success, gaining almost one million electoral votes, making it the second strongest party in the whole Czechoslovakia. Greater attention is paid to the internal party disputes that accompanied the party during its development throughout almost all of the 1920s, the Communist Party's attitudes towards the state regime, the methods of spreading Marxist-Leninist ideology during the election campaign and the election results from a communist point of view.

Obsah

Úvod	7
1. Počátky první Československé republiky.....	12
1.1 Na cestě ke vzniku samostatné Československé republiky.....	12
1.2. Ustanovení a raná léta Československé republiky	18
1.3. Stranicko-politický systém Československa	22
2. Formování a vznik Komunistické strany Československa.....	30
2.1 Dílčí kroky k utváření KSČ.....	30
2.2 Založení KSČ na ustavujícím a následném slučovacím sjezdu	38
3. Vývoj KSČ v první polovině 20. let 20. století a situace před volbami roku 1925....	47
3.1 Šmeralovo vedení KSČ	47
3.2 I. řádný sjezd KSČ a situace po něm.....	53
3.3 II. a III. řádný sjezd KSČ	56
3.4 Situace a události před volbami do Národního shromáždění v roce 1925	61
4. Volby do Národního shromáždění roku 1925	68
4.1. Josef Haken	68
4.2 Organizační a sociální struktura KSČ v roce 1925	72
4.3. Program a agitační činnost KSČ	78
4.4 Výsledky parlamentních voleb.....	86
Závěr.....	98
Seznam pramenů a literatury	102
Seznam příloh.....	108

Úvod

Dějiny Komunistické strany Československa jsou v současné době velmi populárním a relativně často zpracovávaným historickým tématem. Platí to zejména pro období po únoru roku 1948, kdy KSČ dokončila státní převrat a na více než čtyřicet let se chopila absolutní moci v Československé republice. Její historii v meziválečné éře, a především před nástupem „karlínských kluků“, bývala v porovnání s obdobím po druhé světové válce věnována po roce 1990 skromnější pozornost. To se však v posledních letech zdárně mění nejen díky pracím historiků, ale i kvůli kvalifikačním pracím studentů.

Důvodů, proč jsem se i já rozhodl pro svou diplomovou práci vybrat téma Komunistické strany Československa, bylo několik. První republika se až do svého zániku musela potýkat spolu s úsilím řady Němců po oddělení a Slováků po autonomii s nebezpečím ze strany komunistů, kteří v rámci svého dlouhodobého cíle, jímž bylo svržení kapitalistického řádu ve státě a nastolení spravedlivé společnosti pod diktaturou proletariátu, představovali pro pokračující existenci demokracie v Československu silné ohrožení.

Zároveň KSČ zaujímala ve stranicko-politickém systému Československa zvláštní postavení. Jednou z příčin byla skutečnost, že se strana řídila instrukcemi a rozhodnutími, které byly přijaty Komunistickou internacionálou v Moskvě. Stala se tak závislou a zcela podřízenou stranou na vůli cizího státu. Komunisté vyčnívali také kvůli svým dalším typickým rysům, jimiž byly nedemokratičnost a antisystémovost - rezignace podílet se na vládě a neuznávání režimu ve státě. Uvedené vlastnosti tak zcela logicky vylučovaly KSČ na okraj politického života.

V neposlední řadě se nabízí problematika vývoje strany. Zda byla Komunistická strana Československa tak radikální a nekompromisní již od svého založení, nebo se do své podoby vypracovala postupným vývojem, nástupem bolševizace a konečným uchopením moci ve straně skupinou kolem Klementa Gottwalda v roce 1929.

Hlavním cílem předkládané práce je nejen podat stručné představení první Československé republiky a jejího stranicko-politického systému, ale především popsat a analyzovat Komunistickou stranu Československa v letech 1921 až 1925 a předložit srozumitelný popis jejího vývoje, fungování a působení v prostředí československé politiky tak, aby se v této složité problematice, jakými bezesporu dějiny KSČ jsou, dalo dobře orientovat. Větší důraz je kladen na vnitrostranické rozepře, a zejména na cestu k

volbám do Národního shromáždění, které se uskutečnily 15. listopadu 1925 a jejich průběh. Snahou práce je spíše výstižně shrnout důsledky voleb, než se těmto důsledkům věnovat pozorněji, rozpracovat je v širším měřítku, a to také z toho důvodu, aby nedošlo k překročení rozsahu práce.

Kvalifikační práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. Úvodní kapitola se věnuje poměrům a těžkostem, kterým formující se Československá republika čelila při své snaze o založení samostatného státu a také při svém ustanovení. Závěr kapitoly patří nástinu stranicko-politického systému země. Obsahuje části týkající se státní formy, ústavní listiny a rovněž stranických subjektů v politice.

Následující kapitola je členěna do dvou podkapitol. První z nich se zabývá skupinami, případně frakcemi a jejich kroky, které vedly ke zformování komunistické strany v Československu. Nejdůležitější roli zde sehrálo levicové křídlo uvnitř Československé sociálně demokratické strany dělnické, tzv. marxistická levice. Z tohoto důvodu jí je dána větší pozornost než ostatním seskupením. Druhá podkapitola se již zaměřuje na vytvoření Československé komunistické strany na ustavujícím sjezdu a následně na samotné sloučení a založení jednotné Komunistické strany Československa na slučovacím sjezdu. Není zde opomenuta ani osobnost Bohumíra Šmerala, který hrál v obou procesech velmi významnou roli.

Nejdůležitějšími částmi práce jsou třetí a čtvrtá kapitola. Předposlední oddíl zachycuje vývoj strany a souběžně vnitrostranické rozepře, a to již od počátku Šmeralova vedení strany roku 1921, tak i po jednotlivých řádných sjezdech a nástupu bolševizace. Svou důležitou úlohu zde sehrála Komunistická internacionála a usnesení, která byla přijata na jejích kongresech. Třetí kapitolu uzavírá nástin nezanedbatelných společenských, politických a hospodářských poměrů v Československu před parlamentními volbami roku 1925, které mohly značně ovlivnit volební výsledky.

Poslední kapitola se týká zejména průběhu voleb do Národního shromáždění a krátce shrnuje její důsledky. V krátkosti představuje osobnost Josefa Hakena, který vedl KSČ do voleb z pozice předsedy strany. Jedná se o komunistického představitele, jenž je dle mého názoru ve srovnání s jinými reprezentanty KSČ odsunut do pozadí dějin komunistické strany. Kapitola dále obsahuje pasáž věnující se organizační a sociální struktuře KSČ v průběhu první poloviny 20. let 20. století a jejímu stavu, se kterým vstupovala do volebního období. Celá kvalifikační práce je zakončena problematikou agitačně propagační činnosti KSČ a stručným shrnutím výsledků a důsledků voleb z roku

1925, a to primárně z komunistického pohledu. Poslední dvě kapitoly, a především tu závěrečnou, lze považovat za jádro předkládané práce.

Obecně lze tvrdit, že pramenná základna pro zkoumání dějin KSČ je velice široká a rozmanitá. V rámci mého výzkumu KSČ v letech 1921-1925 a parlamentních voleb v roce 1925 je čerpáno z archivních pramenů uložených ve fondech, které se nacházejí v Národním archivu. Zaprvé se jedná o fond KSČ – Ústřední výbor 1921-1945, Praha, v němž jsou zahrnuty archivní materiály týkající se stranických orgánů jako například ústředního výboru, sekretariátu, politbyra, orgbyra, agitačně propagačního oddělení a dalších oddělení a komisí. Dále je využito fondu Sběrka letáků KSČ, který obsahuje řadu volebních materiálů, jako jsou například volební letáky, plakáty apod. Fond Předsednictvo ministerské rady nabízí archiválie vztahující se k volbám (výsledky, hlášení o volebním ruchu, instrukce k voličským seznamům atd.), interpelacím poslanců Národního shromáždění, politickým stranám, zápisům ze schůzí vlády atd. Ve fondu Josefa Hakena je možné najít dokumenty informující nejen o osobním životě Josefa Hakena, ale také o jeho činnosti v Poslanecké sněmovně, tisku apod.

Velmi cenným pramenem jsou také vydané edice jednotlivých řádných sjezdů KSČ, které poskytují informace o stavu a situaci ve straně, a sborník dokumentů týkající se založení KSČ. Nelze zapomenout ani na využití tisku. V této práci je využito zejména komunistických novin, Rudého práva. Jedním z důležitých pramenů této kvalifikační práce jsou paměti. Jedná se zejména o vzpomínky komunistického historika, spisovatele a politika Pavla Reimana, které sepsal do publikace *Ve dvacátých letech*.¹ Dále s jistou dávkou kritiky jsou použity také paměti komunistického politika Václava Kopeckého² a spíše pro pozdější období jsou vhodné memoáry od autora židovského původu Fritze Beera.³

Nakonec pro čistě číselné shrnutí výsledků voleb do Národního shromáždění roku 1925 jsou využity zdroje ze svazku Státního úřadu statického v Praze z roku 1926 a od Českého statistického úřadu, jehož informace jsou dostupné online.

Jak již bylo řečeno, polistopadová éra v oblasti historiografie dějiny KSČ v období mezi oběma světovými válkami trochu přehlížela. Jako obranný argument neobstojí tvrzení, že po roce 1948 bylo na toto téma napsáno značné množství prací a že

---

¹ Pavel REIMAN, *Ve dvacátých letech. Vzpomínky*, Praha 1966.

² Václav KOPECKÝ, *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*, Praha 1960.

³ Fritz BEER, *...a tys na Němce střílel, dědo?* Praha 2008.

je již vše popsáno a vyloženo. Nicméně mnoho takových prací spíše reflektuje dobu svého vzniku a staly se spíše pramenem k poznání historie československé společnosti ve druhé polovině 20. století, než že by byly cenným příspěvkem o době, o které chtěly usilovně vyprávět.⁴ I přes to vychází předkládaná práce z celé řady publikací a studií. Za konkrétní zmínku rozhodně stojí práce od francouzského historika a politologa Jacquesa Rupnika, který se zaměřuje na dějiny střední a východní Evropy, s názvem *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*,⁵ jejíž francouzský originál vyšel knižně již v roce 1981. Českého překladu se práce dočkala až v roce 2002. Meziválečné KSC se ještě věnuje kniha Martina Nechvátala *15. 5. 1921 Založení KSC ve službách Kominterny*⁶ také z roku 2002. Velmi nápomocnou prací je dvoudílná biografie Bohumíra Šmerala od významného historika specializujícího se na přelom 19. a 20. století Jana Galandauera.⁷ Ve druhém díle této biografie autor výborně mapuje vznik, vývoj KSC a vliv Bohumíra Šmerala na tehdejší dění.

Nelze opomenout ani dvoudílný sborník *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*⁸, který se věnuje politickým stranám druhé poloviny 19. století až do současnosti. Autoři zde výstižně shrnují nejzákladnější a nejvýznamnější záležitosti týkající se jednotlivých stran, jako jsou například vznik strany, program, organizace apod. Stejně tak pětídílný sborník od vedoucích autorů Zdeňka Kárníka a Michala Kopečka nazvaný *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*⁹ nabízí velmi zajímavé kapitoly k dějinám KSC. Často citovanou odbornou literaturou jsou také monografie od Antonína Klimka¹⁰ a Zdeňka Kárníka¹¹, jejichž práce jsou využívány jak k všeobecnému výkladu o první Československé republice, tak i k částem, které se týkají přímo KSC.

Na závěr bych rád vyzdvihl diplomovou práci Dana Urbana z roku 2010. V ní se autor věnuje kromě vzniku a vývoji KSC až do druhé poloviny 30. let 20. století hlavně

---

⁴ Ladislav NIKLÍČEK, Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií, *Soudobé dějiny* 2, 1995, č. 2-3, s. 237.

⁵ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

⁶ Martin NECHVÁTAL, *15.5. Založení KSC ve službách Kominterny*, Praha 2002.

⁷ Jan GALANDAUER, *Bohumír Šmeral 1914-1941*, Praha 1986.

⁸ Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*, Brno 2005.

⁹ Zdeněk KÁRNÍK – Michal KOPEČEK, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek I.*, Praha 2003.

¹⁰ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIII. 1918-1929*, Praha 2000.

¹¹ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha 2003.

volebním kampaním KSČ v parlamentních volbách v letech 1925, 1929 a 1935 a záležitostem, které s agitačně propagační činností úzce souvisely. Zjištěné informace mezi sebou porovnává a přináší tak velmi zajímavé poznatky.¹²

Cílem mé diplomové práce není poskytnout vyčerpávající výklad vzniku, vývoje a organizace strany v první polovině 20. let 20. století a ani dokonalou analýzu voleb do Národního shromáždění v roce 1925. Předkládaná práce je pojata jako analytická studie, jejímž záměrem je za pomoci literatury a pramenů zjistit, za jakých společenských, hospodářských a politických podmínek KSČ vznikala a v jakých poměrech se nadále rozvíjela. Stranou zájmu nezůstává ani snaha o vysvětlení, z jakých příčin se KSČ stala jednou z nejpoblárnějších politických stran v republice a za použití jakých metod k takovému výsledku dospěla. Dále se pokouší nastínit odpověď na to, zda byla KSČ již od svého založení totalitní stranou, jak ji známe z poválečného období, či za to mohl až nástup stalinské frakce a jak se případně ve svých počátcích odlišovala od nástupu bolševiků do vedení strany. V neposlední řadě na příkladu parlamentních voleb a propagačně agitační činnosti analyzuje, v jakých oblastech a u jaké skupiny lidí dosahovala KSČ nejvyšší podpory.

Při psaní kvalifikační práce bylo mou snahou použít prameny skrze veškeré kapitoly práce. I přes to mají úvodní části převážně teoretický a kompilační charakter. V následující praktické části jsem se již při snaze uplatnit různé metody zkoumání, například metodu přímou a nepřímou, komparaci, statistiku nebo induktivní a deduktivní přístupy, v rozmanitých typech pramenů pokoušel dospět k vlastním výsledkům a poznatkům.

---

¹² Dan URBAN, Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935, Praha 2010 (=Diplomová práce).

1. Počátky první Československé republiky

1.1 Na cestě ke vzniku samostatné Československé republiky

V roce 1867 byl přijat zákon o rakousko-uherském vyrovnání, který habsburskou říši rozděloval na dvě části, tzv. Předlitavsko a Zalitavsko. Oba celky měly své vlastní zákonodárné sbory, řídily se svým právním řádem a lišila se i konkrétní ministerstva. Výjimku tvořila tři ministerstva, která byla pro Předlitavsko a Zalitavsko společná. Jednalo se o ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo financí a ministerstvo vojenství (války).¹³ Pro neuherské a neněmecké národy znamenalo rakousko-uherské vyrovnání obrovské zklamání.

Česká národní společnost se totiž od druhé poloviny 19. století rozvíjela na pozitivní vlně všeobecného rozmachu a pokroku, která panovala nejen v Evropě, ale i v Severní Americe. Historik Zdeněk Kárník se ve své monografii vyjadřuje o české společnosti tak, že od 80. let 19. století prožívala tak vzkvétající období, že dokonce patřila mezi ty úspěšnější národy světa. Tento civilizační rozvoj učinil, ještě před začátkem první světové války, z Čechů moderní národ, který mohl se svou kulturní vyspělostí, technickou zdatností a politickou zralostí konkurovat na evropském kontinentu v podstatě komukoliv. I přes to všechno stále existovaly oblasti, ve kterých měli Češi prostor ke zlepšení. Jednak je tížila otázka hospodářství, ale především se nedokázali smířit se svým postavením v politice. Toužili podílet se na moci ve státě.¹⁴

Slovenská společnost patřila po roce 1867 do zalitavské části a jejich postavení se v následujících letech nevyvíjelo v poklidné atmosféře. Slováci museli čelit maďarizačnímu tlaku, který je zbavoval národnostního smýšlení a zcela je asimiloval mezi uherské obyvatelstvo. Postupem doby nátlak i nadále trval a hrozilo, že se na rozdíl

---

¹³ Václav VEBER a kol., Dějiny Rakouska, Praha 2007, s. 422. Název „Předlitavsko“ byl neoficiálním označením především západní a severní části monarchie. Oficiální název zněl „Království a země na říšské radě zastoupené“ a spadaly sem České země, Horní a Dolní Rakousy, Štýrsko, Salcbursko, Vorarlbersko, Tyrolsko, Korutany, Kraňsko, Terst, Istrie, Gorice a Gradiška, Dalmácie, Halič a Bukovina. Hlavním městem byla Vídeň. Také „Zalitavsko“ byl neoficiální pojem. Správně se jednalo o „Země Koruny Svatoštěpánské“, kterými se rozumí Uherské království, Království chorvatsko-slavonské, svobodné město Fiume (Rijeka) a jeho okolí. Hlavním městem Zalitavska byla Budapešť. Specifické postavení měla Bosna, která byla po skončení osmanské nadvlády spravována společně Rakousko-Uherskem. Roku 1908 došlo k její anexi k Rakousko-Uhersku. Tamtéž, s. 423.

¹⁴ Z. KÁRNÍK, České země, s. 17.

od Čechů nestanou moderním národem, který by se dokázal poprat o své místo ve státě a mít silné slovo na řízení státu.¹⁵

Před vznikem první Československé republiky byli Češi velice nespokojeni se svým nerovnoprávným postavením v Předlitavsku, a dokonce i v domácím prostředí českých zemí. Tento stav se snažila většina české politické elity změnit. V průběhu let se jí podařilo dosáhnout úspěchů menších, ale i větších významů. Příkladem mohou být Stremayrova jazyková nařízení, či fakt, že téměř ve všech předlitavských vládách na přelomu století byl zastoupen ministr z jejích řad.¹⁶ I nadále zůstávala česká politika vůči Rakousku opoziční. To ovšem neznamenalo, že měla radikální názory a požadavky. V hlavách politiků prakticky nefigurovaly myšlenky na založení samostatného českého státu nezávislého na Rakousku. Podle historika Z. Kárníka podobně smýšleli i obyčejní lidé, kteří monarchii neměli nikterak zvlášť v lásce. Tehdejší prvky politického uspořádání vnímali jako danou samozřejmost.¹⁷

Napjaté vztahy mohlo urovnat vypracování česko-německého usmíření, o které se Češi usilovně snažili. Zdlouhavá jednání probíhala do poslední možné chvíle, do června rok 1914, avšak nedobrala se k úspěšnému konci. Proti dohodě se nestavěl císař ani vláda, ale odpor kladli němečtí nacionalisté z Čech, kteří se upínali na pomoc od sousedního Německa. O uzavření dohody se ještě pokusili čeští i němečtí aristokraté Českých zemí, jenže po zdárném atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a brzkém vyhlášení války, zhasly i tyto snahy.

Za rozpoutání konfliktu světového měřítko byla odpovědná habsburská monarchie. Přesně po měsíci od atentátu na Františka Ferdinanda d'Este vyhlásila Srbsku válku. Nicméně Rakousko-Uhersko nebylo hlavním tahounem vojenských bojů a strategií. Bylo spíše slabším válečným spojencem. Prim hrálo Německo, které ve válce vidělo šanci, jak dosáhnout nového velmocenského rozdělení světa, po kterém dlouhou dobu toužilo. Do jejich plánů patřila i myšlenka tzv. Mitteleuropy pod německou

---

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Stremayrova jazyková nařízení byla přijata na jaře roku 1880. Jsou pojmenovaná podle tehdejšího ministra spravedlnosti, kultu a vyučování Karla von Stremayra. Jednalo se o nařízení, která měla zajistit zrovnoprávnění češtiny s němčinou ve vnějším úředním styku. V praxi to znamenalo to, že Čech mohl podat žádost v češtině a příslušný úřad mu měl v tomto jazyce odpovědět. Kdo však uvažoval nad postem v úřadě, tak musel umět německy. Otto URBAN, Česká společnost 1848-1918, Praha 1982, s. 355. Navázat na ně měla Badeniho jazyková nařízení z roku 1897 a posléze Gautschova jazyková nařízení z roku 1898, které zajišťovaly rovnoprávnost jazyků i ve vnitřní komunikaci. Pro prudký odpor Němců a německých politiků byla obě nařízení záhy odvolána. Pavel BĚLINA – Michael BOROVIČKA – Jirí KAŠE – Jan P. KUČERA, Velké dějiny země Koruny české. Svazek XII.b 1890-1918, Praha 2013, s. 114-115, 119-121, 139-147.

¹⁷ Z. KÁRNÍK, České země, s. 18.

nadvládou, která se bezprostředně dotýkala i Čechů. Chtěli jí dosáhnout veškerými dostupnými prostředky. Ničím neobvyklým nebyly ani protiprávní kroky v podobě nátlaku, pronásledování, zatýkání, a dokonce odsouzení nejen obyčejných lidí.¹⁸ Vnitrostátní situace se měla definitivně vyřešit roku 1916, kdy se rakouští Němci shodli na programu, který měl České země definitivně rozdělit na české a německé oblasti, vytvořit s Německem celní unii a postupně docílit celkové germanizace Českých zemí.

Svým rozhodnutím zahodila monarchie šanci být pomyslným ochráncem všech národů, žijících uvnitř státu, vůči výbojnému Německu. A veškeré činy mají i své následky. Zásadním se stalo přeorientování české politiky. Místo nynějšího smýšlení „k Rakousku“ nastalo postupné směřování „proti němu“.¹⁹ Do popředí se od roku 1915 dostávaly osobnosti, které se snažily s monarchií dohodnout. Politická scéna se tak nyní rozčlenila do několika táborů – odbojový, sociálnědemokraticky prorakouský, aktivistický a klerikálně loajální. Takovéto kategorické dělení se nevztahovalo pouze na jednotlivé politické strany, ale probíhalo i uvnitř nich. Většina politických stran tak představovala širokou škálu postojů, od názorů radikálních (odbojových) po loajální (prorakouské).²⁰

Za dalším významným počinem stál Tomáš Garrigue Masaryk. V prvních měsících války zahájil své soukromé vyšetřování s cílem zjistit, jaké záměry bude mít Rakousko-Uhersko s Čechy, až vyhraje válku – o svém konečném vítězství nemělo totiž nejmenší pochybnosti. Stejně tak i Německo. Zjišťoval informace u vládních špiček monarchie, Německa, ale i u neutrálních států. Po měsíčních úvahách, na přelomu roků 1914-1915, se T. G. Masaryk rozhodl, že přes Itálii emigruje do západní Evropy (Švýcarsko, Francie) a založí zde zahraniční protirakouský odboj. Aby měl alespoň nějaké šance na budoucí úspěch, potřeboval pro odboj získat i další osobnosti, především z jiných politických uskupení. On sám reprezentoval pouze část českého politického spektra, malou stranu Realistů. V listopadu roku 1915 založil T. G. Masaryk Český komitét zahraniční, jenž si za svůj cíl kladl zřízení samostatného československého státu. Jeho prostřednictvím vyšlo 14. listopadu 1915 první prohlášení odboje podepsané T. G.

---

¹⁸ Mezi nejznámější, bez důkazů zatčené osoby, patřili Václav Klofáč, pozdější první ministr národní obrany a předseda národních socialistů, Karel Kramář, první ministerský předseda Československé republiky a předseda Československé národní demokracie a Alois Rašín, první ministr financí Československé republiky. Poslední dva jmenovaní byli dokonce odsouzeni za údajnou velezradu k trestu smrti oběšením. K vykonání rozsudku nakonec nedošlo, a to kvůli amnestii, kterou vyhlásil nový rakouský císař Karel I.

¹⁹ Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 18-21.

²⁰ Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2001, s. 184. Myšlenka členění politické scény na čtyři kategorie vzešla od Milady Paulové, české historičky a odbornice na Byzantologii.

Masarykem, dále poslancem české agrární strany, zastáncem rusofilství Josefem Dürichem, českými a slovenskými zástupci, kteří žili ve státech Dohody:

„...K našemu vystoupení nutí nás však také živý cit slovanské pospolitosti: vyslovujeme bratřím Srbům a Rusům a stejně bratřím Polákům, válkou tak krutě postiženým, vřelé sympathie. Věříme v konečné vítězství Slovanů a spojenců a jsme přesvědčeni, že toto vítězství Slovanů a spojenců bude na prospěch celé Evropy a lidstva. Protislovanský zákeřný postup Ferdinanda Koburského a jeho vlády vítězství spravedlivé věci nezadrží.“²¹ Po povzbuzujícím úvodu, vyjadřujícím podporu především slovanským národům v boji proti Trojspolku, se zbytek prohlášení věnoval nepravostem, kterých se mocnářství dopustilo na Česích a českému právu na svébytnost:

„...od samého počátku přes neslýchaný teror, potlačující každý projev opravdového smýšlení lidu, v českých zemích projevovány sympatie k Rusku a Srbsku a jejich spojencům; projevy austrofilské jsou vládou vynucovány. Dnes vůdčí politikové čeští úpí v žalářích, ... české pluky decimovány, protože spontánně jednaly podle všennárodního českého programu. Práva jazyka českého bezohledně porušována a ztenčována i za války; ...

Proto utvořil se zahraniční komitét české emigrace, aby cizinu o pravém stavu věci informoval a státníkům, politikům a publicistice spojenců a neutrálních států tužby českého národa přednášel a český program hájil.

Všecky české strany domáhaly se samostatnosti národa posud v rámci Rakousko-Uherska;

Usilujeme o samostatný československý stát.

Český národ se přesvědčil, že se musí starat sám o sebe. Rakousko poraženo nejen Ruskem, nýbrž i tím malým, tak opovrhovaným Srbskem, a stalo se dependencí Německa; ... jest jen důkazem, že Rakousko-Uhersko již abdikovalo. Ztratili jsme důvěru v životnost Rakousko-Uherska, neuznáváme již jeho oprávněnost; svou neschopností a nesamostatností podalo celému světu důkaz, ... Rakousko-Uhersko dualistické stalo se potlačovatelem neněmeckých a nemaďarských národů, je překážkou míru v Evropě a zvrhlo se v pouhý nástroj dobývačností Německa na východ, bez vlastního pozitivního cíle, neschopno vytvořit organický státní celek rovnoprávných, svobodných a kulturně pokračujících národů.“²²

---

²¹ Edvard BENEŠ, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa: dokumenty, Praha 1928, s. 229.

²² Tamtéž, s. 230-232.

V prohlášení se zřetelně potvrzuje obrat ve směřování české politiky s jasným programem. Silný projev měl za cíl zaujmout a pro svou věc získat významné spojence. Z prohlášení je také zcela zřejmé, že autoři neuváděli určité skutečnosti na pravou míru. Zjevným důkazem je například věta o domáhání se samostatnosti národa všemi českými stranami. Dlouhou dobu totiž málokdo věřil v samostatnost českého národa a kupříkladu Československá sociálnědemokratická strana dělnická, jedna z nejvýraznějších českých politických stran, byla i po celou dobu války loajální vůči Rakousko-Uhersku. Bylo to právě proto, aby své akci dodali značnou váhu a ukázali odhodlání celého národa.

Vedle vynaloženého úsilí v zahraničí podnikal T. G. Masaryk brzy po svém odjezdu, v prosinci 1914, kroky i na domácí půdě, kde se pod jeho dohledem vytvořila utajovaná síť zvaná Maffie. Hlavou této utajované organizace byl Edvard Beneš. Stalo se tak na Masarykovo přání. Nejužší kruh Maffie doplňovali Přemysl Šámal, Masarykův nástupce ve vedení realistické strany, Josef Scheiner, Karel Kramář, Alois Rašín. Výše zmiňovaná Pětka organizovala úkoly v různých oblastech odporu. Pravděpodobně nejvýznamnější činností skupiny byla schopnost dvoucestně zprostředkovat informace jak o československé akci v zahraničí, tak o politické situaci doma. Nelze ani opomenout zásluhu při získávání zpravodajských informací, jejich předávání do zahraničí a zajišťování stabilního spojení mezi domácím odbojem a centrem v zahraničí. Počátkem října 1915 však Maffii postihl těžký šok v podobě tzv. knoflíkové aféry, která strhla lavinu zatýkání, jež silně narušila celou síť a činnost Maffie.²³

Měsíc před vypuknutím knoflíkové aféry utekl před hrozbou zatčení Edvard Beneš do Ženevy, kde se připojil k T. G. Masarykovi. Od té chvíle vedl domácí odboj Přemysl Šámal. Vytvořit pevnější organizační základy se však Masarykovi s Benešem povedlo až koncem února 1916, kdy se Český komitét zahraniční přetransformoval na Národní radu zemí českých (posléze přejmenovanou na Československou národní radu) a podařilo se navázat spolupráci s Milanem Rastislavem Štefánikem. Jeho kontakty na francouzskou politiku znamenaly významné posílení české akce v zahraničí. Nyní začala Československá národní rada horlivě pracovat na splnění třech vytyčených cílů: 1. dokončit sjednocení československého zahraničního odboje a posílit svůj vliv na ruské záležitosti, 2. vytvořit vlastní armádu a nabídnout ji spojencům v bojích proti Trojspolku, 3. přesvědčit spojence, že rozklad Rakousko-Uherska je i v jejich zájmu, a získat tak souhlas s vytvořením samostatného Československa.²⁴

---

²³ I. ŠEDIVÝ, Češi, s. 177-179.

²⁴ Tamtéž, s. 182.

Podzim roku 1916 přinesl do domácího prostředí veliké změny. V listopadu 1916 zemřel rakouský císař František Josef I. Vládl necelých 68 let. Nástupcem trůnu se stal císař Karel I., který se v mnoha ohledech lišil od svého prastrýce. Nepotrpěl si na formálnostech, neváhal diskutovat s každým, koho potkal, zajímal se o vše nové, telefon, automobil, uvolnil cenzuru, udělil amnestii, vrátil Předlitavsku zasedání říšské rady a byl nakloněn politickým reformám. K nejdůležitějšímu kroku (radikální změna státoprávního uspořádání, tzv. manifest o federalizaci z 16. října 1918) se však odhodlal až příliš pozdě. I z toho lze usoudit, že většina jeho činů byla vynucena dobou, či situací.²⁵

Obnovení fungování parlamentu byla jedna z nejvýznamnějších věcí, která se mohla odehrát. Dalo tak příležitost zástupcům národů v Předlitavsku vyjádřit se. Čeští poslanci vystoupili s naoko monarchistickým, loajálním projevem. Museli, pokud nechtěli být zatčeni za velezradu. Důležitou zprávou v prohlášení byl ale progresivní požadavek ustanovení československého státu a nikoli jen českého.

Idea čechoslovakismu navazovala na jazykovou a kulturní příbuznost, kterou si oba národy uvědomovaly, ale byla především pragmatickým tahem. Pro Slováky to byla cesta, jak se vymanit z područí Maďarů a Češi byli ochotni jim v tomto boji pomoci. Stejně tak i Češi potřebovali získat Slováky na svou stranu. Jejich spojením se jednak vytvořil skoro dvojnásobně početnější národ, který měl významnější slovo při jednáních o státoprávnosti a také efektivněji přispíval k rozpadu habsburského soustátí, když mohl útočit na oba státy zároveň²⁶

Intenzivní jednání v zahraničí a posléze i v tuzemsku trvala řadu let. Na podzim roku 1918 byl však konečně na obzoru dlouho očekávaný a definitivní konec války. Karel I. se ještě pokusil zmírnit následné dopady prohrané války svým císařským majestátem a zachránit tak mocnářství tím, že slíbil národům autonomii. Na rakousko-uherskou nabídku míru takřka okamžitě zareagoval T. G. Masaryk. Tou odpovědí byla tzv. Washingtonská deklarace z 18. října 1918, prostřednictvím níž T. G. Masaryk přesvědčil amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, zprostředkovatele mírových jednáních s rozhodujícím slovem, o svých vizích podle amerického stylu – býti republikou, zaručit občanům všechny svobody, dát plná práva ženám, odloučit církve od státu, chránit menšiny, apod. W. Wilson tak císařovu nabídku odmítl a odpověděl, že svůj názor změnil

---

²⁵ Tamtéž, s. 291.

²⁶ Z. KÁRNÍK, České země, s. 25-26. Sblížení Čechů a Slováků bylo písemně potvrzeno tzv. Clevelandskou dohodou z 22. října 1915. Později došlo k úpravě několika bodů, na kterých se původně oba národy dohodly. Tyto změny byly zformulovány do tzv. Pittsburské dohody z 30. května 1918, jež nahradila dřívější dohodu.

a nyní si národy samy rozhodnou „které akce ze strany rakousko-uherské uspokojují jejich aspirace“. Vytvoření samostatného Československa nabíralo čím dál tím reálnější obrysy.²⁷

1.2. Ustanovení a raná léta Československé republiky

Den, který se nesmazatelně zapsal při nejmenším do českých dějin, je 28. říjen 1918. Zatímco ve Švýcarsku předseda Národního výboru²⁸, Karel Kramář, a další čeští představitelé jednali s vůdci zahraničního odboje, v Praze se začaly odehrávat významné události. Toho dne se k obyvatelům mocnářství dostala do rukou nota rakouského ministra zahraničních věcí Gyuly Andrásyho, v níž rakouská vláda oficiálně vyjádřila snahu jednat o uzavření míru.

Jenže ne každý této odpovědi na Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona správně porozuměl. Mnoho lidí ji pochopilo jako oficiální ukončení války a porážku Rakousko-Uherska. S tímto vědomím nastaly v ulicích demonstrace a úmyslné ničení majetku, připomínajícího jakékoliv spojení s rakouskou státní mocí, s cílem dokončit rozvrat říše a fakticky provést rozbití monarchie.²⁹ S objasněním významu Andrásyho noty nemusely svým čtenářům pomoci ani jednotlivé noviny. Například sociálnědemokratické Právo lidu otisklo na první straně velkým písmem lehce zavádějící hesla, že se monarchie „úplně podrobuje Wilsonovi“, válka skončila a že je konec Rakousko-Uherské říše.³⁰

Zpočátku se však pondělní ráno, 28. října 1918, v Praze jevilo jako běžný den. Lidé, odcházející do práce, netušili, co vše je v následujících okamžicích čeká. Kolem jedenácté hodiny se od pražských redakcí objevily první zprávy o nastalé situaci, které zapůsobily jako signál k spontánnímu shromažďování a oslavám. Na domech a později nad hlavami zástupů lidí vlály prapory v národních (červenobílých), slovanských (červenomodrobílých) barvách, byl slyšet jásot a zpěv, z budov lidé strhávali štíty s rakouskými dvojhlavými orly, a naopak se na Masarykovo nádraží (tehdy Státní) a jiné budovy věšely nápisy „Až žije česká republika!“³¹ Vojáci, strážníci i četníci odhazovali rakouské odznaky a ozdobovali své čepice národními barvami a trikolorami, ženy a děti

---

²⁷ Tamtéž, s. 31-33.

²⁸ Národní výbor této doby lze vysvětlit jako seskupení naprosté většiny českých politických stran zemí české koruny. Vznikl v roce 1916, aby roku 1917 přerušil svou činnost a téměř po roce ji znovu obnovil.

²⁹ Věra OLIVOVÁ, Dějiny první republiky, Praha 2000, s. 66.

³⁰ Právo lidu, 28. 10. 1918.

³¹ Venkov, 29. 10. 1918.

mávaly americkými praporky. Nejrušnější situace byla u sochy sv. Václava na Václavském náměstí, kde k zástupům promluvila řada řečníků. Mezi nimi i zástupci Národního výboru, kteří žádali, aby se lidé bezpodmínečně řídili nařízeními Národního výboru a apelovali na dodržování veřejného pořádku a klidu. Projevy ostatních řečníků, včetně agrárního poslance říšské rady a člena Národního výboru Isidora Zahradníka, provolávající slávu svobodě, byly doprovázeny neutuchajícím jásotem. Policisté i vojáci nastalé situaci pouze přihlíželi a chovali se spíše pasivně. Celkově nedošlo v Praze k žádným násilnostem či porušení osobní bezpečnosti.³²

Vedle jednání v Ženevě podnikal Národní výbor aktivity i v tuzemsku. Zde začal fungovat jako jakási provizorní vláda. V tomto okamžiku byl reprezentován Antonínem Švehlou, Aloisem Rašínem, Františkem Soukupem, Jiřím Stříbrným a Vavrem Šrobárem. Později vstoupila tato pětice mužů do historie jako „muži 28. října“. Zasloužili se především o převzetí kontroly nad klíčovými oblastmi země. Podle plánu získali hned ráno do své správy klíčovou hospodářskou instituci, tzv. obilní úřad. Během dne se Národní výbor postaral o převzetí veřejné i vojenské správy z rukou rakouských úředníků. A konečně navečer, z pozice prozatímní vlády, vyhlásil Národní výbor první zákon republiky.³³ Byl jím Zákon o zřízení samostatného státu československého³⁴, jehož znění začíná úvodní větou: „Samostatný stát československý vstoupil v život.“. Jednalo se o recepční zákon. To ve stručnosti znamenalo, že až do odvolání zůstal v platnosti právní řád Rakouska. Všechny říšské i zemské zákony zůstaly beze změny. Recepční norma měla jeden cíl. Zabránit jakémukoliv chaosu, rozkladu státní správy a udržet mír, bezpečnost a řád.

Povědomí o tom, co se odehrávalo v Praze, se brzy rozšířilo dále. Zprávy o převratu se začaly rychle šířit do ostatních koutů českých i smíšených oblastí s českou většinou v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Na práci Národního výboru začaly navazovat okresní národní výbory, které se v příslušných okresech chopily moci. Stejně tak už v posledních dnech měsíce října řídily správu v českých městech a obcích místní národní výbory, které dohlížely na uplatňování nařízení přicházejících od provizorní

---

³² Lidové noviny, 29.10.1918.

³³ V. OLIVOVÁ, Dějiny, s. 66.

³⁴ Zákon ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. [online]. [cit. 2020-05-14]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya>.

vlády.³⁵ Postupnými kroky tak docházelo k postupnému nahrazování rakouských úřadů těmi československými.

Reakce ze strany Němců na dobový vývoj byla okamžitá. Již 21. října 1918 započal proces, který měl vytvořit nový stát, Německé Rakousko, a v brzké době ho spojit s Německem. Iničiátoři počítali s tím, že jeho součástí se stanou i německé oblasti z Českých zemí.³⁶ Takové plány však státy Dohody smetly ze stolu a stály za tvořícím se Československem, jemuž daly souhlas s obsazením pohraničí, které systematicky započalo až v polovině listopadu.³⁷

Je potřeba zmínit, že oblast českého Slezska se při formování státních hranic stala velmi komplikovanou otázkou. Vedle Opavska a Hlučínska, na která si činilo nárok Německé Rakousko, se museli Češi také potýkat s územním požadavkem budoucího spojence Polska, žádajícího o přiřknutí Těšínska. Ačkoli se již za války česká i polská strana dohodly řešit územní spory diplomaticky a ve vhodnou chvíli, obsadili Poláci do konce října 1918 většinu Těšínska s odůvodněním, že v této národnostně smíšené oblasti představují nejpočetnější část, a tudíž náleží jim. Pražská vláda byla schopna podniknout protiútok až ke konci ledna 1919, kdy se vrátilo několik vojenských jednotek. Celý spor vyvrcholil sedmidenními boji a vytlačení Poláků z většiny území. Spojencům se česko-polský konflikt nezamlouval a prohloubil jejich nedůvěru k novým evropským státům. Například francouzský premiér Georges Clemenceau negativně hovořil o přehnaných nárocích malých národů, americký generál Tasker H. Bliss si stěžoval, že jakmile osvobozené národy vidí příležitost, dokážou přejít do útoku a neváhají při tom využít zbraně. Historička Dagmar Permanová napsala, že těšínský incident ukázal, že vedle nebezpečí bolševismu existuje ve střední Evropě ještě hrozba nacionalismu. Boje ustaly po spojenecké intervenci, jejímž výsledkem bylo provizorní rozdělení Těšínska mezi Československou republiku a Polsko. Sami spojenci připouštěli, že spor je pro ně vzdálený, nejasný, a proto neví, v čí prospěch mají rozhodnout. Velká část území proto byla označena za spornou.³⁸

Co se týká situace na Slovensku, tak tam probíhal převrat, ve srovnání s tím českým, zcela opačně. Za důležitý faktor, proč tomu tak bylo, se považuje absence

---

³⁵ Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 37.

³⁶ Německými oblastmi se zde rozumí „Deutschböhmen“ – provincie Německé Čechy, skládající se z okresů v severních a západních Čechách, poté „Sudetenland“ – okresy severní Moravy a Slezska, „Böhmerwaldgau“ - Šumava a „Deutschsüdähren“ – části jižní Moravy, a nakonec také německé ostrůvky kolem Jihlavy, Brna a Olomouce včetně těchto měst.

³⁷ Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 37-44.

³⁸ A. KLIMEK, *Velké dějiny XIII*, s. 44-48.

zaktivizovaného národního hnutí, které by bylo podporou Národní radě, slovenské období Národního výboru. Chyběly také národní rady, které by převrat dále organizovaly, chyběly větší počty slovenské inteligence, v institucích působili Maďaři. Vše nasvědčovalo tomu, že je nutné slovenský převrat zrealizovat především z Prahy. Jenže pražská reprezentace celou situaci na Slovensku podcenila. Sice byla již 4. listopadu 1918 jmenována dočasná vláda v čele s Vavrem Šrobárem, ale s malým množstvím lidských zdrojů, bez podpory místního obyvatelstva, tvrdě narazila na maďarskou protiofenzívu. Šrobárova vláda tudíž velmi brzy zanikla a jen díky intervenci Edvarda Beneše v Paříži musela maďarská vláda ustoupit a vyklidit oblast Horních Uher. V Paříži se také kvůli absenci historické hranice mezi Slovenskem a Maďarskem rozhodlo o prozatímních hranicích. Problémy však trvaly i nadále. Vedle ozbrojených konfliktů, zásobovacích potíží se musela nová Šrobárova vláda potýkat s Maďarskou sovětskou republikou a jejími plány na nástup socialistické revoluce sovětského typu do střední Evropy. Aby se situace s Maďarskou republikou rad vyřešila, musel znovu přijít diplomatický zásah z Francie. Jejich rázný postoj umožnil uzavřít příměří a donutil Rudou armádu, aby do 5. července 1919 opustila Slovensko. Československému vojsku se ho poté do pár dnů podařilo obsadit.³⁹

Dále se řešilo území Podkarpatské Rusi (Zakarpatské Ukrajiny). Mezi ukrajinskými politiky panovaly tři názory, jak s celou záležitostí naložit. První kalkuloval s možností, že by došlo k připojení k Maďarsku (dříve Uhersku), ke kterému Podkarpatská Rus po staletí patřila. Druhý žádal o přičlenění k západní Ukrajině a poslední, ten nejsilnější, plánoval začlenění k Československé republice. Již v průběhu roku 1918 o tomto scénáři debatoval Masaryk se skupinou ukrajinských politiků ve Spojených státech. Na přelomu let 1918/1919 narůstal na Podkarpatské Rusi bolševický vliv, usilující o spojení se sovětskou Ukrajinou. To přimělo Spojence rychle jednat. Byla přijata usnesení, která umožnila zásah československých vojsk s cílem obsadit Podkarpatskou Rus a v průběhu roku 1919 byla právně i fakticky připojena k Československé republice.⁴⁰ O tom, jak budou vypadat konečné československé hranice, se rozhodlo na Pařížské mírové konferenci prostřednictvím mírových smluv.

---

³⁹ Z. KÁRNÍK, České země, s. 44-48.

⁴⁰ V. OLIVOVÁ, Dějiny, s. 78.

1.3. Stranicko-politický systém Československa

Mezi autory myšlenky československého státu panovalo přesvědčení, že pro nově vzniklý stát se jako nejvhodnější forma vlády jeví demokracie. Tyto závěry podložili nejen argumenty o historickém vývoji země, duchu národních dějin, dobové struktuře obyvatelstva, kulturních, sociálních a politických potřebách státu, ale také se opírali o obecné vlastnosti demokracie, jako je například nesouhlas s absolutismem, sociálním a národnostním útiskem atd.

Ztotožněním se s demokratickými zásadami a jejich přijetím tak byl zajištěn vznik novodobého státu Čechů a Slováků s maximální možnou suverenitou. Ve vnitřní politice znamenala demokracie pro obyvatelstvo příležitost podílet se určitým způsobem na chodu země a poskytla jim rovné možnosti bez ohledu na jejich sociální původ či národnost.⁴¹

Důležitou otázkou při tvorbě koncepce samostatného státu byla problematika státní formy. Jenže kvůli měnícím se situacím na frontách nebylo vůbec jednoduché na ni jednoznačně odpovědět. Stejně tak bylo důležité pro takovou věc získat významného ručitele, který se postaví za nový státní útvar. I zde se však předpoklady v průběhu války měnily. V roce 1915 se počítalo s monarchií pod patronací Ruska a o rok později se pod francouzským vlivem začalo hovořit o republice. Ke konci války rezonovaly myšlenky samostatného státu a požadavky na mír, sebeurčení a občanská práva i v tuzemsku.⁴²

V Paříži 18. října 1918 vydala Československá Národní rada, odvolávající se na uznání spojeneckými vládami za prozatímní československou vládou, „Prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní vládou československou“. V něm po úvodním odmítnutí stát se členem federalizace habsburské říše a po nevybíravých slovech na adresu Habsburků, přišlo na řadu načrtnutí několika tezí včetně hlavních zásad československé ústavy: *“Přijímáme ideály moderní demokracie a budeme k nim lnouti, poněvadž to byly ideály našeho národa po staletí. Přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny prezidentem Wilsonem ... My, národ Komenského, nemůžeme než přijati tyto zásady, vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v zásadách Lincolnových a v prohlášení lidských a občanských práv ...*

---

⁴¹ Eva BROKLOVÁ, Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938, Praha 1992, s. 16.

⁴² Tamtéž, s. 19.

Československý stát bude republikou. Ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního. Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívat na všeobecném právu hlasovacím; ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům. Práva menšiny budou chráněna poměrným zastoupením; národní menšiny budou požívatí rovných práv. Vláda bude míti formu parlamentární a bude uznávati zásady iniciativy a referenda.“ Pod znění dokumentu se podepsaly všechny tři osobnosti zahraničního odboje – T. G. Masaryk, Edvard Beneš i Milan Rastislav Štefánik.⁴³

Uvedenou citací jsem se částečně dotknul tématu ústavy, kterému bych se chtěl na následujících řádcích věnovat trošku více. Plnohodnotná prvorepubliková ústava byla přijata až v únoru 1920 a nahradila prozatímní ústavu z roku 1918. Na její vznik měly vliv ústavy z celého světa. Samotní autoři se v „Prohlášení nezávislosti československého národa“ přímo hlásili k americkému odkazu. Vedle něj dále čerpala nejen z ústavy francouzské, švýcarské a anglické, ale i od rakouské a německé. Při hodnocení ústavy se zahraniční i domácí odborníci převážně shodli na tom, že nejvíce se Československo inspirovalo Spojenými státy americkými a Francií, konkrétně třetí Francouzskou republikou. Avšak bylo nutné tyto vzory přizpůsobit místním poměrům a záměrům⁴⁴

Ačkoli se může zdát logické, že při sestavování tak důležitého dokumentu, jakým bezesporu ústava je, bylo nutné dbát co největší opatrnosti a obezřetnosti z důvodu toho, že se československý národ stal přes noc svobodným, postrádající určité ústavní a parlamentní tradice a tak budoval ústavu na zcela nových základech, že bylo třeba novou ústavu chránit vůči národněpolitickým útokům tak, že ji nebude lehké změnit a nebo právě kvůli přijímání vzorů cizích ústav a jejich implementaci na povahu národa, realita byla kupodivu lehce odlišná.⁴⁵

Vrcholní představitelé již od prvního dne změny režimu věděli, že bude nutné co nejdříve sestavit definitivní ústavu. Avšak práce na vyhotovení ústavní listiny dlouhou dobu neprobíhaly. S ochotou pomoci přispěchala i právnická fakulta. Dokonce sám jeden člen ústavního výboru Národního shromáždění navrhoval, aby k jednáním o ústavě

---

⁴³ E. BENEŠ, Světová válka, s. 464-468.

⁴⁴ Předloha americké ústavy se projevuje zejména v téměř přesném převzetí preambule, soudnictví a dělby moci, francouzský vzor je patrný v organizaci parlamentu a rakouská předloha posloužila jako inspirace pro část o občanských právech. E. BROKLOVA, Československá demokracie, s. 22-23.

⁴⁵ Bohumil BAXA, Ústavní listina československé republiky a vliv cizích ústav, Sborník věd právních a státních 21, 1921, s. 3.

přibral ústavní výbor mezi sebe významné odborníky z právnické fakulty. Ten ale návrh odmítl. Jednání tak probíhala v naprosté tajnosti za zavřenými dveřmi s vyloučením české i odborné veřejnosti, která se neměla dozvědět absolutně nic o průběhu a obsahu jednání, což se úplně nepovedlo a určité informace se k veřejnosti prostřednictvím novin dostaly. Nakonec se vše obdivuhodně stihlo ve velmi krátkém čase, i přes to, že příprava a sestavení takového dokumentu zabere za normálních okolností značné úsilí a čas.⁴⁶

Ústavní listina Československé republiky z roku 1920 je strukturována do šesti hlav. První z nich se zabývá všeobecnými ustanoveními, jakými jsou státní forma, otázky občanství, hlavní město apod. Hlava druhá se zaměřuje na moc zákonodárnou, která je spolu s hlavou třetí, jež se věnuje moci vládní a výkonné, jakýmsi východiskem pro tuto práci. Hlava čtvrtá poskytuje informace o moci soudcovské (soudní). V předposlední hlavě jsou popsána „práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“ a poslední, šestá hlava se zabývá ochranou národních, občanských a rasových menšin.⁴⁷

Podle hlavy druhé ústavní listiny byl výkonem zákonodárné moci ve státě pověřen parlament neboli Národní shromáždění, jež nahradilo zaniklé zemské sněmy. Národní shromáždění se skládalo ze dvou komor – senátu a poslanecké sněmovny.⁴⁸

Do poslanecké sněmovny usedalo 300 poslanců. Právním volit disponoval každý státní občan Československé republiky bez rozdílu pohlaví, starší 21 let. Stejně tak právo být zvolen měl každý státní občan republiky bez rozdílu pohlaví, kterému bylo minimálně 30 let. Funkční období poslance trvalo 6 let.⁴⁹ Po celou dobu trvání první republiky bylo sídlem poslanecké sněmovny pražské Rudolfinum.⁵⁰

Horní komora parlamentu, senát, byla oproti dolní komoře přesně poloviční a sídlila v Praze. Právo volit a být zvolen měl, stejně jako v případě volby do poslanecké sněmovny, každý muž i žena, který byl státní příslušníkem Československé republiky. Lišila se však věková hranice způsobilosti. Budoucí senátory mohla volit osoba, které v době voleb bylo minimálně 26 let. V opačném případě se senátorem mohl stát pouze

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 3-4.

⁴⁷ Zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁴⁸ Tamtéž, Hlava druhá, §6-7. [online]. [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html. Dvoukomorový parlament byl zakotven již v ústavní listině Československé republiky z roku 1918. S tímto rozhodnutím nebyli spokojeni především levicovní politikové, kteří proti němu měli značné výhrady. Oskar KREJČÍ, Nová kniha o volbách, Praha 2006, s. 202.

⁴⁹ Zákon č. 121/1920 Sb., Hlava druhá, §8-11. [online]. [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁵⁰ Historie parlamentarismu a české ústavnosti. [online]. [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>.

člověk starší 45 let. Senátor byl do své funkce zvolen na 8 let. Poslanec i senátor získali svůj mandát po zvolení podle všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva na principu poměrného volebního systému.⁵¹ Když nastal čas konání voleb, volili občané do obou komor parlamentu najednou. Oficiálně, podle zákona, měly být obě sněmovny stejně významné, ale realita vypadala odlišně a Poslanecká sněmovna oplývala přeci jen významnějším postavením.⁵²

Ústava svěřila exekutivní moc mezi prezidentem a vládou. V žádném případě nelze tvrdit, že by prezident disponoval takovým privilegiem jenom na oko a byl pouze reprezentantem státu ve světě. Inspirace francouzskou ústavou a velký respekt k T.G. Masarykovi zajistily prezidentovi Československé republiky poměrně rozsáhlé kompetence.⁵³ Do svého úřadu byl volen Národním shromážděním na dobu 7 let a mohl se jím stát každý občan Československé republiky, který dosáhl 35 let a byl volitelný do poslanecké sněmovny. Ve své funkci mohl setrvat pouze po dvě po sobě jdoucí volební období. Znovu kandidovat mohl až po 7 letech od skončení svého posledního zvolení. Výjimkou zakotvenou v ústavě byl T. G. Masaryk. Široká škála pravomocí zahrnovala například zastupování státu navenek, sjednávání a ratifikování mezinárodních smluv, vyhlášení války, svolávání, odročování či rozpouštění Národního shromáždění, právo s připomínkami vrátit usnesené zákony, být vrchním velitelem branné moci či udělovat milost. Na rozdíl od vlády nebyl nikomu odpovědný a mohl být stíhán pouze za velezradu. Za prokázání viny byla jediným možným trestem ztráta úřadu a znemožnění jeho budoucího nabytí.⁵⁴

Nicméně hlavním vykonavatelem výkonné moci byla vláda, skládající se z předsedy a členů vlády (ministrů), jež jmenoval a propouštěl prezident republiky. Činnost vlády byla kontrolována poslaneckou sněmovnou, které byla odpovědná a která jí mohla vyslovit nedůvěru. Pokud k takové situaci došlo, musela vláda podat demisi do rukou prezidenta republiky. Na schůzích vlády mohl být přítomen i prezident, který si vládu či jednotlivé členy mohl zvat i ke svým poradám.⁵⁵

Meziválečné Československo bylo strukturálně diferencovaný stát, kde žily velmi početné etnické menšiny a kde Češi představovali s minimální převahou více jak

---

⁵¹ Zákon č. 121/1920 Sb., Hlava druhá, §13-16. [online]. [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁵² O. KREJČÍ, Nová kniha, s. 202.

⁵³ Karel VODIČKA – Ladislav CABADA, Politický systém České republiky: historie a současnost, Praha 2011, s. 40-41.

⁵⁴ Zákon č. 121/1920 Sb., Hlava třetí, President republiky, §56-69.

⁵⁵ Tamtéž, Vláda, §70-83.

polovinu obyvatel státu. Bylo však unitárním státem, kde se prakticky neuplatňovaly metody přímé demokracie. Kvůli fungování poměrného volebního systému byla ve stranickém systému přítomná vysoká fragmentace umocněna o náboženské, etnické a třídní štěpení. Tyto základní rysy označují první republiku za klasickou ukázkou tzv. konsociační demokracie.⁵⁶

Je nutné se zmínit ještě o jednom orgánu, který hrál důležitou roli v otázkách zákonodárných a výkonných. A tím orgánem byla tzv. Pětka, jejíž základy můžeme najít už v době vzniku státu, ale v plné síle se objevila až na přelomu let 1920/1921, kdy si T. G. Masaryk procházel těžkou nemocí a následnou rekonvalescencí. Orgán tvořilo pět představitelů nejsilnějších československých stran – za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou Rudolf Bechyně, Českou stranu národně socialistickou Jiří Stříbrný, Československou stranu lidovou Jan Šrámek, tzv. agrárníky Antonín Švehla (fakticky nejsilnější muž tohoto uskupení) a za Československou národní demokracii Alois Rašín.⁵⁷ Jednalo se o neoficiální, mimoparlamentní orgán, ve kterém se zástupci dohodli na koaličních, politických kompromisech a parlament i vláda je následně přijaly.⁵⁸ Jistota, že poslanci a senátoři budou hlasovat tak, jak se dohodli představitelé Pětky, tkvěla v uplatňování imperativního mandátu, který zajišťoval, že členové parlamentu byli plně závislí na vůli vedení politické strany.⁵⁹ Tímto způsobem fungovala Pětka až do roku 1926.

Při snaze o stručnou charakteristiku zákonodárné moc jsem již zmínil pojem „poměrný volební systém“. Jednalo se o princip, který fungoval pro obě komory parlamentu po celou dobu existence první republiky. Proč bylo základem volebního systému zrovna toto východisko, je v důvodové zprávě k volebnímu zákonu obhájeno třemi druhy argumentů: 1. Poměrné zastoupení mělo zajistit politická práva národnostních menšin a zajistit tak jejich demokratickou integraci do politického systému státu, 2. Mělo pomoci vyvarovat se chyb, vyskytující se ve většinovém systému Rakouska, 3. Princip poměrného zastoupení měl ochránit „obyvatelstvo před radikální socialistickou povodní“.⁶⁰ Poměrný volební systém měl také zamezit nadreprezentaci velkých stran. Souhrnně měl tento princip zajistit obecné uplatňování proporcionality

---

⁵⁶ Vít HLOUŠEK – Lubomír KOPEČEK, Česká republika – konsensuální nebo majoritní model demokracie? Politologická revue 8, 2002, č. 1, s. 12-13.

⁵⁷ Antonín KLÍMEK, Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví, Praha 1996, s. 153.

⁵⁸ E. BROKLOVÁ, Československá demokracie, s. 45-46.

⁵⁹ V. HLOUŠEK – L. KOPEČEK, Česká republika, s. 13.

⁶⁰ O. KREJČÍ, Nová kniha, s. 205-206.

nejen u voleb, ale také v dalších oblastech politického fungování, jako je státní správa a veřejné financování.⁶¹ Prvorepublikový volební systém se skládal ze tří úrovní, tzv. skrutinií. První skrutinium probíhalo na krajské úrovni. Voliči zde hlasovali za podmínek přísně vázané kandidátní listiny. To znamenalo, že volič nemohl měnit pořadí kandidátů na listině. Jinými slovy neexistovalo preferenční hlasování, které známe z dnešní doby. Volič si vybíral pouze politickou stranu. Ve volbách do Poslanecké sněmovny se počítalo s 23 volebními kraji a do Senátu se 13 volebními kraji.⁶² Po uzavření volebních místností přišlo na řadu sčítání platných hlasovacích lístků, které měly na starost volební komise v obcích. Výsledky sčítání se poté odeslaly krajským volebním komisím, jež vyhlásily zvolené kandidáty z jednotlivých krajů z prvního kola. Následné druhé a třetí skrutinium se uskutečňovalo na celostátní rovině, kdy docházelo k rozdělování zbytkových mandátů ze zbytkových hlasů za přesně daných postupů a výpočtů. Na podzim roku 1925 byla Národním shromážděním přijata novelizace zákona, která upravovala určité aspekty základního fungování systému jako například snížení počtu volebních krajů do Poslanecké sněmovny na 22, změna lhůty pro podávání kandidátek a nejpodstatnější změna se týkala úpravy pravidel pro přepočítání hlasů a mandátů do druhého i třetího skrutinia⁶³.

Výjimečné postavení měly hned od počátku první republiky politické strany. Zasahovaly totiž nejen do politického prostředí, ale i do nepolitického života společnosti (např. vytvářely zájmové organizace, poskytovaly kulturní akce, ...). Jednotlivé strany zastupovaly zájmy určitých skupin obyvatelstva. Tento faktor zaručil fungování pluralitní demokracie ve státě, neboť si politické strany navzájem konkurovaly a tím pádem nemohlo dojít k tomu, že by i nejsilnější strana získala absolutní moc.⁶⁴ Dalším typickým rysem stranickopolitického systému byl silný multipartismus, avšak bez dominantní politické strany. Důvodem bylo pestré národnostní složení obyvatelstva a také fakt, že si každý národ stihl vytvořit své stranické spektrum. Existovaly tak soustavy české, slovenské, německé, polské, maďarské, východoslovanské (rusínské, ukrajinské, ruské) a židovské.⁶⁵ Spolu s těmito sociálně-ideovými stranami koexistovaly ještě strany čistě

---

⁶¹ V. HLOUŠEK – L. KOPEČEK, Česká republika, s. 9.

⁶² O. KREJČÍ, Nová kniha, s. 207-208.

⁶³ Tereza NOVOTNÁ, Volební systém první Československé republiky a jeho reformy, in: Miroslav NOVÁK – Tomáš LEBEDA (edd.), Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání, Dobrá Voda 2004, s. 169-173.

⁶⁴ Josef HARNA, Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK (edd.), Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938, Brno 2005, s. 535-536.

⁶⁵ Ladislav CABADA – David ŠANC, Český stranický systém ve 20. století, Plzeň 2005, s. 21.

orientované na ideový základ (např. konfesijní strany). Postupem času se u všech stran začaly objevovat potíže, plynoucí z omezené početnosti jejich cílové sociální vrstvy, kterou chtěly zastávat (dělnictvo, zemědělci, živnostníci, inteligence, podnikatelé). Pokud se strany pokusily vystoupit ze svého vymezeného okruhu a získat nové členy, podporovatele, narazily na mezistranické šarvátky a nastalo politické napětí.

Do první republiky se z minulého režimu přenesly i všechny hlavní české politické proudy, některé však trochu modifikované. Pod *Československou národní demokracií* se dá vystopovat charakter mladočeského proudu, národně sociální *Československá strana národně socialistická* vznikla spojením národně sociální strany s částí pokrokářů, anarchokomunistů, realistů. Spojili se také katolíci, a to v *Československou stranu lidovou*. Zemědělci a venkovští obyvatelé podporovali zejména tzv. agrárníky. Po roce 1922, kdy se spojili se slovenskými agrárníky, nesla strana oficiální název *Republikánská strana československého lidu rolnického a malorožnického*. Vůči Rakousko-Uhersku loajální *Československá sociálně demokratická strana dělnická* se sice v prosinci 1918 také spojila se slovenskými sociálními demokraty, ale uvnitř strany rezonovalo napětí mezi reformním a revolučním proudem, které nakonec zapříčinilo rozdělení a v roce 1921 založení internacionální *Komunistické strany Československa (KSČ)*.⁶⁶

Vznikala také celá řada nových německých stran v letech 1919-1920. Mezi nimi byla početně nejsilnější *Německá sociálně demokratická strana socialistická* (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei). Na Slovensku byly dominantní dvě strany – *Slovenská národní strana*, která byla symbolem slovenského národního hnutí, a *Slovenská lidová strana*, reprezentující katolické směřování. Dominantní maďarskou stranou byla *Zemská křesťansko-sociální strana* (Országos Keresztényszocialista Párt). Mezi silně věřící polskou menšinou se ustavil *Svaz slezských katolíků* (Związek Śląskich Katolików), *Polská lidová strana* (Polskie Stronnictwo Ludowe) a *Polská socialistická strana dělnická v Československu* (Polska Socjalistyczna Partia Robotnicza v Czechosłowacji). Kvůli uznání židovské národnosti v Československu vznikaly i židovské strany. Židé byli rozptýleni po celé republice, ale nejvíce jich žilo na Podkarpatské Rusi, kde měla silné slovo *Židovská strana*. Na Podkarpatské Rusi se snažily zakotvit české, maďarské strany, již zmíněná *Židovská strana* a hlavně rusínské strany *Ruská lidová strana* (Russkaja narodnaja partija) a *Karpatoruská strana práce*

---

⁶⁶ J. HARNA, Stranickopolitický systém, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 537-538.

maloroľníků a bezzemků (Karpatorusskaja trudovaja partija malozemel'nych i bezzemel'nych), snažící se o autonomii Podkarpatské Rusi nebo o velkoruské směřování.⁶⁷

Aby vůbec mohlo dojít k přijetí zákona potřebnou většinou, vyžadovala si situace, kvůli multipartismu a rozmanitosti zájmů stran, vytvářet koalice. Neloajální opozici (především německé strany, ale i strany některých dalších národností), stavící se dokonce i proti vzniku Československa, po roce 1921 doplnila i nově vzniklá Komunistická strana Československa. Proto bylo nutné, aby československé strany omezily vzájemné spory, neshody a byly schopné dosáhnout kompromisů. Jedině tak mohly zajistit politickou stabilitu ve státě.⁶⁸

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 539-541.

⁶⁸ Tamtéž, s. 545-546.

2. Formování a vznik Komunistické strany Československa

2.1 Dílčí kroky k utváření KSČ

Za vznikem Komunistické strany Československa stálo několik frakcí a skupin jak doma, tak i v zahraničí, konkrétně v Rusku, které se začaly projevovat již v průběhu první světové války. Jejich smýšlení, projevy a činnost znamenaly, že v letech 1918-1921 postupně vznikala nová politická strana.⁶⁹

Založení a dějinám KSČ se po roce 1948 věnovala řada historiků a bylo napsáno množství prací, které vznikaly na základě jednoduchých a jasně určených představ, jež stanovilo vedení KSČ. Od přelomu 50. a 60. let se začala československá historiografie postupně vymaňovat ze zaběhnutých kolejí, když byla v 60. letech ovlivněna mimo jiné vývojem společnosti a reformními snahami uvnitř KSČ. Český historik Ladislav Niklíček o tomto přerodu prohlásil, že „z (dosavadní) komunistické hagiografie se stávala historiografie“. Bohužel nastavený trend nevydržel příliš dlouho. Po událostech v roce 1968 nastala od dubna roku 1969 tzv. normalizace, jejímiž známými představiteli v historiografii se stali např. Václav Král a Oldřich Říha.⁷⁰

Od částečného velmi stručného nástinu českého marxistického dějepisectví zpět k samotnému zrodu KSČ. Po dlouhá léta prosazovala komunistická historiografie ve svých vědeckých závěrech přesvědčení, že za vznikem KSČ, ale i samostatné Československé republiky, stojí Říjnová revoluce v Rusku.⁷¹ Pravdou je, že tomu tak

---

⁶⁹ Pavel MAREK, Komunistická strana Československa, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 711.

⁷⁰ L. NIKLÍČEK, Českoslovenští komunisté, s. 237. V únoru 1972 vydalo předsednictvo ÚV KSČ pro normalizující historiky „metodologickou radu“, jak mají postupovat při hodnocení historie KSČ a jak se vypořádat s literaturou, která byla v rozporu s husákovsko-biřakovským režimem: „*Je nepřipustné, aby tato historie, byla hodnocena v rozporu s dokumenty ÚV KSČ přijatými u příležitosti 25. výročí osvobození naší země Sovětskou armádou a 50. výročí založení KSČ, či s dokumenty XIV. sjezdu (Zpráva ÚV KSČ XIV. sjezdu a Poučení)*.“ Tamtéž, s. 238.

⁷¹ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 42. J. Rupnik své tvrzení dokládá několika příklady: Oldřich ŘÍHA, Bez Velké říjnové revoluce by nebylo Československa, Praha 1951; Jindřich VESELÝ, O vzniku a založení KSČ, Praha 1954. Václav KOPECKÝ (1897-1961), významná postava československého komunistického hnutí, použil stejnou formuli i v úvodu svých pamětí: „*Vznik Komunistické strany Československa před třiceti lety byl historicky plodem světodějinného působení vítězství Velké říjnové socialistické revoluce v roce 1917. Oživme si znovu ve své paměti pohnuté události, jež předcházely založení KSČ.*“ Václav KOPECKÝ, 30 let KSČ. Vzpomínky na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje, Praha 1951. Výše uvedená díla pochází z první poloviny 50. let, kdy komunistická ideologie požívala největší důvěry a bylo jí přisuzováno vše dobré. Byla to ale také doba, kdy se dostávalo tvrdého zacházení těm, kteří se postavili na odpor, nebo představovali pro stranu riziko. J. Rupnik druhým dechem dodává, že v roce 1968 došlo v komunistické historiografii alespoň na chvíli k přehodnocení: Jindřich KRÍŽEK, Ještě jednou k otázce ruského Října a vzniku ČSR, Historie a vojenství, 5, 1968, s. 691-748.

z velké části vůbec nebylo. Vlivem národní euforie, panující v českém prostředí, měla Říjnová revoluce omezený dopad na české dělnické hnutí. Silný vliv ale měla na 250 tisíc československých vojáků, působících v Rusku, které rozdělila na dvě protipólné skupiny: první zaujímala vůči revoluci ze začátku neutrální a postupem času negativní stanovisko. Druhá přijala bolševickou propagandu kladně a slyšela na její pacifistické záměry. Byli bolševickou ideologií zcela pohlceni a odhodláni přesvědčit československé legionáře, aby vstoupili do služeb Rudé armády a pokračovali v naplňování myšlenek Říjnové revoluce. Významnými představiteli tohoto jádra československého komunistického hnutí v Rusku byli například Arno Hais, Otto Synek a pozdější předseda KSČ Alois Muna. Na konci měsíce května roku 1918 uspořádali českoslovenští příznivci bolševismu I. sjezd v Moskvě⁷², na kterém právě zmíněná trojice ještě spolu s Jaroslavem Handlířem stála za založením *Československé komunistické strany na Rusi*. Strana byla českou sekcí *Komunistické strany Ruska (bolševiků)* – „KSR (b)“.

Čeští komunisté byli bráni jako jedna ze sovětských národností a na Komisariátu národností jim byl zřízen i samostatný český odbor, kde měli poprvé podléhat přímo Josifu Vissarionoviči Stalinovi. Lze tak operovat s premisou, že právě zde se vybuodovala síť, jež později udržovala pevné vztahy mezi budoucí KSČ a Komunistickou internacionálou (též Třetí internacionálou) v Moskvě.⁷³

Původní odhad ruských bolševiků, že se proletářská revoluce rozšíří dále do Evropy již za první světové války, nevyšel. Zůstali však nadále optimističtí a věřili, že se tak tedy stane záhy po jejím skončení. Byli přesvědčeni, že zrevolucionizované, ozbrojené masy lidí za pomoci malé skupiny členů komunistické strany (tzv. buňky revolučních zvrátů, které byly disciplinované, uvědomělé a odhodlané) v čele, dokážou svrhnou místní vlády, jak se tomu stalo v Rusku. Za tímto účelem probíhala intenzivní školení členů buněk, během kterých dostávali rozkazy, potřebné finanční prostředky pro

---

⁷² Resoluce ze sjezdu Československé komunistické strany na Rusi konaného ve dnech 25.-29. května 1918 v Moskvě, in: Založení Komunistické strany Československa. Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917-1924), Praha 1954, s. 21-22. V usnesení sjezdu, adresovaném československému proletariátu ve vlasti, mimo jiné zaznělo: „*I my, kterým je dopřáno, díky vítězství ruského proletariátu, svobodně jednat o osudech dělnické třídy československého národa, my, kteří stojíme pod bezprostředním mohutným dojmem ruské sociální revoluce, voláme k vám: Odvrhněte jakékoli kompromisy s měšťanstvem, které v první příhodnou dobu zradí zájmy dělnické třídy, a připravujte spolu se socialisticky uvědomělým dělnictvem všech národů Rakouska veliký den evropské sociální revoluce! ... I my vám oznamujeme, že spolu s proletariátem všech národů na Rusi budeme první, kteří vám pospíší na pomoc v hodinu rozhodné porážky s kapitalismem a imperialismem. Tvoříme na Rusi pomocné hnutí československého dělnictva sociální revoluci na západě Evropy. ... Ať žije československá socialistická republika ve federativním svazku socialistických republik Evropy!*“

⁷³ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 43-44.

akci a učili se, jak udržet spojení s revolučním centrem v Moskvě. Tyto speciálně instruované skupinky osob mířily především do Německa, Rakouska, Maďarska, ale také do Československa. A právě do Československa zamířil jako agitátor i A. Muna. Brzy po svém příjezdu do vlasti ho však v Prostějově zatkla a uvěznila policie. Na nátlak demonstrujícího dělnictva byl propuštěn a konečně tak mohl „promluvit k masám“. Neuspěl. Na svou stranu pro komunistickou revoluci je nezískal.⁷⁴ Stejněho úkolu se měl v Československu zhostit i Jaroslav Hašek, autor *Osudů dobrého vojáka Švejka*. Stejně jako A. Muna neuspěl. Snad kvůli válkou a alkoholem zuboženému vystupování téměř nikoho v Praze neoslnil. Odhaduje se, že vedle Aloise Muna a Jaroslava Haška takto pracovalo dalších 10 až 20 tisíc československých rudoarmějců v 37 organizacích, kteří dokonce vydávali své vlastní noviny – Průkopník svobody.⁷⁵

Druhá československá zkušenost z Ruska byla významná pro dění na Slovensku. Ruští bolševici doufali, že se revoluce rozšíří do střední Evropy a dále. Od roku 1919 docházelo k rozšiřování maďarské revoluce na Slovensko. Byla dokonce vyhlášena Slovenská republika rad, opírající se o české a slovenské komunisty v maďarské komunistické straně, avšak měla pouze jepičí život. Nakonec musela i vojska maďarské Rudé armády kvůli mezinárodnímu diplomatickému tlaku Slovensko opustit.

Nicméně zkušenost s maďarskou revolucí a nestabilní, nezakotvená, umírněná politika sociální demokracie na Slovensku způsobily, že se zde upevnilo právě slovenské komunistické hnutí. Situace postupně vyvrcholila během dvou událostí. V září roku 1920 uspořádala organizace Slovenské socialistické mládeže sjezd, jemuž předsedal Mihály Farkas (po druhé světové válce nejbližší spolupracovník Mátyáse Rákosiho ve vedení maďarské komunistické strany) a na němž zazněl požadavek vstupu do Komunistické internacionály. Následně se během 16.-19. ledna 1921 konal sjezd v Ľubochni a poté Ružomberku, na kterém bylo delegáty přijato jedenadvacet podmínek pro vstup do Komunistické internacionály a došlo tak k ustanovení slovenské komunistické strany.⁷⁶ Sjezd dokončil rozštěpení uvnitř sociálnědemokratické strany na Slovensku. Vůdčími osobnostmi slovenského komunistického hnutí byli Marek Čulen a Josef Schiffel.⁷⁷

---

⁷⁴ Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 57-58.

⁷⁵ M. NECHVÁTAL, 15.5. Založení, s. 11-12.

⁷⁶ J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany*, s. 44-46. I. sjezdu slovenské komunistické strany v Ľubochni se zúčastnili zástupci všech národností žijících na Slovensku: 88 Slováků, 36 Maďarů, 15 Němců, 6 Ukrajinců, 4 Židé. Slovenská komunistická strana tím doložila rozmanitý internacionalismus.

⁷⁷ P. MAREK, *Komunistická strana*, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), *Politické strany I*, s. 713.

Od roku 1893, tedy ještě za rakouského mocnářství, fungovala v politice Československá sociálně demokratická strana dělnická, jež se osamostatnila z její celorakouské verze. Po válce změnila své jméno na Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou (ČSDSD) a přetransformovala i svou politiku. Její předseda, Bohumír Šmeral, vedl stranu pasivně a loajálně vůči Rakousko-Uhersku. S tímto přístupem se neztotožnila radikálně nacionální část strany, např. Rudolf Bechyně, Gustav Habrman, která žádala, aby se ČSDSD postavila za požadavek vytvoření samostatné Československé republiky.

Po mírové konferenci, konané v roce 1917 ve švédském Stockholmu, odstoupil Bohumír Šmeral ze své pozice předsedy strany a ČSDSD se přidala ke státotvorné linii. Po vzniku státu prosazovala strana rovnoprávnost žen, zavedení všeobecné péče o zdraví, provedení řady sociálních reforem a zestátnování podniků, velkostatků, odluku církve od státu, zestátnění školství. Brzy se však role obrátily.

Bohumír Šmeral a další levicoví radikálové kritizovali účast sociálních demokratů v koaličních vládách. Příčila se jim myšlenka, že by ČSDSD, jako zástupce dělnictva, měla v rámci koalice hájit a snažit se uplatňovat zájmy měšťanstva v republice.⁷⁸ Zvláště, když se „národní revoluce“ hromadně zúčastnilo dělnictvo a socialistické hnutí a v podstatě se tak staly její hybnou silou. Sociální demokracie se přiklonila k podpoře Československé republiky a stala se tak silným hráčem při utváření vládní koalice a hlavním stavebním kamenem nového režimu, bez jehož opory bylo fungování státu skoro nemyslitelné. Na druhou stranu ji však kvůli novému politickému postavení unikla dělnická radikalizace v roce 1920. Tím se vyskytla vhodná příležitost pro vznik socialistické levice, která se mohla opírat o silnou základnu v podobě dělnictva.⁷⁹ Vedle toho navázali přívrženci krajní levice kontakt s nově vytvořenou Komunistickou internacionálou a podporovali krajánky, vracející se z Ruska, kteří se zde stali členy Komunistické strany Čechů a Slováků na Rusi. Krajní levice si tak zvolila cestu vedoucí ke konečnému rozkolu ve straně.

Ideové rozdělení uvnitř strany doložila uspořádáním konference na 7. prosince 1919. Na ní se prohlásila za zvláštní směr ve straně označovaný jako marxistická levice. Vedle svého jakéhosi oficiálního vystoupení ze stínu zde marxistická levice přijala programové prohlášení, v němž požadovala zavedení proletářské diktatury, zřízení dělnických rad a připojení ke Komunistické internacionále. Dne 7. března 1920

---

⁷⁸ Jan KUKLÍK, Československá sociálně demokratická strana dělnická, in: Tamtéž, s. 683-685.

⁷⁹ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 42.

uspořádala levice další konferenci, jejímž výsledkem se stalo předvolební prohlášení. Obsahovalo zásadní vyhranění se vůči koaliční politice zbytku sociální demokracie, její vystoupení z vládní koalice a odsuzovalo existenci Československé republiky. Označili ji jako buržoazní stát. Vedení sociální demokracie reagovalo na prohlášení marxistické frakce pragmaticky. Odmítlo sice požadavek k odstoupení z vlády, ale nepodpořilo návrh Františka Modráčka, aby se strana definitivně rozešla s komunistickou odnoží, což se již stejně jevilo jako nevyhnutelná skutečnost. Místo toho vstoupili sociální demokraté do prvních parlamentních voleb, konaných v dubnu 1920, společně jako uměle jednotná a čistě volebně motivovaná strana. Nicméně netrvalo dlouho a již v červnu, a především v září, podnikli znovu zastánci radikální levice v čele s Bohumírem Šmeralem zásadní kroky k rozdělení strany.⁸⁰

Dá se vlastně říci, že jaro a léto 1920 bylo náročné a významné v mnoha ohledech. Jen co se sovětům podařilo na počátku roku 1920 položit základní kameny k ustanovení své vlády v Rusku, neprodleně započali i diplomatickou akci na mezinárodním poli. Na vzniklou situaci navázala i česká marxistická levice, která zahájila organizování táborů lidu a urgovala českou politickou scénu k tomu, aby uznala sovětskou vládu v Rusku a navázala s Ruskem i diplomatické vztahy.⁸¹ Posléze se v Moskvě od 19. července do 7. srpna konal ustavující kongres Komunistické internacionály (byť je označován za II. kongres KI). Došlo zde ke zformulování podmínek, které bylo nutné akceptovat pro přijetí do Komunistické internacionály. Ruští bolševici si těmito podmínkami chránili své vedoucí postavení v rámci internacionály a zamezili tak přijetí velkých evropských stran (např. Německá sociální demokracie nebo Italská socialistická strana), které mohly být silným konkurentem.⁸² Zvláště podmínka č. 6 potvrzovala výsadní roli ruských

---

⁸⁰ J. KUKLÍK, Československá sociálně demokratická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 685-686.

⁸¹ Z. KÁRNÍK, České země, s. 130.

⁸² Tamtéž, s. 132. Mezi podmínky patřil i bod, týkající se například: systematické odstavování reformistů a centristů z odpovědných postů a jejich následné nahrazení prověřenými komunisty, nebát se kombinovat legální, ale i nelegální praktiky, zakládat buňky v odborech pro získání dělnictva pro komunistickou věc, bezpodmínečná podpora jakékoliv Sovětské republiky vůči protirevolučním silám. Pro doplnění dokládám i překlad anglické citace z knihy britských historiků: „*Podmínky, které koncipoval především Zinoviev, mimo jiné uváděly, že každá organizace, která usiluje o připojení se ke Kominterně, musí systematicky vylučovat reformisty a centristy ze všech odpovědných funkcí v dělnickém hnutí a nahradit je “prověřenými komunisty”; kombinovat legální i ilegální aktivity; úplně a v co nejkratším možném čase se odpoutat od zarytých “oportunistů”, jako jsou Kautský a Ramsay MacDonald; zakládat buňky v odborových organizacích k získání dělníků pro komunistickou věc; dodržovat zásadu demokratického centralismu založenou na železné disciplíně, plné pravomoci ústředního vedení strany a pravidelném očišťování od maloburžoazních prvků; bezpodmínečně podporovat každou sovětskou republiku proti kontrarevolučním silám; a změnit své jméno na “komunistickou” stranu (sekce Komunistické internacionály).*“ Kevin McDERMOTT – Jeremy AGNEW, The Comintern: A History of International Communism from Lenin to Stalin, Basingstoke 1996, s. 17-18.

bolševiků: „*Veškerá rozhodnutí kongresů Komunistické internacionály i jejího výkonného výboru jsou závazná pro všechny strany...*“⁸³

V této době se také vojska Rudé armády v rámci polsko-sovětské války, odehrávající se v letech 1919-1921, dostala během tažení na Varšavu do těsné blízkosti československých hranic. Mrak sovětské revoluce se tak znovu vznášel nad Československou republikou.⁸⁴ Francie v polsko-sovětské válce, a především v polském útoku na Ukrajinu, spatřila příležitost, jak svrhnout bolševický režim. Naléhala proto na Československou republiku, aby během konfliktu stála na straně Polska. Pokud by se ale Československo rozhodlo zůstat v nastalé situaci neutrální, žádala Francie alespoň o umožnění bezproblémového převozu vojenského materiálu přes československé území. V Evropě však mezi levicovými dělníky, včetně československých, vřel odpor vůči polské intervenční politice. Na klíčové bohumínské dráze dokonce železniční pracovníci odmítli uvolnit cestu projíždějícím vlakům, vezoucím dodávky zbrojního materiálu do Polska. Kvůli vážnutí dodávek se na ČSR snesla z francouzské i polské strany vlna kritiky a obviňování republiky, jako „*státu příliš nalevo jdoucím a jsoucím v nebezpečí bolševismu*“. Západ na pomoc Polsku naléhal čím dál více, když došlo ke zvratu ve válce a Rudá armáda se v srpnu dostala až k Varšavě.⁸⁵

Rozdílné smýšlení ve skupině anarchokomunistů zapříčinily vznik Svazu komunistických skupin v Lomu u Mostu s přáním jednat o co nejrychlejší založení komunistické strany.⁸⁶ Tato anarchokomunistická frakce se sjednotila u periodika Červen a Stanislava Kostky Neumanna, českého novináře, básník a politika. Na přelomu let 1920 a 1921, kdy došlo ke generální stávce, se Svaz komunistických skupin aktivně zapojil do snah sjednotit komunistické organizace a konečně tak založit internacionální KSC.⁸⁷

Atmosféra v sociální demokracii se den ode dne zhoršovala. Na vlastní kůži to poznal i Rudolf Bechyně. Dne 9. srpna 1920 nesl k vytištění sérii článků do Práva lidu. Zde ho odbyli členové akčního výbor a redaktor Macek slovy: „*že nepřipustí uveřejňování zpráv nepříznivých Sovětskému Rusku*“. R. Bechyně prezidentovi republiky řekl, že „*považuje situaci za velmi vážnou a domnívá se, že by bylo lépe začít*

---

⁸³ Tamtéž, s. 18. „*Všechna rozhodnutí učiněná kongresy Komunistické internacionály i jejího výkonného výboru jsou závazná pro všechny strany...Komunistická internacionála, pracující v podmínkách nejostřejší občanské války, musí být organizována mnohem centralizovanějším způsobem, než byla Druhá internacionála.*“

⁸⁴ Z. KÁRNÍK, České země, s. 132.

⁸⁵ A. KLÍMEK, Boj, s. 133.

⁸⁶ Z. KÁRNÍK, České země, s. 134.

⁸⁷ P. MAREK, Komunistická strana, in. J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 712-713.

nyní s otevřeným bojem, dokud je čas.“ T. G. Masaryk mu však ještě nedal za pravdu. Marxistická levice se mezitím stihla sejít 4. září 1920 v pražském Karlíně, kde se utvrdili ve svých cílech. O pár dní později, 8. září 1920, již prezident Masaryk zorganizoval setkání pěti českých a pěti německých pravicových sociálních demokratů. V průběhu jednání Vlastimil Tusar prohlásil: „*Lituje, že strana nerozhodla se dříve k boji proti levici. Ted' jsou rozhodnuti.*“ Výsledkem schůzky byla shoda, že sociální demokraté podají demisi a vystoupí z vlády. Vlastimil Tusar a Antonín Švehla své rozhodnutí zdůvodnili prezidentovi republiky tak, že: „*odejdou z vlády, aby volni k boji proti levici*“. Oba muži však prezidenta Masaryka 14. září 1920 překvapili prohlášením, že nakonec vystupují z rudozelené koalice, která se tímto aktem zhroutila.⁸⁸ Nahradila ji úřednická vláda Jana Černého.⁸⁹

Druhý pól strany reagoval mnohem přímočařeji. Jakmile skončily parlamentní volby roku 1920, zahájilo levicové křídlo aktivity, směřující k roztržení strany. V červnu 1920 se postavilo zbytku strany, když odmítlo hlasovat pro programové prohlášení vlády a na celostátní konferenci sociální demokracie, 5. září 1920, vyjádřilo touhu stát se součástí Komunistické internacionály a tyto úmysly prosadit i v celé straně. Marxistická levice kypěla takovým sebevědomím, že uspořádala vlastní zasedání a označila vedení strany za rozpuštěné. Klíčovými dny se stalo 25.-28. září 1920, kdy stoupenci levice zorganizovali sjezd, na kterém došlo k ustanovení samostatné strany *Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice)*. Pro Komunistickou internacionálu však bylo zklamáním, že se ještě stále nejednalo o komunistickou stranu. Nicméně její členové byli ochotni jednat o jejím vstupu pod křídla Komunistické internacionály.⁹⁰

Poslední větší konflikt v sociální demokracii se odehrál v prosinci roku 1920. Jednalo se o při, týkající se obsazení sídla strany – Lidového domu (majetek sociální demokracie) v Hyberské ulici v Praze, kde se mimo jiné nyní nacházela i tiskárna Rudého práva, patřící nově utvořené straně levice. Pravicové vedení strany se rozhodlo získat svůj majetek zpět a zavolalo policii, která Lidový dům obsadila, stoupence socialistické levice odvedla a kontrolu nad sídlem předala zpět vedení strany. Hned druhý den konflikt pokračoval, a dokonce přerostl v demonstrace a generální stávkou dělnictva především na Třebíčsku, Hodonínsku, a hlavně na Kladensku, tradiční opoře marxistické

---

⁸⁸ A. KLIMEK, *Boj*, s. 139-141.

⁸⁹ V. KOPECKÝ, *ČSR a KSČ*, s. 137.

⁹⁰ J. KUKLÍK, *Československá sociálně demokratická strana*, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), *Politické strany I*, s. 685-687.

levice. Výkonný výbor sociálně demokratické levice vydal zprávu. V ní se ohradil proti policejnímu zásahu a následným represím vůči členům levice, žádal o navrácení Lidového domu, propuštění zatčených. Dále v ní zahájil boj o sociální a politické požadavky.⁹¹ Pohotově zareagovaly bezpečnostní sbory a brzy došlo k vyřešení a uklidnění situace, i když se celé potlačení bohužel neobešlo bez mrtvých a zatčených osob. Komunisté se později o této události začali vyjadřovat jako o „prosincové porážce“, z níž si však vzali i určitá pozitiva. Václav Kopecký se vyjádřil následovně: „*Historicky nejvýznamnějším ovocem poučení z prosincové porážky r. 1920 bylo tudíž to, že v roce 1921 byla založena naše slavná strana, Komunistická strana Československa*“ a také „*bylo ovšem nesmírně cenným poučením pro pozdější dobu a pro rok 1945.*“⁹²

V říjnu 1920 se ještě stihly uskutečnit sjezdy české a německé sociálně demokratické mládeže, jež navázaly na sjezd slovenský a také se přihlásily o vstup do Komunistické internacionály. Na ilegálním sjezdu, konaném 20. února 1921, pak společně představitelé české, slovenské a německé mládeže založili Komunistický svaz mládeže Československa jako sekci Komunistické internacionály mládeže (Komsomol – Komunističeskij sojuz moloděži).⁹³

Zvláštním procesem se třemi fázemi si prošli členové *České strany pokrokové*. Po skončení války došlo 31. března 1918 k obnovení strany, která se následně připojila k tzv. Socialistickému bloku. Již od války v ní však probíhalo názorové tříbení a vedení strany cítilo, že takovýmto způsobem strana nemůže dlouho fungovat. V lednu 1920 došlo k rozpuštění strany, aby mohl v březnu 1920 vzniknout nový politický subjekt – Realistický klub. Projevovali se v něm především zastánci Emanuela Rádla a Zdeňka Nejedlého, jenž se v budoucích letech stal výraznou osobností československého komunistického hnutí. Myšlenkově se klub snažil zkombinovat principy demokracie s revolucí, sblížit Masaryka s Marxem. Cíl to byl zjevně utopický a kvůli neustálým sporům došlo znovu k likvidaci seskupení. Podporovatelé Zdeňka Nejedlého, i on samotný, se v roce 1921 rozhodli vstoupit do Komunistické strany Československa.⁹⁴

Dalším dílkem do skládačky definitivního vzniku komunistické strany se stala německá frakce, jež se odtrhla od německé sociálnědemokratické strany. Na jejím sjezdu, konaném v Liberci 12. března 1921, tedy těsně před samotným založením KSČ, došlo k

---

⁹¹ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 50.

⁹² V. KOPECKÝ, ČSR a KSČ, s. 138-139.

⁹³ M. NECHVÁTAL, 15.5. Založení, s. 22-24.

⁹⁴ P. MAREK, Komunistická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 713.

ustanovení hnutí jako německé sekce Komunistické strany Československa. Do jejího čela se přirozeně postavil Karl Kreibich, výrazná postava socialistického hnutí u nás již za Rakouska-Uherska a redaktor libereckého Vorwärtsu, na jehož stranách vystupoval proti válce. Ustanovení německé sekce KSCĚ velmi zřetelně ukázalo, že sloučení komunistických skupin do jedné, internacionální komunistické strany, je na spadnutí.⁹⁵

Ze všech komunistických organizací, kterým jsem se na předchozích stranách snažil věnovat alespoň několik řádků, tvořily kvantitativně nejvýrazněji budoucí KSCĚ levicová křídla jednotlivých sociálnědemokratických stran v Československu. Stejně, jako vznikly již zmíněné české, slovenské, německé frakce, tak došlo i k ustanovení Židovské strany komunistické v ČSR, s redaktorem Rudolfem Kohnem v čele, která vznikla 14.-15. května 1921 z levice židovské sociálnědemokratické strany Poale Sion. A také levice polské sociálnědemokratické strany se dne 12. května 1921 stala komunistickou stranou. Prvotním úmyslem všech levicových křídel bylo celou stranu pohlit a nasadit v ní kurz v duchu marxistických ideálů. K získání absolutní kontroly nad stranou však nedocházelo. Proto se frakce musely prozatím spokojit „pouze“ s rozbitím strany a následnou přeměnou své části na národní sekci komunistické strany.⁹⁶

2.2 Založení KSCĚ na ustavujícím a následném slučovacím sjezdu

Květen roku 1921 se stal měsícem konání jedné události, na kterou netrpělivě čekala nemalá řada osob. Později byla tato událost komunisty glorifikována jako historický okamžik v dějinách naší země. Jednalo se o sjezd marxistické levice československých sociálních demokratů zorganizovaný na 14.-16. května v Karlíně.⁹⁷ Jeho primárním a klíčovým úkolem bylo projednat, a především schválit přijetí jedenadvaceti podmínek Komunistické internacionály, což bylo pro vstup do Třetí internacionály nutné, a přihlásit stranu za jejího člena. Sekundárně měla konference zajistit vhodné podmínky pro brzké sloučení všech komunistických frakcí a skupin v jednu mezinárodní komunistickou stranu.⁹⁸

---

⁹⁵ V. KOPECKÝ, 30 let KSCĚ, s. 14-15. Německá marxistická levice se k zásadám Komunistické (Třetí) internacionály přihlásila již v květnu 1920. Spolu s Karlem Kreibichem se na řízení sekce podíleli např. Alois Neurath, Gustav Beuer, Karl Biener, Otto Heller a Josef Pilz. P. MAREK, Komunistická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 713.

⁹⁶ Tamtéž, s. 713-714.

⁹⁷ V. KOPECKÝ, 30 let KSCĚ, s. 16.

⁹⁸ Protokoly sjezdů KSCĚ. Svazek I. Ustavující a slučovací sjezd KSCĚ roku 1921, Praha 1958, s. 9.

Konání ustavujícího sjezdu se ale událo mnohem později, než například samo vedení Komunistické internacionály doufalo. Za průtahy stál Bohumír Šmeral, který se snažil vytvořit stranu s masovou podporou a každý krok činil s dávkou opatrnosti a rozvahy.⁹⁹ Pod nátlakem a soustavné kritice Šmeralovy opatrnosti, váhavosti a zdržování od domácí (např. Antonín Zápotocký) i zahraniční ultralevice, zejména z Německa, kde došlo o pár měsíců dříve k ozbrojenému povstání¹⁰⁰, se však nakonec kongres uskutečnil a jedenadvacet podmínek bylo úspěšně přijato.¹⁰¹ Delegáti sjezdu, poměrem hlasů 562:7, rozhodli nejen o připojení strany ke Třetí internacionále, ale osvojili si také nový název strany – Československá komunistická strana.¹⁰² Výkonný výbor na své schůzi 16. 5. 1921 zvolil za předsedu strany Václava Šturce, místopředsedou se stal Bohumír Šmeral a druhým místopředsedou Václav Bolen.¹⁰³

Hlavním řečníkem ustavujícího sjezdu byl Bohumír Šmeral, který zde pronesl zásadní projev, ve kterém mimo jiné vysvětlil svůj zdrženlivý postup. Upozorňoval zejména na odlišnost, v podstatě unikátnost českého prostředí, a že taktika, která se úspěšně aplikovala v jednom státě, nemusí být vhodná pro stát druhý: *“Soudruzi a soudružky! Vývoj dělnického hnutí v Československu od převratu 1918 dál se po cestě, která byla jiná než v zemích okolních ... pracovalo toto vedení jinými metodami, než jakých užívaly revolučně nejuvědomější skupiny a strany na příklad v Uhrách, Rakousku i Německu.”*¹⁰⁴

Následně se k oné jiné metodě budování strany vyjádřil podrobněji. Jeho slova ukazují, jak dobrým stratégem a politikem byl a jak skvěle dokázal porozumět dané době a pochopit české prostředí: *„Snažila se dosíci toho cíle pokud možno organicky, pokud možno za nejmenších srážek, roztržek, bolestí a obětí uvnitř dělnického hnutí. Snažila se k tomuto cíli přivést ne malou skupinu, sektu, nýbrž velkou stranu proletářských mas. Přihlížejíc k náladám ... nevnucovala drásavým bojem dělníkům do hlav sociálně revoluční názory za každou cenu. Nechávala prostě procházet dělníky názorným*

---

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ K události došlo v březnu 1921. Zprvu se jednalo o vypuknutí stávkového hnutí ve středním Německu, na jehož potlačení vyslala vláda policii. Reakcí byla všeobecná stávka, která se následně proměnila v ozbrojenou vzpuru, jež byla potlačena. Založení Komunistické strany, s. 199; Nejednalo se o první poválečný pokus o převzetí moci. V lednu 1919 došlo k pokusu o státní převrat v Berlíně, známý jako povstání Spartakovců, které bylo potlačeno a vůdčí osobnosti Komunistické strany Německa, Rosa Luxemburová a Karl Liebknecht, byly popraveny.

¹⁰¹ M. NECHVÁTAL, 15. 5. Založení, s. 26.

¹⁰² Rudé právo, 17. 5. 1921.

¹⁰³ Složení vedoucích orgánů KSČ. [online]. [cit. 2020-09-13]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>.

¹⁰⁴ Přístup ke Třetí internacionále, in: Protokoly sjezdů KSČ, s. 106-107.

vyučováním skutečností. Nebyla však přitom pasivní, nečinnou. Naopak, šetrně, trpělivě, s klidem, ale s velikou iniciativností a soustavností stále a stále upozorňovala masy na význam toho, co se skutečně dálo.¹⁰⁵

Tento postup zhodnotil Šmeral jako správný a úspěšný. Marxistická levice se podle něj během dvou a půl let od konce války stala, pokud ne největší politickou stranou v Československu, tak určitě největší stranou dělnickou. Stejně důležitá byla podle Šmerala i práce uvnitř strany sociálních demokratů. Teprve právě kvůli ní mohlo vzniknout veliké komunistické hnutí. Tvrzení o velikosti strany doložil Šmeral i číselnými hodnotami, které komunisté shromáždili po dokončení svých průzkumů. Konkrétně dospěli k následovným číslům: 350 000 organizovaných členů a 3 600 000 dělníků podporující komunisty. Vzhledem k počtu obyvatelstva (přibližně 13 000 000 obyvatel) a počtu dělníků v Československu by se tak jednalo o největší stranu v rámci Třetí internacionály.¹⁰⁶ Co se týká absolutních čísel počtu členů, tak ve srovnání s ostatními komunistickými stranami by byla na třetím místě, hned za ruskými a německými velikány a se značným náskokem před komunisty z Itálie (180 000 členů) a Francie (140 000 členů). Šmeral jako by sám nevěřil, jakého úspěchu se podařilo za dva roky dosáhnout. Ve svém referátu dokonce mluvil o zázraku, že se za tak krátkou dobu podařilo nenásilnou formou přesvědčit československé dělnictvo. K delegátům mluvil Šmeral otevřeně, povzbuzoval, dodával sebevědomí. Nebál se mluvit i o možném státním převratu za předpokladu, že by na mezinárodní scéně nastaly správné podmínky: *“československý proletariát byl by nejenom připraven a schopen provést útok za účelem převzetí státní moci, nýbrž byl by způsobilý a silný přisnou vládu dělníků a malých rolníků také udržet a nový společenský řád budovat.* Šmeral byl přesvědčený, že komunistické hnutí v Československu je natolik silné, odhodlané a že patří mezi nejvyspělejší organizace ve střední a západní Evropě.¹⁰⁷

K ustavujícímu sjezdu se formou dopisu vyjádřil i Antonín Zápotocký, který se v této době nacházel v pankrácké věznici, kam byl odsouzen za organizaci prosincové

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 107.

¹⁰⁶ 15. února 1921 se uskutečnilo první Československé sčítání lidu. Dle jeho výsledků na tehdejší územní rozloze ČSR žilo 13 007 000 obyvatel. Z toho 10 006 000 v Českých zemích, 3 001 000 na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Co se týče sociálního složení obyvatelstva Českých zemí, tak dělníci tvořili 5 450 000 (z toho 1 075 000 zemědělní dělníci) z celkového počtu 10 006 000 obyvatel Českých zemí. Milan KUČERA, *Populace České republiky 1918-1991*, Praha 1994, s. 8, 14; *Obyvatelstvo podle národnosti podle výsledků sčítání lidu v letech 1921-2011*. [online]. [cit. 2020-09-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/91917302/130055190116.pdf/d9c9fb01-8e08-4bad-9050-fbe9971f1b9b?version=1.1>; Jan GALANDAUER ve své monografii o Bohumíru Šmeralovi píše o přibližně 250 tisících členech KSC. J. GALANDAUER, *Bohumír Šmeral*, s. 331.

¹⁰⁷ Přístup, in: *Protokoly sjezdů KSC*, s. 110-113.

generální stávky roku 1920. V dopise Zápotocký explicitně vyjádřil své nadšení, že se nakonec podařilo navázat na odkaz Pařížské komuny z roku 1871 a ruských komunistů z let 1917-1921, na ustavující sjezdy zahraničních komunistických stran, že se konečně marxistická levice zbaví spojení se sociální demokracií a přijme označení komunistická. Zřejmé bylo také zanícení pro vstup do III. internacionály. Spolu se svými spoluvězni vyslal na sjezd jasný vzkaz: „*Ano, přijímáme bezpodmínečně všechny podmínky přistoupení k III. internacionále a stejně bezpodmínečně trváme na jejich provádění.*“ Vyzýval také k co nejrychlejšímu organizačnímu splynutí strany s německou sekcí, skupinou soustředěnou kolem S. K. Neumanna a dalšími stranami, které se bezvýhradně hlásily ke III. internacionále.¹⁰⁸ Z předchozích řádků je patrné, že Zápotockého přístup se v některých ohledech ve srovnání s B. Šmeralem lišil. Jejich vzájemná odlišnost se náznakem objeví i na následujících stranách.

Během takřka idylického ustavujícího sjezdu se však objevil problém, týkající se nezačlenění polské, a hlavně německé sekce z důvodu jejich přílišného radikalismu a odlišného taktického postupu. Proti byl zejména Šmeral, který navrhoval zachovat český i německý aparát, a navíc pro ně vytvořit společný výkonný výbor, jehož jediným smyslem by bylo koordinovat jejich činnost. Myšlenka koexistence dvou suverénních exekutiv v jednom státě neměla šanci na zrealizování. Kominternu vyslala jasný vzkaz, že požaduje jednotu napříč národnostním spektrem. Prozatím byly jednotlivě přijaty za členy Kominterny jak Československá komunistická strana, tak i německá sekce, avšak do 1. listopadu 1921 se měly obě organizace sloučit do jedné.¹⁰⁹

Komunistické organizace v Československu se tak musely pod neustálým nátlakem v co nejbližší době znovu sejit. Na neděli 30. října uspořádaly v Národním domě na Smíchově slučovací sjezd, který trval do 4. listopadu roku 1921. Událost to byla velkolepá. Velkou zasedací síň zdobily květiny, přítomné delegáty v místnosti měly nadchnout busty Karla Marxe a Vladimíra Iljiče Lenina a na stěnách visely nápisy ve všech jazycích národů republiky a český uprostřed nich, vyzývající k jednomu: „Proletáři všech zemí, spojte se!“ Kongres navštívil i velký počet mimopražských novinářů, zejména těch socialistických, a dokonce dorazil i zástupce amerického tisku. Přítomní žurnalisté se bedlivě chystali informovat své čtenáře o tamějším dění.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Ustavujícímu sjezdu československé komunistické strany v Praze. Dopis soudruha Antonína Zápotockého z pankrácké věznice, in: Založení Komunistické, s. 105-106.

¹⁰⁹ M. NECHVÁTAL, 15. 5. Založení, s. 31-32.

¹¹⁰ Protokoly sjezdů KSČ, s. 269-271.

Na stránky Rudého práva nechala redakce vedle líčení průběhu sjezdu, proslovů, referátů, vytisknout také pozdravy a pozdravné příписy, přicházející od komunistických stran z jiných zemí. Vedení levice však usilovalo o silnější podporu ze zahraničí, než jakými byly pouhé pozdravy. Jednotlivým komunistickým stranám zaslalo dopis, v němž žádalo o vyslání svého zástupce, který by se zúčastnil sjezdu a dodal mu tak mezinárodní charakter. Reakce na pozvání byly odlišné. Komunisté z Německa a Francie se zavázali, že své vyslance do Československa delegují. Neutrální zpráva přišla z Velké Británie, kde pozvánku obdrželi a předali k projednání. Svého zástupce nemohli poslat komunisté ze Španělska. Ve dlouhé zprávě se omluvili z důvodu tamější politické situace. V podobných poměrech se nacházela i komunistická strana Jugoslávie. Téměř po celé meziválečné období byla strana zakázána, nucena přejít do ilegality a musela se potýkat s represemi. Negativní odpověď obdrželi komunisté také ze Skandinávie. Komunistická strana Dánska bez uvedení příčiny svého delegáta neposlala. Pouze stroze uvedla, že nemůže. Omluvili se také Norové, a to z důvodu konání voleb v zemi. Nejrozpačitější odpověď obdrželi od švédské strany. Ta sice byla ochotna svého vyslance uvolnit, ale československý úřad ve Švédsku se zdráhal udělit cestovní povolení a vízum. Navíc jim bylo úřadem řečeno, že je slučovací sjezd zakázán. A přímo s odepřením vstupu do Československa se potýkala komunistická strana Rakouska. V telegramu uvedla, že se tak stalo na „poukaz pražské vlády“.¹¹¹

Prvním a hlavním bodem na programu sjezdu bylo sloučení všech národnostních sekcí komunistické strany v Československu, který byl delegáty řádně přijat a schválen. Na toto téma se svým projevem vystoupil i Bohumír Šmeral, jenž dovršení sloučení všech sekcí doprovodil slovy: „*Dnešním dnem vstupuje v život mezinárodní, jednotná Komunistická strana Československa.*“¹¹²

Až teprve nyní se dá mluvit o jednotné straně zastřešené pod názvem Komunistická strana Československa (KSC), jelikož na ustavujícím sjezdu byla založena Československá komunistická strana bez integrované německé sekce. Detailní rozdíl

---

¹¹¹ Rudé právo, 1. 11. 1921.

¹¹² Sloučení všech národnostních sekcí Komunistické strany v Československu. Řeč poslance soudruha Bohumíra Šmerala, in: Protokoly sjezdů KSC, s. 281. Šmeral se ve svém projevu mimo jiné znovu vrátil k neshodám s německou sekcí a vysvětlil své pohnutky z dob konání ustavujícího sjezdu: „*V prvé řadě prohlašuji, že my, dělníci českoslovenští, němečtí, maďarští, polští a ukrajinští, v tuto chvíli neprovádíme sloučení pouze formální, nýbrž, že tvoříme úplně jednotné těleso, úplně jednotnou stranu ... Já sám jsem před několika měsíci předložil k diskusi otázku nadstavby. Tento návrh nebyl u mne názorem principiálním, ani tehdy jsem neměl vůli, aby se v organizačním vybudování prosadil princip federace podle národností. Považoval jsem nadstavbu za účelné praktické opatření na dobu přechodnou, než celky, dosud samostatné úderky boje, budou stmeleny, za vzájemné spolupráce se prostoupí, prolnou a v těleso opravdu jednotné organicky úplně srostou.*“ Tamtéž, s. 281-282.

v pojmenování má však zásadní rozdíl z pohledu Kominterny. Po sloučení všech organizací ve státě se mezi nimi překonal problém v otázce národnosti. Nyní mohla konečně Kominternu pracovat s jednotnou stranou organizovanou na zásadě teritoriality. Tím došlo ke značnému posílení vlivu a postavení Kominterny, která mohla sjednocenou, centralizovanou stranu přísněji kontrolovat a také ovládat. V případě potřeby totiž mohla kdykoliv využít národnostního napětí uvnitř KSČ, jenž stále rezonovalo ve slabém smíření, a snaže tak prosazovat svou nastavenou linii.¹¹³

Křehkosti nacionálního smíru ve straně se lehce dotkl i Šmeral, když hovořil o tom, že je důležité, aby nacionální nervozita a přecitlivělost neohrozila rozhodování strany, nebo ji dokonce nerozložila zevnitř. Apeloval proto na české komunisty, aby se vždy postavili za národnostní spravedlnost a hájili požadavky dělnictva, ať už příslušelo k jakékoliv národnostní menšině a týkalo se jakékoliv oblasti – školství, jazyka, kultury apod.¹¹⁴

V příštích hodinách a dnech se rozhodovalo o dalších bodech, které byly na programu sjezdu. Mezi ně patřilo například přijetí organizačního řádu, referáty o akčním programu strany a počátky jeho zpracování, volby do komisí a výboru nebo diskuse nad hospodářskou a politickou situací.¹¹⁵

Ještě před konáním slučovacího sjezdu vyvolaly určité potíže diskuze nad organizačním řádem. Konkrétně tedy jejich formulace. Původně předložený návrh z československé strany odmítl výkonný výbor Kominterny, který nechal vypracovat mezinárodní komisí v čele s Wilhelmem Pieckem z Komunistické strany Německa nový soubor pravidel obsahující „bolševické principy“. Ke spokojenosti Kominterny byl tento řád na sjezdu úspěšně přijat delegáty.¹¹⁶

Na konferenci zazněly nejdůležitější zprávy zejména od Bohumíra Šmerala a Karla Kreibicha. Oba lídři se také zapojili do rozsáhlých diskusí ohledně krize, kterou mezi říjnem a listopadem vyvolal bývalý císař Karel I. Hrozil totiž pokusem znovu usednout na maďarský (uherský) trůn a obnovit tak zde monarchii. Společně usilovali o politiku odmítající maďarský revizionismus, a postavili se na stranu obrany republiky.¹¹⁷

---

¹¹³ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 56.

¹¹⁴ Sloučení, in: Protokoly sjezdů KSČ, s. 286.

¹¹⁵ Program sjezdu, in: Tamtéž, s. 274.

¹¹⁶ Harold Gordon SKILLING, The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia, The American Slavic and East European Review 14, 1955, č. 3, s. 357.

¹¹⁷ Tamtéž.

Vstup Komunistické strany Československa do Komunistické internacionály se konal ve stejné době, kdy v Československu probíhaly přípravy na politickou a ekonomickou stabilizaci a kdy se začala uplatňovat nová etapa v taktice Komunistické internacionály. Tato taktika nazvaná jako jednotná fronta byla přijatá na III. kongresu Kominterny v roce 1921. Později, na IV. kongresu Kominterny v roce 1922, byla interpretována tak, že připouštěla možnost „dělnické vlády“. Tento umírněnější přístup představoval mnohem větší soulad se Šmeralovými postoji než s původním radikalismem, který panoval v prvních letech existence Kominterny. Pro některé se však zdálo toto směřování příliš konzervativní a brzy se vyvinula levicová opozice.¹¹⁸

Rád bych se ještě znovu vrátil ke vztahu „Šmeral – kritici Šmerala“, který silně rezonoval například právě v období konání obou sjezdů, a rozepsal se o něm trochu podrobněji. Jak už je z předchozích slov jasné, nedá se tvrdit, že by ve 20. letech 20. století převládala uvnitř KSC „šmeralovská idylka“. Stejně tak ještě za Leninova života nepanovala v samotné Kominterně harmonie a shoda. A co více, musela se potýkat s rozsáhlými frakčními boji, které měly přirozeně dopad na československou sekci. I přes tento fakt a skutečnost, že různé diskuze o teoretických otázkách (například jednotné frontě, dělnicko-rolnické vládě) měly za následek rázná řešení v podobě personálních změn ve vedeních napříč jednotlivými komunistickými stranami, zůstával po celá 20. léta postoj Kominterny a jejích konzervativních stoupců v Československu v podstatě konstantní. Věřili, že je potřeba bojovat vůči tzv. „šmeralismu“¹¹⁹ a samotného Šmerala dokázali postupně obviňovat z oportunistu, spolčení se se sociální demokracií, a dokonce se sociálním fašismem.¹²⁰ Veřejnou kritiku si vysloužil také z úst představitele Kominterny, jež zazněla při příležitosti III. sjezdu Kominterny v červnu až červenci roku 1921. Ve frustrovaném projevu bylo vedení Československé komunistické strany (latentně mířeno přímo na Šmerala) nařčeno, že sabotuje věc komunismu. Ať už vědomě,

---

¹¹⁸ Harold Gordon SKILLING, *The Comintern and Czechoslovak Communism: 1921-1929*, American Slavic and East European Review 19, 1960, č. 2, s. 235.

¹¹⁹ Termín „šmeralismus“ začala od roku 1923 používat Komunistická internacionála. Používal se jako popis neschopnosti KSC zbavit se sociálnědemokratických pozůstatků a „bolševizovat“ se. Ještě dříve vznikl pojem „brandlerismus“ nazvaný podle německého komunistického lídra Heinricha Brandlera, kterého zavrhl společně s Lipskou rezolucí Komunistické strany Německa Kominterny. „Šmeralismus“ a rezoluce přijatá I. řádným sjezdem KSC, která byla téměř parafrází lipské rezoluce, byl československou formou „brandlerismu“. Tamtéž, s. 236; Pojem „šmeralismus“ se však ujal i v tuzemsku, kde ho používala například mladá generace československých komunistů. Pavel Reiman jej vnímal takto: „*Ve Šmeralovi jsem viděl předního ideologa oportunistických názorů ve všech těchto otázkách, a proto jsem chápal „šmeralismus“ jako soustavu názorů, která je v rozporu s leninismem.*“ P. REIMAN, *Ve dvacátých letech*, s. 215.

¹²⁰ L. NIKLÍČEK, *Českoslovenští komunisté*, s. 239.

či nevědomě. Také mu bylo vyčítáno, že není schopen se jednoznačně odloučit od české buržoazie a vystupovat proti ní. Na závěr bylo vyřčeno přání, aby se strana zřekla této polovičatosti.¹²¹ S kritikou vystoupili i přední ruští mluvčí výkonného výboru Kominterny, Grigorij Zinovjev a Karl Radek, kteří taktéž kritizovali Šmeralovu politiku a jeho selhání při vytvoření skutečné komunistické strany. Naopak velebili radikálnější politiku, kterou z vězení prosazovali A. Muna a Antonín Zápotocký. Stejně tak neúspěch generální stávky v prosinci 1920 přisoudil Karl Radek pasivitě vedení strany národnostnímu rozdělení uvnitř hnutí. K nejradiálnějšímu kroku chtěli přistoupit komunisté z Německa a Itálie. Předložili návrh, v němž žádali sesazení Šmerala z vedoucí pozice strany. Na kongres se se zpožděním dostavil i Šmeral a před československou komisí pronesl projev, který utvrdil ruské lídry ve správnosti svého rozhodnutí, když německý a italský podnět odmítli. Výkonný výbor Kominterny tak projevil ochotu i nadále Šmeralovi důvěřovat navzdory, dle jejich názoru, jeho politickým pochybením. V. I. Lenin se k celé kauze vyjádřil tak, že navrhnul, aby Šmeral udělal dva kroky doleva a Němci, pod vedením Kreibicha, krok směrem k Čechům. Sám V. I. Lenin se později přikláněl k ústupu od poválečné revoluční vlny a zdůrazňoval nezbytnost rozvoje masové podpory pro komunistické strany při přípravě na nové revoluční období. Leninův pohled na situaci očividně neměl vůbec daleko od koncepce, kterou obhajoval právě Šmeral.¹²²

Vedle této opatrné politiky a váhavého postupu v procesu vzniku KSČ jako sekce Komunistické internacionály kritikům vadilo, jakým způsobem převedl většinu československých sociálních demokratů do nové komunistické strany. Nezamlouvala se jim ani Šmeralova snaha o jistou nezávislost v rámci Kominterny. Neskrýval totiž své přesvědčení, že strana s velkým počtem členů je schopná uhájít finanční, materiální a hlavně politickou nezávislost a touhu o ni usilovat.

Oponentům byla proti srsti hlavně určitá středoevropská kulturně-politická tradice, která byla ve Šmeralovi silně vžitá. Ve svých politických úvahách stál za existencí Československa a neměl v úmyslu podílet se na jeho jakémkoliv rozložení. Dlouhou dobu se nedokázal ztotožnit s výbojnou taktikou moskevského vedení Kominterny, které chtělo Československo využít jako šikovnou spojku pro šíření bolševické revoluce dále na západ. Později od tohoto smělého plánu ustoupilo a intenzita

---

¹²¹ J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany*, s. 54.

¹²² H. G. SKILLING, *The Formation*, s. 356.

vztahu mezi Sovětským svazem a Československem závisela na momentálních zahraničně politických zájmech bolševiků.¹²³

Odpůrcům vadila i Šmeralova vize vnitřní organizace střeoevropské levicové politické strany. Bolševikům byla naprosto cizí myšlenka, že by se strana opírala o gramotné, kvalifikované nebo vzdělané dělníky a evropské levicové intelektuály s vlastním názorem a rozumem. Vzdálená jim byla i praxe, kdy v případě demokratického přehlasování nemusel člen strany uznat svůj názor za chybný, nemusel se ho ani vzdávat a slepě přijmout odlišný postoj s okázalým nadšením.¹²⁴

Po dlouhá léta zůstávala absence bolševického jádra ve vedení strany a sociálnědemokratické způsoby myšlení, ztělesněné v osobě Šmerala, trnem v očích kritiků z domácího prostředí i Kominterny. Přesto právě kvůli Šmeralově umírněnosti a opatrnosti se na několik let stala československá sekce jednou z nejsilnějších částí Komunistické internacionály.¹²⁵

S odstupem doby se však Šmeralovi dostalo dodatečného uznání. Václav Kopecký ho ve svých vzpomínkách označil za „nezapomenutelného zakladatele a prvního vůdce KSČ“, jehož jméno zůstane navždy spojeno se vznikem a dějinami KSČ. Jeho zásluhou se strana v květnu 1921 stala silnou a „od počátku tkvěla svými kořeny v širokých pracujících masách, v lidu a národě, v rodné půdě naší země“. S glorifikací Kopecký nešetřil ani v následujících větách. Podle něj se, pod Šmeralovým vedením, strana dostala do vrcholné politiky, kde se velmi brzy stala jedním z rozhodujících subjektů, který měl ve svých rukou osudy celého národa a země. Kopecký také oceňoval prý velmi kladný vztah Šmerala jak s V. I. Leninem, tak i s J. V. Stalinem. Oba muži si vážili zejména jeho čestnosti.¹²⁶

---

¹²³ L. NIKLÍČEK, *Českoslovenští komunisté*, s. 239.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ H. G. SKILLING, *The Formation*, s. 358.

¹²⁶ V. KOPECKÝ, *30 let KSČ*, s. 19-20. Ve dnech 30. výročí založení KSČ proběhlo slavnostní uložení ostatků B. Šmerala v Národním památníku na Vítkově. Spolu s ním zde byly uschovány ostatky i dalšího významného představitele KSČ, Josefa Hakena, který také patřil k vůdčím zakladatelům KSČ a v roce 1924 nahradil Šmerala ve funkci předsedy strany. J. Haken zastával bolševické zásady a pod jeho vedením strana postupně zrála k bolševizaci. Tamtéž.

3. Vývoj KSČ v první polovině 20. let 20. století a situace před volbami roku 1925

3.1 Šmeralovo vedení KSČ

I po oficiálním založení Komunistické strany Československa zůstal B. Šmeral jednou z nejvýznamnějších, nejvlivnějších osobností partaje a KSČ v první polovině 20. let 20. století vedl. Konkrétně se jedná o dobu od konce slučovacího sjezdu až po II. sjezd KSČ na přelomu října a listopadu 1924. Šmeralovo vedení strany je však možné z určitého hlediska vnímat jako zajímavý paradox. Ačkoli byl po celé toto období B. Šmeral členem výkonného výboru a užšího výkonného výboru, nezaujímal v nich však předsednickou ani místopředsednickou roli. Nezastával ani žádné jiné klíčové stranické funkce. Nebyl předsedou poslaneckého klubu ani šéfredaktorem Rudého práva. Přesto fakticky stál v čele strany právě on, a to bez ohledu na skutečnost, že byl formálně jen jedním z členů výkonného výboru. Výstižně se o B. Šmeralovi vyjádřil Ivan Olbracht, když jej označil za „vůdce bez vůdcovského predikátu“. Šmeralovo vlivné postavení ve straně dosvědčuje i jednání opozice. Pokud došlo z její strany ke kritice politiky strany a jejího vedení, směřovala kritika na Šmerala. V podstatě tak vycházela z rovnice, že KSČ rovná se Šmeral. Nebylo by však správné ztotožňovat politickou linii strany se Šmeralovými úmysly a rozhodnutími a přisoudit mu veškerou odpovědnost za činnost KSČ.¹²⁷

V průběhu poválečných let se sice strana propracovala k jasnému opozičnímu vymezení se vůči společenskému systému Československa a rozchodu s reformistickými pravicovými tendencemi, avšak i po slučovacím sjezdu si naprostá většina československých komunistů, včetně vedoucích funkcionářů strany – B. Šmerala, A. Zápotockého i K. Kreibicha, v nové straně stále uchovávala a přenášela tradice, dlouholeté návyky, disciplinovanost, organizaci a smýšlení získané z dob působení v sociální demokracii. Z tohoto důvodu si strana v prvních letech své existence procházela obdobím značné nestability a procesem revolučního zrání. Komunistická strana se totiž měla zásadně ideologicky i organizačně odlišovat od sociální demokracie.¹²⁸ Hlavním úkolem tedy bylo naplno protlačit proces tzv. bolševizace. To v praxi znamenalo odstranit sociálnědemokratické tradice z KSČ, a naopak ji pevněji

---

¹²⁷ J. GALANDAUER, Bohumír Šmeral, s. 333.

¹²⁸ Tamtéž, s. 331.

připoutat do mezinárodního komunistického hnutí, přičemž její ideologie a způsob fungování měl zrcadlit ruskou komunistickou stranu.¹²⁹ Termín „bolševizace“ lze tedy chápat jako úplné podřízení jednotlivých sekcí Kominterny jejímu moskevskému vedení a v případě, že by se někteří národní vůdci stran nechtěli absolutně podřizovat direktivám Kominterny, byli by nahrazeni loajálnějšími komunisty.¹³⁰ Vývoj strany a průběh bolševizace však doprovázely složitosti a konfliktnost. Výjimkou nebyly krize, změny na všech úrovních stranických orgánů a ani četná střetnutí. Dalo by se říci, že tato negativa byla nedílnou součástí v historickém procesu bolševizace strany a strana se jim v podstatě nemohla vyhnout. Toto odvážné tvrzení se opírá o skutečnost, že s podobnými problémy se ve větší či menší míře vypořádávaly všechny ostatní sekce Komunistické internacionály. Situace se definitivně uklidnila až po V. sjezdu KSČ v únoru 1929, kdy došlo k politické, ideové, personální stabilitě strany, překlenutí sociálně demokratické minulosti a dovršení bolševizace.¹³¹

Nicméně samotný začátek vývoje strany v období Šmeralova vedení probíhal za složitých okolností. V této době byl velmi aktivní organizací Komunistický svaz mládeže, který byl podřízen vedení KSČ a zároveň i Komunistické internacionále mládeže, jež byla sekcí Komunistické internacionály. V prvních letech existence strany vykonával významnou činnost ve snaze zbavit se sociálnědemokratických pozůstatků a také důsledně dohlížel na uplatňování leninských zásad v KSČ. Jako jedno z řady vysvětlení, proč zrovna svaz mládeže byl tolik činný, se nabízí jakási nezatíženost sociálnědemokratickými tradicemi oproti starší generaci. Svou roli mohl sehrát i fakt, že členové svazu mládeže vyrůstali pod vlivem světových událostí v letech 1914-1918 nejen ve střední Evropě, ale i v Rusku. Komunistický svaz mládeže také zasahoval přímo do vnitřního vývoje strany, neboť fungoval jako zdroj nových, patřičně vzdělaných

---

¹²⁹ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 57. Oficiální československá marxistická historiografie časově definovala „bolševizaci“ od V. kongresu Komunistické internacionály konaném ve dnech 17. června – 18. července 1924, kde došlo k vyhlášení zásad „bolševizace“, do V. sjezdu KSČ konaném ve dnech 18. – 23. února 1929, na kterém mimo jiné došlo k vyloučení různých opozičních skupin. Ovšem datace a v některých případech tím pádem i význam „bolševizace“ byl a je vnímán historiky, politology odlišně. Z hlediska aplikování podřízenosti KSČ vůči Kominterně J. Rupnik posouvá začátek „bolševizace“ již k době založení KSČ. H. G. Skilling „bolševizaci“ vymezil jejím počátkem v roce 1929 a úspěšným dokončením ve 30. letech již za vedení Klementa Gottwalda viz. H. G. SKILLING, Gottwald and the Bolshevization of the Communist Party of Czechoslovakia (1929-1939), *American Slavic and East European Review* 20, 1961, č. 4; Heinrich Kuhn vymezuje „bolševizaci“ velmi ze široka, když její počátek vidí v roce 1927 a konec až v roce 1938 viz. Heinrich KUHN, *Der Kommunismus in der Tschechoslowakei*, Köln 1965; K debatě o terminologickém významu „bolševizace“ viz Robert Charles TUCKER (ed.), *Stalinism. Essays in Historical Interpretation*, New York 1977. J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 58.

¹³⁰ Ladislav CABADA, *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*, Plzeň 2005, s. 96.

¹³¹ J. GALANDAUER, Bohumír Šmeral, s. 332-333.

funkcionářů. Náplní práce svazu mládeže byla také agitační činnost mezi vojáky a vysokoškolskými studenty, které sdružoval v komunistických studentských frakcích (Kostufra). Dne 27. září 1922 byl Komunistický svaz mládeže z důvodu antimilitaristické kampaně vládou oficiálně rozpuštěn a nucen dále fungovat jako sekce mládeže při organizacích KSČ.¹³²

O tom, jak významnou úlohu sehrála obecně komunistická mládež, panuje určitá neshoda. Historikové Bohumil Melichar a Jakub Vrba ve své studii tvrdí, že organizace Komunistické mládeže měla nezanedbatelnou funkci v průběhu meziválečného působení KSČ, a to již od založení strany až do konečného střetu s fašismem ve druhé polovině třicátých let. Naproti tomu historik Lukáš Fasora se ve své práci o radikalizaci mladé generace českých socialistů, v níž se také zmiňuje o vlivu generační výměny při zakládání KSČ, vyjadřuje o mládežnických organizacích tak, že svou aktivizační sílu ztratily již v době založení strany a ihned poté jejich postavení postupně upadalo. Dále dodává, že v letech 1920-1924 docházelo k rozdrobování mládežnických hnutí.¹³³

Během působení v čele strany musel B. Šmeral řešit vnitřní spory ohledně uplatňování tzv. taktiky jednotné fronty, kterou na svém III. kongresu ustanovila Komunistická internacionála. Samo přijetí této nové taktiky však neproběhlo zcela bezkonfliktně. První světová válka měla za následek zánik světového socialistického hnutí sdruženého do tzv. II. internacionály. Avšak již v průběhu války došlo k myšlenkovému rozdělení na dvě křídla: levicové – revoluční a pravé – reformistické. Etapu vývoje Kominterny od jejího vzniku v roce 1919 do roku 1920 charakterizuje revolučnost a rychlé zvětšování vlivu směřující k dosažení rozkolu v sociálnědemokratických stranách. Za využití propagandy revolučního programu (socialistická revoluce ozbrojeným bojem, diktatura proletariátu) chtěla docílit neustálým útokem na sociální demokracii jejího následného rozkladu a získání alespoň veliké části jejich podporovatelů z řad dělnické třídy pro komunistický program. Výsledek nastavené strategie dopadl rozporuplně. V zemích po celé Evropě se sice vytvořily komunistické strany a v některých státech byly v době svého vzniku dokonce silnější než sociální

---

¹³² Pavel REIMAN, Dějiny Komunistické strany Československa, Praha 1961, s. 185.

¹³³ Bohumil MELICHAR – Jakub VRBA, Komunistická mládež. Radikální aktivismus mezi třídní a nacionální identitou, Historie – Otázky – Problémy 9, 2017, č. 2, s. 103-105. Autoři časopisecké studie ve svých závěrech pravděpodobně vycházeli i ze studia časopisu Komunistická mládež, jehož redaktoři v první polovině dvacátých let pokládali mládež za hybnou sílu strany: „...mládež nese budoucí jednotu v krvi. Ti, kteří zítra chtějí postaviti novou říši, nesou dnes její obraz a její zákony hlouběji a nesmazatelněji v sobě nežli otcové, ...“ Tamtéž, s. 105.

demokracie, usadily se v politickém spektru svých zemí, ale nedošlo ke značnému oslabení vlivu sociální demokracie, ve který Komunistická internacionála doufala.¹³⁴

Již koncem roku 1920 přestávali někteří komunisté dosavadní politice věřit. Rostla v nich nejistota, že nastaveným trendem dále nedokážou navýšit podporu u dělnických vrstev. Dokonce se obávali toho, že nebudou schopni udržet ani dosažený stupeň vlivu. Pochybnosti o správnosti pouhé propagandy programových zásad Kominterny panovaly především u komunistů z Komunistické strany Německa. Zaregistrovali totiž nejen to, že reformistické snahy ostatních stran měly potenciál zaujmout, být životaschopné a mít charakter masové strany, že v nejbližší době nebylo možné ujmout se vlády revoluční cestou, jak se původně plánovalo, ale i nespokojenost nekomunistických dělníků s rozštěpením sociálně demokratické strany Německa (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands – USPD), kteří jej vnímali jako zradu. Pod vlivem těchto událostí podala Komunistická strana Německa podnět ke změnám. Dne 7. ledna 1921 poslala odborům a ostatním socialistickým stranám „Otevřený dopis“, v němž vyzvala ke společným akcím za splnění hospodářských, ekonomických a politických požadavků dělníků a zaměstnanců. Zároveň ubezpečila, že se v žádném případě neodklání od myšlenky boje a diktatury jako jediné správné cesty za osvobození proletariátu. Autoři Otevřeného dopisu, zástupce exekutivy Komunistické internacionály (EKI) v Německu Karel Radek a Paul Levi, však doložili relativní ochotu dojít ke změnám postupnou, nekonfliktní formou, ochotou spolupracovat a zahájili tak novou politickou orientaci, která se na dlouhou dobu stala jednou z hlavních zásad komunistického hnutí.¹³⁵

Novou politiku Otevřeného dopisu odmítli jak v Německu, tak i nejvyšší představitelé Komunistické internacionály (například její předseda G. Zinovjev, Nikolaj Bucharin, Béla Kun). K naprostému odmítnutí však nedošlo kvůli V. I. Leninovi, který s odpůrci dopisu nesouhlasil. Situace ohledně nové politiky tak zůstala nadále otevřená a o jejím osudu se mělo rozhodnout právě na III. kongresu Komunistické internacionály. Zde se proti sobě postavili zastánci „teorie ofenzívy“ a podporovatelé „Otevřeného

---

¹³⁴ Miloš HÁJEK, *Jednotná fronta. K politické orientaci Komunistické internacionály v letech 1921-1935*, Praha 1969, s. 11-12.

¹³⁵ Tamtéž, s. 13-14. Pojem „taktika jednotné fronty“ se začal používat až ve druhé polovině roku 1921. Zpočátku se užíval název „nová taktika“. Tamtéž.

dopisu“. Do diskuzí zakročil V. I. Lenin, který se po prostudování obou návrhů nakonec přiklonil, byť s výhradami, na stranu Radkovy „nové politiky“.¹³⁶

Kominternou přijatá rezoluce o taktice jednotné fronty rozdělila vedení KSČ na dva tábory. Na jedné straně stála skupina kolem B. Šmerala, která akceptovala usnesení kongresu a byla odhodlána jej uplatňovat v praxi. Vůči nim vystoupila ultralevicová opozice v čele s Bohumilem Jílkem a Václavem Bolenem, která představovala v užším výkonném výboru KSČ většinu. Stoupenci krajní levice odmítali řídit se taktikou jednotné fronty. Nesouhlasili s tím, aby komunistická strana ustoupila od svého cíle, jímž bylo revoluční převzetí vlády a diktatura proletariátu, a místo toho bojovala za prosazení dílčích hospodářských, politických požadavků a plánovala zaujmout i nekomunistické dělnictvo.¹³⁷ Sílicí oslabování revolučnosti strany a projevy oportunistu ve straně za Šmeralova vedení přisuzovali komunisté tomu, že se režim v Československé republice konečně vzpamatovával z obtížných událostí minulých let a pozvolna se stabilizoval.¹³⁸

Nejvýrazněji se vzájemný spor projevil v problematice odborů. Nejsilnějším z nich bylo v této době Odborové sdružení československé (OSČ). Jednalo se o organizaci úzce spjatou se sociální demokracií, pro kterou se stala význačnou oporou a významně rozšiřovala její vliv. Avšak nesdružovala pouze dělníky mající členství v sociální demokracii. B. Šmeral spolu s dalšími zastávali názor, že je, podle hesla Třetího kongresu „K masám“, potřeba, aby komunisté i nadále působili v reformistických odborech s cílem vytvářet v nich komunistické frakce, a nakonec je ovládnout a přeměnit je dle svých potřeb. Pokud by plán nevyšel, měli komunisté i přes to v odborech působit, i kdyby zde tvořili menšinu. Naopak ultraleví požadovali odchod komunistů z odborů a založení vlastních revolučních odborů.¹³⁹

Na konci ledna 1922 se v Praze konal sjezd OSČ, kde se rozhodovalo o jeho budoucím směřování. Na něm zaznamenali komunisté značný neúspěch. A to i kvůli intervenci ultralevých. Porážka komunistů na sjezdu následně vedla k tomu, že stoupenci ultralevice ve vedení KSČ byli odstaveni do pozadí. Z výkonného výboru strany vystoupil jak V. Bolen, tak i ze své pozice generálního tajemníka výkonného výboru odstoupil B. Jílek, kterého ve funkci nahradil A. Zápotocký. Dočasný ústup ultralevých

---

¹³⁶ Tamtéž, s. 21. V. I. Lenin napsal oponentu nové politiky G. Zinovjevovi, že: „taktika „Otevřeného dopisu“ se musí stát závaznou a její odpůrce je třeba za 1 měsíc po kongresu vyloučit...Z prvních Radkových tezí je třeba odstranit všecko, co se týká „strany vyčkávání“ ... pryč s tím.“ Stranou vyčkávání měl V. I. Lenin na mysli Giacinta M. Serratiho, B. Šmerala a P. Leviho. Tamtéž, s. 21-22.

¹³⁷ P. REIMAN, Dějiny Komunistické, s. 185.

¹³⁸ V. KOPECKÝ, 30 let KSČ, s. 33.

¹³⁹ J. GALANDAUER, Bohumír Šmeral, s. 338-340.

do ústranní ovšem neznamenal jejich definitivní kapitulaci. Svých názorů, myšlenek se nevzdali. Nadále pokračovali v jejich šíření prostřednictvím svého frakčního časopisu Komunista.

Konflikt mezi oběma křídly vygradoval v době konání celostátní konference KSČ v září 1922, na níž se měly projednat další kroky strany. Pár dní před jejím začátkem rozeslali ultraleví stranickým organizacím letáky, v nichž mimo jiné křivě obvinili B. Šmerala z vyjednávání o vstupu KSČ do buržoazní vlády. Chtěli jimi ovlivnit delegáty konference. Z části se jim to také povedlo, když přesvědčili skupinu komunistů, kteří byli nespokojeni s určitými projevy oportunistu ve straně. Konference musela původní program jednání pozměnit a zabývat se hlavně vnitrostranickými otázkami. Výsledkem se stalo usnesení o vyloučení představitelů ultralevice ze strany. Znovu však zasáhla exekutiva Komunistické internacionály. Rozhodla, že vyloučení není pravomocné a vše se definitivně projedná na brzkém kongresu Komunistické internacionály.¹⁴⁰

Tím se ve dnech 5. listopadu – 5. prosince 1922 v Moskvě stal IV. kongres Komunistické internacionály. Po podrobném rozboru ultralevicových názorů a postupů rozhodl o zrušení rezoluce o vyloučení ultralevých ze strany. Její představitele zpravil o tom, v čem jsou jejich názory nesprávné a přiměl je, aby se od svých požadavků distancovali. Dále je také zbavil všech funkcí ve straně a varoval je, že budou ze strany vyloučeni, pokud budou i nadále rozvracet stranu a porušovat stranickou kázeň.¹⁴¹

Vedle rozboru ultralevé opozice se IV. kongres věnoval také obecně politice KSČ. Zprvu sice stranu pochválil za dosažené pozitivní výsledky, ale zároveň ji vytknul její neobratnost, nedynamičnost v souvislosti s vysvětlováním problematiky třídního boje dělnickým vrstvám, nedostatečné prosazování zásad ve straně a neuspokojivou práci komunistů v tisku, odborech a jiných masových organizacích za jednotnou stranickou

---

¹⁴⁰ P. REIMAN, Dějiny Komunistické, s. 187-190.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 191. Z Resoluce o československé otázce uvedu pár doslovných citací. Nejprve o porušování stranické disciplíny: „...opozice přišla s požadavkem, aby jí bylo dovoleno vydávat vlastní frakční orgán Komunista, což odporuje resoluci III. kongresu, v níž se zakazuje vytvářet frakce. Bojujíc o právo vydávat vlastní frakční orgán, porušila opozice hrubě stranickou kázeň tím, že ... vydala provolání, které obsahovalo řadu těžkých obvinění Ústředního výboru...Toto obvinění je v rozporu se zřejmými fakty z činnosti strany a je nutno je odmítnout...“. Následovalo odmítnutí opozičního návrhu programu vytvořeného Emanuelem Vajtauerem: „V programových požadavcích opozice ... se projevují syndikalistické a anarchistické, a tudíž nemarxistické a nekomunistické názory..., která se odchylije od hlavních zásad Komunistické internacionály“. Závěr patřil zrušení vyloučení a následnému napomenutí: „To, že kongres neschválil vyloučení, naprosto neznamená, že souhlasí s programovou linií opozice...IV. kongres ponechává vyloučené soudruhy ve straně, ale zdůrazňuje přitom, že je nutné, aby opozice co nejprůběžněji dodržovala všechny závazky, ...“, Resoluce o československé otázce přijatá na IV. světovém kongresu III. Komunistické internacionály, konaném ve dnech 5. listopadu – 5. prosince 1922, in: Založení Komunistické, s. 145-146.

linii.¹⁴² Delegáti IV. kongresu dále po vedení KSČ žádali, aby kladli větší důraz na problematiku nezaměstnanosti, než tomu bylo doposud. Vybízeli stranu, aby využila rozsáhlé nezaměstnanosti v Československu, životního postavení nezaměstnaných a podnikla v jejich řadách systematické, vytrvalé agitační akce s následnou vlnou organizovaných demonstrací. Paralelně s touto prací měla KSČ aktivně působit v parlamentu a zastupitelstvech ve prospěch ochrany zájmů nezaměstnaných.¹⁴³

3.2 I. řádný sjezd KSČ a situace po něm

Mezi 2. a 5. únorem 1923 se v pražských Holešovicích v sále Domoviny sešel I. řádný sjezd Komunistické strany Československa. Sjezd ukončil dlouhotrvající soupeření vedení strany s ultralevou opozicí. Dále se zde projednávaly otázky programu a taktiky strany v nové situaci počátků 20. let. Klíčovým bodem k projednání i nadále zůstávala taktika jednotné fronty a její možné vyústění v dělnickou vládu. Vedle tohoto bodu se dále prezentovaly referáty týkající se organizace, poměrů dělnictva, hodnocení současné situace ve světě, mezinárodního postavení Československa. I tentokrát se nejvýraznější osobností sjezdu s hlavním referátem stal B. Šmeral. Vystoupil se zprávou, v níž jednoduše přetlumočil závěry IV. kongresu Komunistické internacionály o činnosti KSČ a ultralevé opozici, a navíc ji obohatil o svůj pohled na věc. Snažil se objasnit příčiny vzniku této opozice i nedostatky v práci strany.¹⁴⁴ Výsledkem byla obsáhlá kritika opozice, jíž věnoval několik stran svého referátu. Vyjádřil se například následovně: „*Soudruzí, řeknu vám otevřeně: Teprve v Moskvě dodatečně se ukázalo, že loňského roku jenom náhodou vyšla naše strana z velkého nebezpečí. Dnes je možno říci, že byla ve straně skupina soudruhů přesvědčených, že je nutno naši stranu roztrhnout...neváhali jít za hranice pravdy...Jako příklad rozeberu jedno, ovšem hlavní, nejzávažnější tvrzení...Je to tvrzení, že vedení naší strany pracuje pro politiku ministerialistickou, pro koalici*

---

¹⁴² P. REIMAN, Dějiny Komunistické, s. 191. Kongres se také věnoval tomu, jak vedení KSČ porozumělo problematice jednotné fronty. Výsledkem bylo tvrzení, že KSČ jednala v zásadě správně v souladu s přijatou resolucí o taktice jednotné fronty, nicméně pár bodů československým komunistům vytkla. Za klíčovou chybu považoval kongres skutečnost, že se KSČ málo snažila prosadit politiku jednotné fronty u dělnických vrstev: „*Otázku jednotné fronty a rovněž otázku dělnické třídy pochopila strana celkem správně...Strana musí dobře vědět, že dělnická vláda v Československu je možná jen tehdy, jestliže se podaří rozsáhlou agitací přesvědčit široké masy národněsocialistického, sociálnědemokratického a nestraničského dělnictva o nutnosti rozejít se s buržoasií, jestliže se podaří část rolnictva a některé městské vrstvy maloburžoasie, která trpí drahotou, odloučit od buržoasie a připojit k protikapitalistické frontě.*“ Resoluce, in: Založení Komunistické, s. 148.

¹⁴³ Tamtéž, s. 147.

¹⁴⁴ Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 2. – 5. února 1923, Praha 1989, s. 5-6.

s buržoazií...“ Střízlivě zhodnotil B. Šmeral nedostatky strany a co bylo nezbytné zlepšit. Zmínil především nutnost, aby lidé více důvěřovali vedení strany a vytvořil se tak pevnější a zdravější vztah. Toho chtěl docílit přísným dodržováním stranické disciplíny, těsnější spoluprací s nejrůznějšími orgány strany, politickou iniciativou, rozhodností, přesností a energickou organizační prací. Avšak nikterak výrazně nynější umírněnou politiku strany nekritizoval. Naopak ji obhajoval: „*Vedení strany nedopustilo se větších omylů, politická linie strany byla správnou, což bylo poznovu potvrzeno na IV. kongresu Komunistické internacionály. Na odstranění nedostatků, jež u nás světový sjezd zjistil, svědomitě chceme pracovat,...*“¹⁴⁵

Po překonání vnitrostranické krize a hrozby ze strany ultralevé opozice, pokračovalo vedení KSČ v práci, která byla nastolena na I. řádném sjezdu KSČ. V řádu několika měsíců však začala podle názoru určitých kruhů vykazovat známky toho, čemu říkaly „pravicový oportunistus“. Ačkoli se stále jednalo o činnost, jež byla v souladu s politikou jednotné fronty a tento úrok doprava dříve Kominternu schválila, nyní ji po několika měsících tento orgán kritizoval jako odchylení se od oficiální linie. Uvnitř KSČ tak znovu vypukly horlivé diskuze, zda přijmout více revoluční formu taktiky, zejména co se týče odstoupení od jednotné fronty, zda veřejně vyhlásit právo na národní sebeurčení pro všechny menšiny, včetně Slováků, a to až do úplného osamostatnění, oddělení se od Československa.¹⁴⁶ Do debat se zapojila dvě křídla, již tradičně rozdělována na levici a pravici. Obě skupiny se dělily na dvě větve. Pravice - „Historická pravice“, jejímiž hlavními představiteli byli předváleční sociální demokraté kolem B. Šmerala, a která zůstala ve vedení strany až do jara 1929, a poté otevřeně „pravicová opozice“ (Josef Bubník, Jaroslav Rouček, B. Jílek, V. Bolen, A. Hais a další). Od roku 1924 se utvářela levice – „trockistická opozice“ (Alois Neurath, Artur Pollak) a „stalinská frakce“ (Klement Gottwald, Rudolf Slánský, Josef Haken, P. Reiman, Evžen Fried), která se vyprofilovala až v letech 1928-1929, kdy výše uvedení hlavní představitelé usedli do vedoucích stranických funkcí.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Československá otázka před fórem internacionály, in: Tamtéž, s. 111-127.

¹⁴⁶ H. G. SKILLING, The Comintern, s. 236-237. Předmětem nejostřejších sporů se před konáním II. sjezdu KSČ stala zásada národů na sebeurčení až do osamostatnění. Proti této leninské zásadě měla pravice uvnitř KSČ největší výhrady. Naproti tomu v otázkách jednotné fronty, závodních buněk byli ochotni ustoupit a přijmout připravovaná usnesení levice. Do diskusí ohledně sebeurčení národů se zapojil i „buržoazní tisk“, jenž leninskou zásadu vyložil tak, že komunisté usilují o rozbití Československé republiky. P. REIMAN, Ve dvacátých letech, s. 184-185.

¹⁴⁷ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 65. Historická pravice často bývala hlavním terčem útoků Kominterny, která ji občas označovala jako centrickou. To kvůli tomu, že v porovnání s vyhlášenými představiteli „pravicového oportunistu“ – J. Bubníkem, J. Roučkem v roce 1925 a B. Jílkem, V. Bolenem,

Významným důvodem, proč Komunistická internacionála začala přehodnocovat politiku jednotné fronty, byl neúspěch německé revoluce v roce 1923.¹⁴⁸ Na V. kongresu Komunistické internacionály, jehož jednání probíhalo od 17. června do 8. července 1924, se podrobně vyhodnocovaly dosažené výsledky a zkušenosti z uplatňování strategicko-taktické linie předcházejícího IV. kongresu Kominterny (jednotná fronta, dělnicko-rolnická vláda jako možná cesta k socialistické revoluci). Ostrou kritiku sklídila vedení Komunistické strany Německa, Polska a také Československa. Bylo jim vytýkáno chybné teoretické pojetí, špatný přístup k realizování taktiky jednotné fronty, dělnicko-rolnické vlády a české sekci i neaktivita v národnostní otázce a nedůsledné zbavování se sociálně demokratických pozůstatků. Část delegátů byla ve svých hodnoceních jednotlivých stran ohleduplnější, když se snažila o objektivní pohled na věc a analýzu chyb, nedostatků při jejich snaze o uplatňování politické linie IV. kongresu Kominterny. Avšak výsledná stanoviska a názory většiny delegátů doložily, že se Kominternu po zkušenostech s reformistickou politikou v Německu, Československu a dalších zemích posunula v rámci chápání možných přístupů k socialistické revoluci radikálně doleva a na svém V. kongresu zahájila program bolševizace sekcí Komunistické internacionály.¹⁴⁹ V. kongresu se samozřejmě účastnila také československá delegace, jejíž členové ale nebyli schopni se domluvit na jednotném postupu, jak na vyřčenou kritiku odpovědět. Většina delegace včetně B. Šmerala s hlavními body bolševizace souhlasila, v zásadě přijala kritiku KSC, ale odmítla nařčení z „pravického oportunismu“ a k nápravě chyb chtěla přistoupit po jejich důsledné analýze. B. Šmeral i K. Kreibich před Kominternou vytrvale hájili praktikovanou politiku vedení. Svou obranu založili také na argumentu, že Kominternu neměla správné informace o vývoji české sekce. Část delegace, konkrétně levicová menšina, se ke kritice politiky KSC naopak přidala. Stoupenec stalinské frakce E. Fried vytýkal například to, že „ideologicky ani organizačně nepřipravuje masy na občanskou válku“ a že pojem diktatury proletariátu naprosto zmizel z agitační a propagační práce strany.¹⁵⁰

A. Haisem a dalšími v roce 1929, se nakonec vždy podřídila rozkazům Kominterny, zatímco otevřená pravice opozice byla odhodlána dospět až k roztržce.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 66.

¹⁴⁹ Václav ČADA, KSC v období 1921-1948. Strategie a taktika, Praha 1988, s. 70-71, 96-97. O činnosti od konce IV. kongresu Kominterny vydal výkonný výbor Kominterny zprávu, v níž konstatoval: „*Chápeme taktiku jednotné fronty jako revoluční taktiku v epoše pomalého tempa revolučního. Avšak v našich řadách byli soudruzi, kteří z tohoto hesla učinili taktiku evoluce oportunismu proti revoluční taktice... Chápali jsme tuto taktiku jako strategický manévr, avšak někteří soudruzi ji vykládají jako politiku spojenectví se sociální demokracií, jako koalici všech dělnických stran. Nebudiž to řečeno na úkor české strany.*“ Tamtéž.

¹⁵⁰ J. RUPNIK, Dějiny Komunistické strany, s. 66-67.

V. kongres Komunistické internacionály v konečném výsledku pro KSČ znamenal dočasný kompromis. Významnější dopad pro pozdější vývoj strany měla skutečnost, že se zde poprvé střetly dvě stranické orientace, jejichž konflikt vyvrcholil v letech 1928-1929, kdy došlo k roztržce, do vedoucích pozic nastoupila stalinská skupina neformálně nazývána jako „karlínští kluci“ a tím se dokončil proces bolševizace KSČ. Vlivem vnitřního ideologického konfliktu ve straně tak znovu nastala vnitrostranická krize, kde levicové křídlo podporovaly stranické organizace ze Sudet, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Vedení KSČ tak zůstaly věrné pouze organizace z českých zemí. Podpora strany byla rozdělena i na úrovni generační. Mladší generace, která nebyla zatížena sociálnědemokratickou minulostí a pro něž se socialistickým ideálem stala Říjnová revoluce, Kreml, Moskva a Sovětský svaz, se ztotožňovala s názory levice.¹⁵¹ P. Reiman ve svých Pamětech vzpomínal: „*Nedostatek ideologického ruchu a zaostalost metod práce strany jsme silně pociťovali v roce 1924... Většina z nás, kteří jsme se v té či oné formě podíleli na budování levého směru ve straně, vstoupila do dělnického hnutí teprve po skončení první světové války, v době vzestupu revoluční vlny vyvolané ruskou socialistickou revolucí... Nejhlubším zážitkem našeho mládí byla imperialistická světová válka a mohutný dojem z Říjnové socialistické revoluce.*“¹⁵²

3.3 II. a III. řádný sjezd KSČ

Kritika a usnesení V. kongresu Kominterny a také následná situace, která po ukončení V. kongresu nastala uvnitř KSČ, měly zásadní vliv na přípravu a průběh II. řádného sjezd KSČ. Změnil se jak termín konání sjezdu, tak i obsah programu jednání. Na druhý pokus se již II. řádný sjezd KSČ uskutečnil. Jednání probíhala stejně jako I. řádný sjezd v Praze v Holešovicích v sále Domovina ve dnech 31. října – 4. listopadu 1924. Zúčastnila se jej také delegace Komunistické internacionály vedená Dmitrijem Manuilským, která sehrávala hlavní roli po celou dobu konání sjezdu, na němž od začátku panovala neklidná diskuse. Jednotliví členové delegace Kominterny spolu s levicovou opozicí přednesli

---

¹⁵¹ Tamtéž, s. 68.

¹⁵² P. REIMAN, *Ve dvacátých letech*, s. 155, 162-163. Vyjádřil se také ke vztahu mladší generace, levice s vedením strany a popsal hlavní rozdíl mezi nimi: „...soudruzi Šmeral a Zápotocký se svou velkou citlivostí pro smýšlení starší generace dělnické třídy nedovedli ještě v letech 1924-1925 k nám najít správný poměr, že naši – někdy snad přehnanou – kritiku přijímali jako rušivý jev ve straně a opírali se o starší kádry funkcionářů, z nichž valná část v pozdějším vývoji selhala. Mladí příslušníci strany měli přednost v tom, že usilovali o teoretické pochopení a zdůvodnění politiky strany v duchu leninismu... Osvojili si proto většinou mnohem širší znalosti marxistické teorie než předcházející generace.“ Tamtéž, s. 177.

obsáhlé projevy. Se svým referátem vystoupil i D. Manuilský, dále byly prezentovány zprávy o jednáních V. kongresu Kominterny, se kterými vystoupili B. Šmeral za dosavadní vedení, A. Neurath za levicovou opozici a zprávu o činnosti strany představil A. Zápotocký. Z těchto důvodů došlo k prodloužení sjezdu o jeden den oproti původnímu plánu. I přes to se nestihl důkladně projednat přijatý program. Některé referáty musely být vypuštěny, jiné zkráceny a další přijaty jen jako usnesení.¹⁵³

Závěry II. sjezdu potvrzovaly stanoviska V. kongresu Kominterny, obsahovaly přijatá usnesení k dílčím otázkám, ale postrádaly rezoluce k obecnému politickému směřování strany.¹⁵⁴ Musím ale rozhodně zmínit skutečnost, že nastaly změny v oblasti organizace. II. sjezd totiž akceptoval nový organizační řád, který fungoval na závazném uznávání usnesení vyššího orgánu strany nižšími. Tento princip se odborně nazývá „demokratický centralismus“. V praxi to konkrétně vypadalo tak, že stanoviska Kominterny jako nejvyššího orgánu komunistického hnutí byla vždy správná a žádná diskuse o těchto stanoviscích nepřipadala v úvahu. Nejvyšším stálým orgánem strany se stal ústřední výbor, kterému podléhaly všechny stranické orgány (například i tisk).¹⁵⁵ Další zásadní výsledek II. řádného sjezdu měl na svědomí již zmíněný zásah Komunistické internacionály, a to ve prospěch levé opozice. G. Zinoviev odeslal delegátům dopis, v němž vyjádřil přetrvávající nespokojenost Kominterny. Obsahoval také prosbu o zvolení nového vedení strany, jež by zahrnovala zástupce starší, ale především nové, nastupující generace. Sjezd schválil principy V. kongresu Kominterny, vyslyšel Zinovievovy prosby a zvolil nové vedení, které mělo fungovat jako záruka realizace usnesení V. kongresu. V nově složeném vedení tvořila většinu levice. Své pozice za pravicovou menšinu si udrželi B. Šmeral, A. Zápotocký, A. Muna a Josef Hais. Novým předsedou strany a vůdčí osobností levice se trochu paradoxně stal Josef Haken. Muž, který na jednu stranu zastával názory o nutné revolučnosti strany, avšak byl to také Šmeralův současník. Společně s B. Šmeralem spoluzakládal Komunistickou stranu Československa a také byl politikem se sociálnědemokratickou minulostí. Kontroverze ve straně však trvaly i nadále, jelikož v levém křídle působili takové osoby jako B. Jílek a A. Neurath. Navíc levice prozatím nezískala podporu u většiny členů KSČ, ale spíše

---

¹⁵³ Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X. – 4. XI. 1924, Praha 1983, s. 5-6.

¹⁵⁴ P. REIMAN, Ve dvacátých letech, s. 187.

¹⁵⁵ L. CABADA, Komunismus, s. 98.

zastupovala národnostní menšiny, zejména Slováky, což představovalo nebezpečí rozkolu podle národních linií.¹⁵⁶

Pokračující vnitrostranické soupeření dokládá i případ kolem pravicového kruhu v čele s Josefem Bubníkem, který byl nakonec ze strany vyloučen.¹⁵⁷ B. Šmeral, K. Kreibich vyjádřili nespokojenost se zacházením vůči J. Bubníkovi. Podpory se mu dostavilo i od pražských, brněnských organizací i A. Muny. Bubníkův případ zvýšil napětí uvnitř strany. Urovnán byl až po intervenci Kominterny a J. V. Stalina. Osobní účast J. V. Stalina svědčila o důležitosti české otázky. V diskusích mimo jiné tvrdil, že hlavní nebezpečí přichází od pravice. Své tvrzení argumentoval z několika hledisek. Zaprvé, pravice trpí sociálně demokratickými, reformními iluzemi. Zadruhé, riziko prohlubuje nynější složení vedení strany, které se skládá ze 70 % z bývalých sociálních demokratů. Zatřetí, čeští dělníci jsou spokojeni v Československé republice, s čímž je v kontrastu postavení národnostních menšin, a Češi žijí ve vytvořené iluzi národní míru. Z tohoto důvodu se konflikt levice a pravice dostal na národní formu, kde Slováci a Němci podporují levici a Češi stojí na straně pravice. Na závěr navrhnul J. V. Stalin řešení, jak se z krize dostat. Podle něj by sjednocení všech revolučních elementů ve straně a jejich okamžité zahájení rozhodného boje proti pravici umožnilo izolovat a definitivně

---

¹⁵⁶ H. G. SKILLING, The Comintern, s. 237. V Zinovjevově dopise zaznělo: „*Vážení soudruzi (v rus. orig. Drazí přátelé!)! Vašemu sjezdu strany přikládáme veliký význam. Víme, že česká strana (v rus. orig. chybí „česká strana“), která je ve svém složení jednou z nejproletářtějších stran kominterny, má před sebou velikou budoucnost... Strana nyní vášnivě diskutuje (v rus. orig. „Strana diskutovala značně vášnivě“) o řadě zásadních otázek. Přesto však pravděpodobně sjezd strany přijme jednomyslně rezoluce, zásadně shodné (v rus. orig. „v podstatě shodné“) s rezolucemi V. světového sjezdu. Pochtivě řečeno, tato „jednomyslnost“ se nám jinak zvláště (v rus. orig. „zcela“) nelíbí. Obáváme se totiž, že to bude pouze formální, zdánlivá dohoda (v rus. orig. „Aby to nebyla jen formální, zdánlivá dohoda“). Vůdcové pravice ovšem prohlásili (v rus. orig. „Skutečně všichni vůdcové pravice prohlásili“), že rezoluce V. sjezdu „přijímají“. Zároveň se však tito soudruzi chovají krajně nepřátelsky proti levým, tj. proti soudruhům, kteří již na V. sjezdu v Moskvě bezvýhradně uznali sjezdová usnesení (v rus. orig. „...zcela solidarizovali s V. sjezdem“)... Za abnormální musíme považovat i prohlášení soudruha Zápotockého, že prý rezoluce V. světového sjezdu byly jednomyslně přijaty jen z důvodů disciplíny. Disciplína je disciplína. Přeji bychom si (v rus. orig. „Chtěli bychom“) však, aby vůdcové KSČ přijímali rezoluce V. světového sjezdu z přesvědčení (v rus. orig. „i z přesvědčení“)... Neméně důležitým úkolem – ba dokonce nejdůležitějším úkolem – Vašeho sjezdu je utvoření nového ústředního výboru strany – takového ústředí, které by nebylo bolševickým jen slovy, nýbrž skutečně, které by linii V. světového sjezdu nezachovávalo jen z disciplíny, nýbrž z přesvědčení, které by přitáhlo svěží pracovní síly, skoncovalo jednou provždy s diplomacií, zkrátka ústředí, které by věc komunismu v Československu vedlo kupředu. Rezoluce, projevy a dokumenty II. sjezdu KSČ. Exekutiva Komunistické internacionály sjezdu KSČ. List G. Zinovjeva delegátům sjezdu, in: Protokol II. řádného sjezdu, s. 20-22.*

¹⁵⁷ Josef Bubník, poslanec, předseda pražského kraje a představitel nelevicového křídla byl pod záminkou údajné sabotáže protidrahotních demonstrací dělnictva v únoru 1925 a útoku proti straně, vyloučen ze strany. Pravým důvodem byl jeho odpor vůči zásahům Kominterny do záležitostí KSČ projevující se například v podobě nově složeného levicového vedení a snaha o větší nezávislost na Kominterně. J. Bubníkovi vyjádřilo podporu několik členů (kupříkladu z brněnského kraje J. Rouček, Václav Kovanda, F. Krček), avšak i oni byli ze strany vyloučeni. V. KOPECKÝ, 30 let KSČ, s. 42.

zlikvidovat pravicové, oportunistické prvky. Zároveň doplnil, že pokud se tak nestane, není vůbec možné uvažovat o bolševizaci KSČ.¹⁵⁸

V Moskvě se v této době ještě konalo zasedání rozšířené exekutivy Komunistické internacionály, na kterém nechyběl J. V. Stalin a kterého se zúčastnili i delegáti KSČ. Rozhodovalo se zde i o tom, jak vyřešit vnitřní otázku československé komunistické strany. Nakonec se dospělo k závěru, že musí dojít k určitému kompromisu.¹⁵⁹ Vznikl politický blok levicové většiny a tzv. historického středu (či pravice, jak Šmerala a jeho zastánce dříve označovali). Z tohoto kompromisu nemělo radost ani jedno z křídel. Před III. sjezdem KSČ se o něm vyjádřil Josef Haken následovně: „*Blok je kompromis. Zdůrazňuji však otevřeně, že je to kompromis s osobami, nikoliv ve věci, tj. linie a taktika strany nesmějí být dotčeny a bolševizace ohrožena.*“¹⁶⁰ Nicméně tento kompromis odvrátil nebezpečí rozkolu KSČ.

Od léta 1925 se vnitrostranické diskuse zaměřovaly na přípravu blížícího se kongresu. Tím se stal již III. řádný sjezd Komunistické strany Československa, jenž se sešel mezi 26.-28. zářím 1925 v Národním domě v Praze na Smíchově. Odehrával se těsně před konáním předčasných parlamentních voleb a bylo relativně důležité, jak se k jeho průběhu postaví delegáti. Na sjezdu byli přítomni zástupci Komunistické internacionály a komunisté z Německa, Francie a Itálie, kteří zde přednesli své podrobné projevy. Hlavními mluvčími se ale stali J. Haken a B. Šmeral, kteří pronesli významná prohlášení.¹⁶¹

J. Haken zahájil sjezd úvodním proslovem, v němž potvrdil pokračující bolševizaci strany, návaznost III. sjezdu na předchozí sjezd a rozvíjení jeho nastavené politické linie: „*Druhý sjezd znamenal nástup k bolševizačnímu procesu a je jistě důležitým mezníkem ve vývoji strany. Dnes možno bezpečně konstatovat, že význam II. sjezdu je již plně chápán. Myslím, že tento sjezd je pouze doplněním sjezdu*

---

¹⁵⁸ H. G. SKILLING, *The Comintern*, s. 238-239.

¹⁵⁹ V. KOPECKÝ, *30 let KSČ*, s. 45.

¹⁶⁰ V. ČADA, *KSČ v období*, s. 103. V souvislosti s výsledky voleb do Národního shromáždění v listopadu 1925 hodnotil úředník na ředitelství státních drah v Plzni Jaroslav Procházka politický blok kladně: „*Měli jsme již za sebou bubnickádu. Jak ukázal III. sjezd KSČ, osvědčila se politika bloku středu a levice. Strana šla pevně vpřed cestou bolševizace. Konsolidovala své řady v boji proti pravici a její akceschopnost vzrůstala.*“ Věra HOLÁ – Růžena VYSKOČOVÁ (edd.), *Zápasy očima pamětníků*, Praha 1971, s. 138.

¹⁶¹ Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.-28. září 1925, Praha 1967, s. 7-8. V rámci předsjezdové diskuse věcně napsal Bohumír Šmeral v červenci 1925 článek „*Situace v KSČ po rozhodnutí rozšířené exekutivy*“. Text dokládá, že Šmeralův souhlas s usneseními exekutivy Komunistické internacionály nebyl pragmatický taktický ústupek, ale vyplývalo z něj Šmeralovo přesvědčení o správnosti tohoto postupu a jeho vřelý vztah k Sovětskému svazu. Právě věcnost, objektivita, schopnost kriticky přezkoumat a přehodnotit názory i v diskuzích o stranických problémech byly typické charakterové vlastnosti B. Šmerala, kterých si P. Reiman nesmírně vážil. P. REIMAN, *Ve dvacátých letech*, s. 286-287.

předešlého...Tento sjezd nemůže jinak, než je zdůraznit a potvrdit (usnesení kongresu Kominterny a II. sjezdu KSČ)“.¹⁶² Posléze vystoupil J. Haken ještě s řečí na téma „Hospodářská a politická situace v Československu, taktika a další úkoly strany“. Věnoval se v ní otázkám strategie a taktiky strany, stavu kapitalismu, počínající hospodářské konjunktury a izolaci komunistického hnutí v boji proti buržoazii. Vystoupení B. Šmerala je vedle referátů o „Proti perzekuci a bílé hrůze“, „Proti připravované popravě soudruha Rákosiho“ zajímavé především vývojem a přehodnocením jeho názorů a stanovisek od II. sjezdu KSČ, které zaznělo v projevu „Krise strany a její rozřešení plénem exekutivy“. III. sjezd znamenal pro B. Šmerala a celý historický střed/pravici významný mezník, když udělali značný krok v procesu proměny celé strategie a taktiky strany.¹⁶³ V projevu zaznělo: „*Mohu říci, že blok, utvořený v Moskvě, se v praxi osvědčil...Pravím přímo, že mne a řadu jiných soudruhů, jako například Zápotockého, Munu, Kreibicha, zkušenosti uplynulého roku učinily bolševicky dokonalejšími v tom smyslu, že jsme se stali ještě kritičtějšími nežli dříve sami vůči sobě...zvýšena byla naše důvěra v kolektivní zkušenosti internacionály a v internacionále zejména naše důvěra v kolektivní zkušenost starého jádra ruské strany.*“¹⁶⁴ Toto „prozření“ však nebylo historickému středu s B. Šmeralem v čele moc dlouho platné. Do vedoucích funkcí se totiž nadále prosazovali zástupci formující se levice (vůbec poprvé byl do ústředního výboru zvolen Klement Gottwald), vrátili se po IV. kongresu Kominterny odstavení B. Jílek, A. Neurath a V. Bolen, a z vedení byli odsunuti lidé se sociálně demokratickou minulostí. A to včetně B. Šmerala, který již v roce 1924 ztratil kvůli své umírněné politice vedoucí postavení ve straně a po III. sjezdu zmizel z politické činnosti v republice. V roce 1926 odešel z Československé republiky a pracoval v aparátu Komunistické internacionály. Zpět do vlasti se vracel pouze příležitostně.¹⁶⁵

Na III. sjezd jako na vítězství levice ve svých pamětech vzpomíná i V. Kopecký. Názorová krize uvnitř strany v letech 1924-1925, která vyústila v blok středu a levice, umožnila postupně se vypořádávat s oportunistickými prvky a strana tak do svých řad získala nové voliče, podporovatele a „bojovníky“. Sjezd schválil přijetí skupiny bývalých revolučních anarchistů (anarchokomunistů), mezi které patřili Bohuslav Vrbenský, Luisa

---

¹⁶² Protokol III. řádného sjezdu, s. 73-75.

¹⁶³ V. ČADA, KSČ v období, s. 104.

¹⁶⁴ Protokol III. řádného sjezdu, s. 125.

¹⁶⁵ L. CABADA, Komunismus, s. 100.

Landová Štychová nebo Theodor Bartošek a kteří se sdružovali v *Neodvislé socialistické straně dělnické*, do řad KSČ.¹⁶⁶

3.4 Situace a události před volbami do Národního shromáždění v roce 1925

Záhy po konci 1. světové války bylo potřeba vyřešit hospodářský a sociálněpolitický úkol – nutná měnová odluka a zabránění případné nekontrolovatelné inflace. O jeho úspěšné vyřešení se postaral Alois Rašín, jenž bez odporu parlamentu nechal provést na přelomu února/března 1919 měnovou reformu, čímž došlo k odluce československé koruny od rakouské. Následující opatření spojená s touto finanční odlukou sice úplně nezastavila konání demonstrací, ale zmírnila jejich charakter.¹⁶⁷

Brzy poté bylo nutné se vypořádat s další těžkou situací, která postihla nejen Evropu, ale i celý svět. V letech 1921-1923 probíhala vleklá poválečná hospodářská krize. První projevy se objevily již ve druhé polovině roku 1920 v Japonsku. V roce 1921 krize zasáhla průmysl a zemědělství ve Spojených státech amerických a znamenala zde pokles výroby o 33 %. Krize se poté rychle přenesla do Evropy. Nejpostiženější oblastí v Československu se kvůli své technické zaostalosti a neschopnosti vzdorovat konkurenci stal průmysl na Slovensku. Českým zemím klesla v roce 1922 výroba o 9 % v porovnání s rokem 1921. Avšak na Slovensku byl zaznamenán propad odhadovaný na 30 %. V celostátním průměru tak šlo o 10,4 % poklesu výroby. Situace v celém Československu se začínala postupně zlepšovat již o rok později a rok 1924 potvrdil hospodářskou stabilizaci. Průběh poválečné deprese byl doprovázen vývojem inflace a poté deflace. Na

---

¹⁶⁶ V. KOPECKÝ, 30 let KSČ, s. 46, 49. P. Reiman odhadoval, že Nezávislá socialistická strana měla přes 4 000 členů. P. Reiman také ze svého pohledu zhodnotil úlohu politického bloku středu a levice: „*Blok vytvořený v roce 1925 na delší dobu příznivě ovlivnil vývoj strany...vývoj strany a její vliv na masy měly až do počátku roku 1927 vzestupnou tendenci. Další vývoj potvrdil i názor, že blok, přestože přispěl ke konsolidaci strany, nemohl být trvalým řešením všech jejích obtíží...toto seskupení stranických sil se postupně rozpadlo a že v roce 1928 se strana ocitla v nové, ještě těžší krizi. K rozpadnutí bloku nedošlo v první řadě vinou skupiny, kterou představoval Šmeral, nýbrž jako důsledek toho, že levicové seskupení, které vzniklo v letech 1924-1925, bylo nesourodé a přibrání Jílkovy skupiny do vedení ještě tuto nesourodost zesílilo.*“ P. REIMAN, Ve dvacátých letech, s. 290.

¹⁶⁷ Z. KÁRNÍK, České země, s. 60-62. Alois Rašín obezřetně hlídal státní pokladnu. Občas odmítl poskytovat finanční podporu nezaměstnaným, jindy odmítl nakoupit americké potraviny a následně je dotovat na vnitřním trhu. Nebál se ani otevřeně kritizovat občany státu. O válkou postižených lidech otevřeně říkal, že „*za války zlenivěli, protože v zákopech nebylo třeba pracovat*“, že si zvykli, že za ně stát vše zařídí, převezme doly, velkostatky a všichni se stanou státními úředníky. I kvůli těmto výrookům byl v neustálém konfliktu se sociálními demokraty a ministrem pro zásobování lidu B. Vrbenským (budoucím členem KSČ). Tamtéž.

počátku roku 1922 byla poválečná inflace po třech letech překonána, což znamenalo velký úspěch. To bylo pro A. Rašína málo, a proto ve spolupráci s velmi silnou Živnobankou podnikli kroky, které z československé koruny vytvořily hodnotnou, stabilní a žádanou měnu v Evropě. Svou pozici si uchovala až do roku 1934.¹⁶⁸ Deflační politika sice sklidila z měnového hlediska úspěch, zároveň však zaznamenala i nebezpečné důsledky.

S těmito výše uvedenými záležitostmi úzce souvisí problematika mezd a nezaměstnanosti, která byla považována za jeden z klíčových bodů pro stabilitu státu. Určitý způsob péče o nezaměstnané fungoval již od roku 1919. Bez výraznějších změn se uplatňoval až do roku 1925. Československo zdědilo z války především problémy týkající se hladu obyvatelstva, drahoty základních potravin a nedostatku surovin v průmyslové výrobě, tedy zásadní hospodářské a sociální elementy. Krátkodobé podpory v nezaměstnanosti nic neřešily. Byly neustále prodlužovány a žádné velké parlamentní diskuse k rozřešení se nekonaly (s výjimkou února 1919). Obecně se ve společnosti, nejen v parlamentu (A. Rašín, agráři a další), šířil názor, že nezaměstnaní jsou na podporu hlavně díky své lenosti. Existovalo několik předpokladů, proč obyvatelé dobrovolně žijí z podpory. Klíčovým problémem se totiž stala výše mezd. A to především kvůli nerovnoměrným poměrům v ekonomice v oborech, kde mzdy odpovídaly stupni podpory, či byly nepatrně vyšší – textilnictví, část potravinářství, ale i různá středostavovská zaměstnání, jako byli například učitelé). Tento problém se po celou meziválečnou dobu týkal také zemědělského dělnictva. V menší míře se však problém být ekonomicky aktivní týkal také osob, které se nedokázaly srovnat s návratem z abnormálního prostředí do běžného života, a osob vyčerpaných z fyzické námahy ve válečném průmyslu, nedostatku potravin. To byl také jeden z důvodů konání stávek již za války.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 226-228.

¹⁶⁹ Jakub RÁKOSNÍK, *Odvracená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, Praha 2008, s. 109-111. Na neochotu pracovat přicházely anonymní stížnosti, které byly pravděpodobně trochu přehnané, neboť zpravidla nedocházelo k jejich přezkoumávání. Nicméně ocitují jeden příklad: „...lid zdejší se štítí práce i té nejlepší a pracovat nebude nikdo, neb veřejně se mluví, že blázní by byli, aby pracovali, když podpory dostávají musejí, práce se štítí, ale v tančírnách celé noci hýří a v hostincích ve dne i v noci Vámi udělené propijí...“. Stěžovaly si však i organizace: „Zákon...nadržuje namnoze zahálce a vychovává lenivost, protože nezaměstnaní požívají tak vysokých podpor, že nemají příčiny ucházeti se o práci. Tyto zprávy jsou potvrzovány zprostředkovateli práce...“. Ovšem i naopak přílišná snaha pracovat se setkávala s kritikou, byť je to doloženo pouze sporadicky: „...že v některých průmyslových i jiných závodech zaměstnání jsou dělníci, kteří jsou poměrně dobře majetkově situováni, zabírají výtěžek a výživu jiným dělníkům.“

Nejvýraznější vyplácení podpor ze státního rozpočtu mezi lety 1918-1921 bylo zaznamenáno v roce 1919, protože již od roku 1920 se výrazně omezovalo, od roku 1921 klesala nezaměstnanost, zlepšilo se zásobování, ustálilo se hospodářství.¹⁷⁰ Výjimku tvořil konec roku 1922 a rok 1923, kdy se projevila určitá hospodářská stagnace, prudký nárůst nezaměstnanosti (počet nezaměstnaných vzrostl na 441 000 osob) a zároveň vrcholilo snižování dělnických mezd. Stoupající nespokojenosti dělnictva se snažila využít KSČ. Sledovala tím také odstranění politické izolace, navázání vztahů s ostatními socialistickými stranami a organizování společných akcí. To vše dle instrukcí Kominterny v rámci politiky jednotné fronty.¹⁷¹ Vedle vyplácení podpor se v letech 1919-1925 realizovala další opatření. Nejběžnějším byly nouzové práce jako například stavby a opravy komunikací a tzv. refundační systém, což byl velmi efektivní způsob v systému péče o nezaměstnané, ale aplikovaný pouze ve vyhlášených odvětvích. Pro zaměstnavatele byl výhodný, neboť nemusel své zaměstnance pro nedostatek práce propouštět a mít je tak k dispozici pro případ zlepšení situace. Peněžní prostředky za neproduktivní síly refundoval stát.¹⁷² Potenciálním nebezpečím, které mohlo využít nestabilní situace a pokusit se rozvrátit republiku zevnitř, se mohli stát komunisté. Nicméně ti v této době představovali pouze frakci marxistické levice uvnitř sociální demokracie a v počátcích existence samostatné strany KSČ se spíše věnovali budování stranického zázemí, vlastních odborových organizací, dodržování jedenadvaceti podmínek Kominterny. Na organizování hnutí nezaměstnaných neměla dostatečné kapacity. Státní orgány ale neponechávaly nic náhodě a nepodceňovaly možnost, že by přeci jen komunisté využili téma nezaměstnanosti pro svou agitaci, neboť největší podíl v nezaměstnanosti tvořilo po celé meziválečné období především průmyslové, řemeslnické dělnictvo.¹⁷³

Až v průběhu roku 1922 připravila KSČ jakýsi ucelený sociální program. Zastávala názor, že by mělo docházet k plné finanční podpoře v nezaměstnanosti ze státního rozpočtu. Ačkoli se tak v letech 1918-1925 dělo, komunisté s její formou nebyli spokojeni. Vyčítali jí především její nízkou částku a geografickou selektivitu. To v praxi znamenalo, že podpora nebyla vyplácena všem, kdo ji potřebovali, ale jenom potřebným regionům, kde vysoká nezaměstnanost mohla vést k masovým bouřím. Na vytištěných

---

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 116-119.

¹⁷¹ V. OLIVOVÁ, Dějiny, s. 132.

¹⁷² J. RÁKOSNÍK, Odvrácená tvář, s. 121-126, 134.

¹⁷³ Tamtéž, s. 140-141, 156.

letácích KSC požadovala splnění pěti bodů: 1. zastavit snižování mezd, 2. zavedení sociálního pojištění, 3. důraz na péči o byty, 4. dostatečná podpora v nezaměstnanosti, 5. zlepšení mocenského postavení dělníků v závodech. Podle instrukcí z Kominterny měla KSC klást důraz nejen na organizaci demonstrací, ale zahájit soustavné agitační a demonstrační akce v celé republice, parlamentu, obecních zastupitelstvech.¹⁷⁴

Přibližně od poloviny 20. let následovala v Československu hospodářská konjunktura. V této nejpříhodnější době byl realizován tzv. gentský systém¹⁷⁵, který znamenal zásadní pokles počtu podporovaných osob v nezaměstnanosti. V letech 1924-1929 tak nezaměstnanost netvořila závažné sociální nebezpečí.¹⁷⁶ Vůči gentskému systému v době jeho uvedení v platnost vystoupila s odporem KSC, neboť ohrožoval jejich hlavní cíle. Zásadní problém viděli ve vysokém finančním zatížení odborových organizací, které tím byly oslabeny ve schopnosti financovat další, bojovné aktivity. Obávali se také zvyšující se státní kontroly v důsledku nakládání se státními prostředky, jež fungovaly jako odborová podpora. V neposlední řadě jim také vadil pragmatický příchod ideologicky nepřesvědčených dělníků do komunistických odborů za účelem získání nároků na podporu.¹⁷⁷

Na mezinárodním poli soustředila Československá republika snahy na upevnění svého postavení v Evropě ihned na počátku meziválečné éry. V letech 1920-1921 vznikaly, postupně se rozšiřovaly, tematicky prohlubovaly vojensko-politické dohody mezi ČSR, Jugoslávií a Rumunskem. Jejich společenství bylo původně ironicky označováno jako „Malá dohoda“. Název se následně ujal a je používán doposud. Tento blok států měl úzké politické vazby na Francii a fungoval jako stabilizátor poměrů ve střední Evropě. Následovalo uzavírání politických i hospodářských smluv ČSR s Rakouskem, tzv. lánská smlouva z roku 1921, a Polskem. Pouze s Maďarskem se nepodařilo navázat lepší vztahy. Příčinou byly jejich revizionistické snahy po celá dvacátá léta.¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ Jakub RÁKOSNÍK, Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSC v letech 1921-1938, in: Z. KÁRNÍK – M. KOPEČEK (edd.), Bolševismus I, s. 46.

¹⁷⁵ Heslo Gentský systém, Příruční slovník k dějinám KSC I, Praha 1964, s. 212. Gentský systém byl systém podpor v nezaměstnanosti. Byl přijat a uzákoněn již v roce 1921, ale v platnost vstoupil až v dubnu 1925. Znamenal přenesení odpovědnosti vyplácet peněžité podpory od státních orgánů k dobrovolnému pojištění u odborových organizací. Stát těmto organizacím poskytoval pouze částečnou náhradu.

¹⁷⁶ J. RÁKOSNÍK, Odvrácená tvář, s. 206.

¹⁷⁷ Týž, Zásady, in: Z. KÁRNÍK – M. KOPEČEK (edd.), Bolševismus I, s. 47.

¹⁷⁸ V. OLIVOVÁ, Dějiny, s. 124.

Na začátku června 1922 v Janově uzavřela československá strana prozatímní obchodní smlouvu se SSSR. V ní de facto uznala československá vláda sovětskou vládu, avšak i nadále odmítala její uznání de iure.¹⁷⁹

Po většinu meziválečné doby se obecně zahraniční politika Československa orientovala k západním mocnostem. Zejména kvůli ministru zahraničí Edvardu Benešovi, jenž zastával názor, že republika se opírá o západní demokratické principy. Snahou bylo uzavřít s Francií, jako se zemí s obdobnými zájmy ve střední Evropě, spojení. Po obtížných jednáních především v otázce vojenské vazby na Francii, o níž usilovala francouzská strana a Československo ji odmítalo i vzhledem k tomu, že nechtělo tímto krokem popudit Německo a Velkou Británii, byla 25. ledna 1924 uzavřena československo-francouzská spojenecká smlouva. Vyhlášovala věrnost mírovým dohodám, jednotu ve středoevropské politice, odmítání restaurace Habsburků a Hohenzollernů, politické konzultace atd. Neobsahovala však oficiální vojenskou klauzuli.¹⁸⁰

Také domácí politiku zasáhla řada událostí, se kterými bylo nutné se vypořádat. Od roku 1922 se ve vládních kruzích vážně uvažovalo nad realizací zákona na ochranu republiky. Přijetí tohoto zákona a posléze i dalších norem mělo vést k uchování a posílení nedobudované a nedokonalé demokracie, která se stále vyrovnávala s válečnými zkušenostmi, dědictvím minulého režimu a také s levicovým radikalismem. Zavedení takového zákona bylo však velmi ožehavou otázkou, která rozdělovala politiky, ale i mimoparlamentní společnost na dva tábory. Zastánci tvrdili, že se jedná o jedinou možnost, jak ochránit demokracii, republikanismus a vyřešit problémy republiky a jejího systému. Odpůrci v něm viděli nebezpečí omezení svých práv apod. Rozhodnutí o přijetí a realizaci zákona nakonec uspíšil úspěšný atentát na ministra financí A. Rašína, který byl spáchán v zimě roku 1923. Zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.) byl schválen 19. března 1923 a vyvolal silné a rozporuplné reakce.¹⁸¹ Komunistická strana Československa vnímala jak atentát na A. Rašína, tak i samotný zákon na ochranu republiky jako záminku k silným útokům a štvanicím proti straně, ke snahám o její potlačení a projevům nenávisti vůči revolučnímu dělnictvu. Finální vládní návrh zákona

---

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 125. Do roku 1922 existovaly alespoň formálně jednotlivé samostatné sovětské republiky ve formální federalistické podobě. Ke dni 30. prosince 1922 byl ustanoven Svaz sovětských socialistických republik – SSSR, který byl de iure uznán například Francií, Velkou Británií, Japonskem až v roce 1924. Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 356.

¹⁸⁰ Antonín KLÍMEK, *Vítejte v první republice*, Praha 2003, s. 159-161.

¹⁸¹ Michal PEHR, *Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony v meziválečné éře*, *Časopis Národního muzea. Řada historická* 184, 2015, č. 3-4, s. 31-43.

se však od koaličního v několika paragrafech lišil. Pravděpodobně za to také mohla vcelku početná parlamentní opozice (spolu s KSČ se mu postavily buržoazní strany menšinových národností, slovenská ľudová strana, němečtí sociální demokraté a další) a její odpor proti tomuto zákonu. Protestovali i obyčejní lidé a komunističtí sympatizanté. V období od 11. února do 6. března uspořádala KSČ řadu protestních táborů lidu, veřejných schůzí a plenárních zasedání, kde prezentovala svá stanoviska.¹⁸² Dne 8. února otisklo Rudé právo celé znění připravovaného „persekučního“ zákona vládními stranami. Pod nadpisem „Všem organizacím: Připravujte ihned všude velké protestní projevy proti plánům na neslýchanou persekuci všeho dělnictva výminečným zákonem!“ obviňovali komunisté vládu, že se mezi paragrafy, týkající se nejvážnějších zločinů, snaží nenápadně vložit ustanovení, která ruší nejzákladnější občanská práva a která zasahují do jejich politického života. Závěrem se protřele obracela na socialistické i nestranné dělníky, aby vystoupili, pokud s návrhem nesouhlasí a nechtějí, aby „jejich“ poslanci pro zákon hlasovali.¹⁸³

Na důvěře ztrácela nadále nejen vláda, ale celý parlament. V letech 1922-1923 byla totiž vnitropolitická situace zasažena řadou korupčních skandálů a afér, které podle Viktora Dyka brzdily všechny parlamentní práce a narušovaly veřejný život. Situace vrcholila při tzv. Práškově aféře týkající se Družstva hospodářských lihovarů. Šlo v ní o ovlivňování cen lihu pomocí dispozičního fondu, nepřehledné hospodaření a mizení peněz v řádech milionů. Do aféry byli zapleteni vysocí úředníci a také předseda senátu, agrárník Karel Prášek, který byl zároveň předsedou Družstva. Po dlouhých tahanicích a přích byl K. Prášek, nad kterým viselo nařčení z korupčnictví, pod tlakem ze strany A. Švehly a gesty T. G. Masaryka dne 14. února 1924 donucen rezignovat z funkce předsedy senátu. Konec Práškovy předsednictví dovršil ve sněmovně svým gestem J. Haken. Tento komunistický poslanec postavil před premiéra lahev lihu zdobenou státní vlajkou, jež byla upevněna v korku na špejli. Lahev ovšem spadla, rozbila se a poškodila státní vlajku. J. Haken byl poté podle zákona na ochranu republiky vydán ke stíhání za hanobení státních symbolů. K. Prášek vystoupil v prosinci 1924 z agrární strany a na jaře 1925 byl zbaven senátorského mandátu.¹⁸⁴

---

¹⁸² Alena HÁJKOVÁ, Boj KSČ proti přijetí zákona na ochranu republiky v roce 1923, Československý časopis historický 9, 1961, s. 325-333. KSČ se ohrazovala vůči chování tisku, který zdůrazňoval, že se atentátu dopustil Josef Šoupal, člen KSČ. Strana sice nepopírala, že Šoupal byl jejím členem, ale usilovně tvrdila, že se stranou rozešel kvůli vzájemným ideovým odlišnostem. Tamtéž, s. 326.

¹⁸³ Rudé právo, 8. 2. 1923.

¹⁸⁴ A. KLIMEK, Velké dějiny XIII, s. 404-408.

Velké změny ve společnosti nastaly i v oblasti víry. V lednu 1920 vznikla nová církev, Církev československá. Od ní se očekávalo, že přetáhne věřící z církve římskokatolické, která byla prezentována jako významná opora bývalé monarchie. K tomu ovšem úplně nedošlo. Do roku 1921 se k ní hlásilo přes půl milionů věřících. Nicméně výrazný odklon od katolicismu opravdu proběhl. Na svědomí ho mělo odpadlictví od víry a následné bezvěrectví, a to téměř výhradně mezi českým obyvatelstvem českých zemí. Ve dvacátých letech se nábožensko-politická situace normalizovala. Církev československá i římskokatolická konsolidovaly své postavení.¹⁸⁵ Přesto ještě na přelomu let 1924-1925 nastaly protikatolické nálady, které rozpoutali slovenští biskupové skrze pastýřský list. V něm katolíkům zakazovali členství v „protikřesťanských spolcích“ (patřili sem i komunistické, socialistické, anarchistické odbory) a hrozili církevními tresty. A ještě v létě roku 1925 proběhla tzv. Marmaggiho aféra, kdy papežský nuncius Francesco Marmaggi odjel z Prahy. Spor byl urovnán až na přelomu 20. a 30. let.¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ Z. KÁRNÍK, České země, s. 318-321.

¹⁸⁶ A. KLÍMEK, Vítejte v první republice, s. 169-171. Marmaggiho aféra byl spor mezi Československem a Vatikánem, ke kterému výrazně přispěl i T. G. Masaryk, jenž neměl Vatikán příliš v lásce, ohledně svátku mistra Jana Husa a účasti prezidenta, premiéra na jeho slavnostech. Tamtéž.

4. Volby do Národního shromáždění roku 1925

4.1. Josef Haken

V našich dějinách není Josef Haken příliš známou osobností na rozdíl od Bohumíra Šmerala, Antonína Zápotockého, Bohumila Jílka, Klementa Gottwalda a dalších, o jejichž jménech většina lidí se zájmem o historii alespoň slyšela. Dá se říci, že je poněkud pozapomenutou osobou v československých dějinách i historiografii, o níž od polistopadové doby nevznikly v podstatě žádné články, studie, natož alespoň krátká monografie.¹⁸⁷ Nabízí se otázka, proč tomu tak je. Zda může být důvodem pramenná základna, či pouhý fakt, že byl v meziválečném politickém životě upozaděn zpočátku B. Šmeralem a jeho okolím, brzy poté pak nástupem „karlínských kluků“ v čele s K. Gottwaldem a neměl tak šanci se významněji zapsat do historických analýz, čímž by u badatelů získal větší pozornost.

I přes to, že je v dnešní době J. Haken přehlížen, ve své době byl považován za významnou osobnost československého komunistického hnutí. Byl to on, kdo v roce 1921 spolu s B. Šmeralem zakládal Komunistickou stranu Československa, v roce 1924 se stal předsedou KSČ, vůdčí postavou levice a v následujícím roce vedl stranu do voleb do Národního shromáždění. Ve svých pamětech na něj V. Kopecký vzpomíná jako na autoritu, která se bezesporu řadí mezi čelní představitele založení KSČ a která si v dějinách strany zaslouží významné postavení jako přední bojovník revolučního hnutí a pevný zastánce bolševických principů.¹⁸⁸ Na druhou stranu působí toto vzpomínání na pár řádků jako plané vyjádření v porovnání s tím, jaký prostor věnoval vzpomínání na B. Šmerala, A. Zápotockého, a jako by i zde byl ve stínu těchto dvou osobností.

---

¹⁸⁷ Marxistická historiografie se J. Hakenovi věnovala o poznání více. V roce 1971 v rámci oslav 50. výročí Komunistické strany Československa vznikla publikace se stručným Hakenovým životopisem a výpisem jeho publicistických prací. František PTÁČNÍK, *Josef Haken. Člověk, učitel, politik*, Hradec Králové 1971; V roce 1980 vyšla publikace, která se věnuje především Hakenovu životu do roku 1921. Ludvík CIBULKA, *Putování za Josefem Hakenem*, Hradec Králové 1980; Pravděpodobně nejvíce se J. Hakenovi odborně věnoval historik Vladimír Kašík, např. Vladimír KAŠÍK, *Josef Haken a dělnické hnutí na Jičínsku před první světovou válkou*, *Práce Musea v Hradci Králové a v Pardubicích. Série B: Vědy společenské III*, Hradec Králové 1961 a V. KAŠÍK, *Válka, Říjen a Hakenova cesta k revoluci*, in: *Učitelé v práci a v boji. Sborník vzpomínek a studií*, Praha 1968; Dále o J. Hakenovi vzniklo několik kvalifikačních prací, včetně prací od V. Kašíka, a mnoho novinových článků viz: Ladislav FREY, *Josef Haken – učitel a komunista (1880-1949)*, Praha 1965.

¹⁸⁸ V. KOPECKÝ, *30 let KSČ*, s. 20.

Josef Haken se narodil 20. května 1880 v Markvarticích, okres Jičín. Na Jičínsku prožil téměř celý život. Obecnou školu, tedy první stupeň národní školy, navštěvoval ve svých rodných Markvarticích. Do měšťanské školy (též nazývaná jako občanská škola) na druhý stupeň primárního vzdělávání musel docházet do pár kilometrů vzdálené Sobotky. Od roku 1896 pokračoval ve studiu na učitelském ústavu v Jičíně, které úspěšně završil v roce 1900 získáním vysvědčení „o učitelské dospělosti“. Po dokončení vojenské služby se začal věnovat učitelské profesi. Nejprve jako výpomocný a zatímní vyučitel. Obržením vysvědčení „o způsobilosti k vyučování na školách obecných“ v roce 1904 již pracoval jako definitivní učitel. Podle tohoto dokumentu byl shledán nezpůsobilým k výpomocnému vyučování náboženství na obecných školách a dle služebních výkazů se k žádnému náboženskému vyznání ani nehlásil.¹⁸⁹

V následujících letech ještě dobrovolně absolvoval další vzdělávací kurzy. Vedle účasti na dvou univerzitních učitelských školeních, kurzu německého jazyka inklinoval J. Haken k různým uměleckým oborům. Získal vysvědčení z učitelského kursu pro kreslení dle volnějších metod, který mimo jiné obsahoval teoretický výklad a následné praktické cvičení týkající se kreslení a malování květin, zátiší a perspektivy. O pár let později se přihlásil na přednášky o dějinách umění a kurz modelování. V posledních deseti letech svého života se věnoval spisovatelské činnosti, když se pokusil napsat dílo o svých rodných Markvarticích, o dějinách selského lidu, povídky a různé historické, politické příspěvky.¹⁹⁰ Talent psát zdědil jak po svém otci, který byl kovářem, tak i po svém dědečkovi. Oba muži byli písmáci a v Markvarticích do obecní kroniky sepisovali události, které se na vesnici, v jejím okolí a také ve vlasti odehrály.¹⁹¹

Během své učitelské praxe vystřídal řadu pracovních míst zejména v jičínském okrese a jeho blízkém okolí. Důvodem byla jeho osobitá pověst a časté disciplinární prohřešky, kterých se dopouštěl jak během vyučování, tak i ve svém volném čase, které mohly ovlivňovat rozvoj mládeže. V roce 1909 c. k. okresní školní rada v Jičíně rozhodla o Hakenově přeložení na jiné služební místo na základě toho, že ve škole mezi žáky rozšiřoval časopis *Vzkříšení*, v rámci psaní diktátů předříkával svým žákům obsahově „nepřípustné a škodlivé“ věty, načež je následně ani náležitě neopravil. Školní radě se nelíbilo ani Hakenovo proticírkevní a ateistické smýšlení, projevující se v jeho příklonu k hnutí *Volná myšlenka* a také propagaci tohoto směru, jež nabourávalo profesní

---

¹⁸⁹ Národní archiv Praha (dále NA Praha), f. Haken Josef, kart. 1, inv. č. 2, Osobní výkaz.

¹⁹⁰ Tamtéž, Frekvenční vysvědčení; Tamtéž, Vysvědčení ze dne 7. srpna 1909.

¹⁹¹ L. CIBULKA, Putování, s. 14-15.

nepředpojatost a důvěru.¹⁹² Pozornost školní inspekce si také vysloužil svou náklonností k sociální demokracii, jež se promítala do způsobu výuky a aplikováním netradičních metod výuky, že například vodil žáky do přírody.¹⁹³ Pod vlivem revolučních událostí v Rusku v roce 1905 spolu s Františkem Hofmanem a dalšími přáteli vstoupil do Československé sociálně demokratické strany (po vzniku ČSR Československá sociálně demokratická strana dělnická) a politicky se aktivně angažoval. Během svého života také psal články do řady periodik, jako byly například Pochodeň, Sociální demokrat, Rudé právo, Volnost a další.¹⁹⁴

Po vypuknutí první světové války byl odveden do rakousko-uherské armády na frontu. Vojenskou službu vykonával téměř po celou dobu jejího trvání, konkrétně od 29. července do 25. srpna 1914 a od 14. května 1915 do 28. října 1918.¹⁹⁵ Osobní zkušenost z válečného prostředí u něj prohloubila radikálnější názory, odpor vůči militarismu a agresivní politice světového imperialismu. Emil Musil, který spolu s J. Hakenem pobýval na italské frontě, byl svědkem rozhovoru, během kterého J. Haken kritizoval politiku oportunistů Druhé internacionály a vůdců národního křídla sociální demokracie. Podle něj J. Haken doslova mluvil o tom, že: *„kdyby naši vůdcové s rozhodností a důrazem vystoupili proti válce, nebylo by mrtvých a raněných, nemuseli jsme se válet v blátě evropských bojišť, nežili bychom jako potkani a nežraly by nás vši.“* J. Hakena dále přitahovaly informace o revolučním Rusku a seznamoval se s podrobnostmi o hladových demonstracích dělníků. Zkušenosti z války, utrpení vojáků bez ohledu na národnost, naděje v podobě ruské revoluce postupně usměrňovaly jeho přesvědčení, že dělnické hnutí na marxistických základech je jedinou správnou cestou.¹⁹⁶

Když skončila válka, J. Haken se vrátil zpět k učitelské profesi na dvoutrídni škole v Třtěnicích. Vedle toho se aktivně účastnil i v politické činnosti (byl členem Socialistické rady města Jičín i okresu, působil v okresním výboru Československého

---

¹⁹² NA Praha, f. Haken Josef, kart. 1, inv. č. 2, Vyrozumění c. k. okresní školní rady v Jičíně dne 17. června 1909. J. Haken působil na školách v Sobotce, Železnici, Ledci, Dolním Bousově, Ostružně, Třtěnicích a Žlebech.

¹⁹³ Rozhovor s PhDr. Zdeňkem Doskočilem, Ph.D., Josef Haken, zapomenutý „otec zakladatel“ komunistické strany, Český rozhlas Plus 21. května 2020, [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/josef-haken-zapomenuty-otec-zakladatel-komunisticke-strany-8207415>.

¹⁹⁴ F. PTÁČNÍK, Josef Haken. Člověk, s. 14, 23-61.

¹⁹⁵ NA Praha, f. Haken Josef, kart. 1, inv. č. 4, Průkaz o vojenské službě. Z vojenských, německy psaných záznamů se dochovaly údaje, kde přesně J. Haken bojoval. Jednalo se o srbskou frontu, kde se střetl s vojsky Srbska a Černé Hory, ale dostal se také na italskou frontu, kde bojoval proti Italům. Působil především jako řidič. Tamtéž, K. k. Landsturmersatzkompagnie Nr. 1/11.

¹⁹⁶ L. CIBULKA, Putování, s. 68-70.

svazu zemědělských a lesních dělníků).¹⁹⁷ Po dubnových volbách do Národního shromáždění v roce 1920 však již na dlouhou dobu opustil učitelské místo a naplno se začal věnovat politice, jelikož byl zvolen poslancem za sociální demokraty (po vzniku KSC přestoupil k této straně) do Poslanecké sněmovny. Svůj mandát obhájil v parlamentních volbách roku 1925, do kterých vedl Komunistickou stranu Československa jako její předseda. Působil tak v dolní komoře až do roku 1929. V téže roce se stal senátorem Národního shromáždění za Komunistickou stranu Československa a v následných volbách roku 1935 dokázal znovu obhájit křeslo v horní komoře parlamentu. Na svou pozici senátora však rezignoval hned v roce 1936 a vrátil se k práci učitele na obecné škole ve Žlebech.¹⁹⁸

Příčinou rezignace byl Hakenův zhoršující se zdravotní stav. Již v době, kdy mu končil druhý poslanecký status, trpěl zánětlivým revmatickým onemocněním (polyarthritis rheumatica chronica), který nejvíce postihoval jeho kolenní, hlezenné, ramenní a loketní klouby. V době druhé světové války se bolesti kloubů stupňovaly. K tomu se přidala duševní deprese, nespavost, prudké bolesti hlavy, zažívací problémy. J. Haken nebyl schopen vykonávat sebemenší práci, nedokázal chodit, byl odkázán na lůžko a ošetřování od své manželky.¹⁹⁹ Po roce 1936 a ani po konci druhé světové války již do politiky aktivně nevstoupil, ale stále sledoval politické dění a zůstával v kontaktu se svými kolegy. Dne 3. května 1949 po dlouholeté těžké nemoci ve věku 69 let J. Haken zemřel. Jako významné osobě československého komunistického hnutí mu byl zajištěn slavnostní pohřeb, který se konal o tři dny později. Nejprve byly jeho ostatky vystaveny v hale sekretariátu ÚV KSC. Následoval samotný obřad, kde pronesli smuteční řeč za Ústřední výbor KSC, jakožto nejvyššího orgánu strany, o kterou se J. Haken výrazně zasloužil, A. Zápotocký, za učitele poslanec Ladislav Koubek. Poté proběhl pohřební průvod, jež začínal v ulici Na Příkopě, pokračoval přes Václavské náměstí a skončil na náměstí Jiřího z Poděbrad, kde se za pražské obyvatele se zesnulým rozloučil primátor Václav Vacek. Posledním místem rozloučení se stalo krematorium na pražských Vinohradech. Zde pronesl poslední řeč Z. Nejedlý.²⁰⁰ Velikost pohřebního aktu, kde vystoupil čelní představitel KSC A. Zápotocký (jako člen předsednictva ÚV KSC a předseda vlády), ministr školství Z. Nejedlý a 2,5 km dlouhý pohřební průvod,

---

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 72-73.

¹⁹⁸ NA Praha, f. Haken Josef, kart. 1, inv. č. 3, Zpráva okresního školního výboru v Čáslavi dne 1. března 1937.

¹⁹⁹ Tamtéž, inv. č. 5, Lékařské zprávy.

²⁰⁰ Rudé právo, 4. 5. 1949.

nasvědčovala tomu, že J. Haken setrval mezi československými komunisty ve velké úctě, respektu. Svou významnější roli v pompéznosti pohřbu ovšem sehrál fakt, že J. Haken byl velkým zastáncem bolševizace strany ve dvacátých letech. Již v předchozích kapitolách zaznělo, že spolu s K. Gottwaldem, R. Slánským a dalšími patřil do stalinské frakce, která usilovala o dokončení bolševizace a která v roce 1929 vyšla vítězně z vnitrostranické krize. Po tomto roce i nadále plně podporoval bolševické směřování strany s K. Gottwaldem v čele. Komunisty zorganizovaný honosný pohřeb J. Hakena, na němž se vyzdvihovaly Hakenovy zásluhy o zrod a rozvoj KSČ, jeho oddanost bolševismu, tak fungoval jako určitá forma bolševické propagandy.

4.2 Organizační a sociální struktura KSČ v roce 1925

Stejně jako si Komunistická strana Československa od svého založení procházela dlouhým ideologickým vývojem, který byl dokončen v roce 1929, řešila také svůj rozvoj ve vnitřní organizaci. Ačkoli komunistická propaganda tvrdila, že se zcela distancuje od Československé sociálně demokratické strany dělnické, ve skutečnosti tomu tak úplně nebylo. V mnoha ohledech navazovala na sociálnědemokratické tradice. A mezi tyto pozůstatky patřila právě i sféra organizační struktury, kterou měla nově založená KSČ přebrat.²⁰¹ Svou zásluhu na tom měl B. Šmeral, ve kterém se uchovaly principy středoevropské politické kultury, jež se promítaly do jeho názorů o tom, jak by měla vypadat vnitřní struktura středoevropské levicové politické strany. Proto bylo pro B. Šmerala přirozené v této formě organizace pokračovat i v nové straně.²⁰²

Ustavující, a hlavně slučovací sjezd strany věnoval otázce vnitřního uspořádání značnou pozornost. Do diskusí se se svým usnesením připojila také Komunistická internacionála, jejíž instrukce sjezd plně neakceptoval. Naopak po skončení slučovacího sjezdu se potvrdila návaznost na sociálně demokratickou výstavbu, ale byla to kontinuita neúplná. Přijatý organizační řád se odlišoval zejména svou větší centralizací a tím, že poskytoval ústředí strany větší vliv. Dále bylo usneseno, že struktura KSČ se bude skládat ze tří organizačních stupňů – místní organizace, kraj a ústředí. Ještě navíc si mohly krajské výkonné výbory vytvořit okresní výbory/důvěrníky/organizace, čehož využívaly.

---

²⁰¹ P. MAREK, Komunistická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 715.

²⁰² L. NIKLÍČEK, Českoslovenští komunisté, s. 239.

Nejvyšším orgánem strany měl být sjezd, který se měl konat každý rok a volil 24 členů do výkonného výboru strany, jehož pravomoci byly rozsáhlé a v době nezasedání sjezdu měl převzít status nejvyššího orgánu strany. Disponoval právem veta na všech úrovních a při všech záležitostech, byl hlavním soudcem ve sporných případech, dohlížel na poslanecký i senátorský klub. Postavení výkonného výboru bylo tak silné, že komunističtí poslanci museli podepsat závazné písemné prohlášení, v němž se zavázali odstoupit z funkce, pokud budou jednat v rozporu s nařízeními výkonného výboru. Ve skutečnosti byl hybnou silou KSČ sedmičlenný, volený užší výkonný výbor strany (tzv. politbyro). Kvůli neuposlechnutí pokynů Komunistické internacionály se v následujících letech po slučovacím sjezdu musela KSČ vypořádávat s nátlakem z moskevské centrály, požadavky splnit všech 21 podmínek a musela se zbavit sociálnědemokratických prvků v organizaci strany. Proto v letech 1924-1929 v rámci procesu bolševizace došlo k dalším změnám organizační struktury strany.²⁰³

V tomto období došlo k nejzásadnější úpravě organizačního řádu na II. řádném sjezdu KSČ v roce 1924. Nejdůležitější částí této změny bylo odsouhlasení tzv. demokratického centralismu, čímž přestala KSČ fungovat jako nezávislá a samostatná strana. Jejím přijetím se totiž KSČ zavázala k přísné stranické disciplíně, k bezpodmínečnému uznávání rezolucí Komunistické internacionály a jejich rychlému a přesnému aplikování. Stejný princip fungoval i pro nižší orgány strany vůči vyšším. Uvádění přijatých usnesení sjezdem Komunistické internacionály, strany nebo vedoucími stranickými orgány do praxe probíhalo i v případě, že s ním část členů nebyla seznámena. Nový organizační řád zdůrazňoval, že strana funguje zcela ve smyslu demokratického centralismu a národnostní otázka v ní nehraje žádnou roli.²⁰⁴

Dále potvrzoval statut sjezdu jako nejvyšší instance strany a její pravomoci. V době jeho nezasedání se nejvyšším orgánem stal ústřední výbor, jež byl odpovědný za provádění usnesení sjezdu strany, sjezdu Komunistické internacionály a exekutivy Komunistické internacionály, řídil činnost strany a podléhaly mu veškeré stranické časopisy, podniky a frakce. Ústřední výbor se od usnesení II. sjezdu členil na politické a organizační oddělení, která měla k nápomoci svůj vlastní sekretariát, jež vyřizoval běžnou agendu těchto dvou oddělení.²⁰⁵

---

²⁰³ P. MAREK, Komunistická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 716-718.

²⁰⁴ Rezoluce a usnesení II. řádného sjezdu. Ostatní sjezdová usnesení: I. Schválený návrh organizačního řádu KSČ, in: Protokol II. řádného sjezdu, s. 313-314.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 315-316.

Níže v hierarchii pod ústředním výborem fungovaly krajské konference s krajskými výbory, pod nimi obnovené okresní a obvodní (ve městech) organizace s okresními výbory. Následovaly místní skupiny, které se skládaly ze všech buněk v místě, obci nebo menším městě. V čele místní skupiny stál její výbor. Úplným základem celé organizace strany byla buňka, která se měla vytvořit tam, kde působili alespoň tři komunisté a dělila se na závodní a pouliční buňku (vesnická místní buňka). Komunisté, kteří nepracovali v závodech, což se týkalo například žen v domácnosti, služebných, malorolníků nebo samostatných živnostníků, se měli přidat k závodní buňce v oblasti svého bydliště, nebo ve výjimečných situacích vytvořit přechodnou pouliční buňku.²⁰⁶ Ne se všemi organizačními úpravami však členové strany souhlasili, a ne všechny byly s úspěchem naplňovány. Proto byly tyto organizační záležitosti připomínány i na dalších sjezdech.²⁰⁷ S touto organizační strukturou přijatou v roce 1924 vstupovala KSČ do parlamentních voleb o rok později.

Komunistické straně Československa samozřejmě také velmi záleželo na tom, jak se jí daří v otázce navyšování počtu členů ve straně a lidí, kteří ji podporovali. Na ustavujícím sjezdu Československé komunistické strany pronesl B. Šmeral projev, ve kterém se mimo jiné vyjádřil právě k početnímu stavu strany. Byl přesvědčený, že na straně vznikající Komunistické strany Československa stojí bezesporu většina československého proletariátu a patří mezi největší strany v rámci III. internacionály. Konkrétně hovořil o tom, že strana odhaduje počet organizovaných členů na 300 000 - 350 000.²⁰⁸ Názory historiků na tato čísla se ovšem různí. Historik Zdeněk Kárník se Šmeralovým tvrzením o velikosti strany i jeho konkrétním vyjádřením absolutních čísel souhlasil. Navíc dodal, že po skončení Slučovacího sjezdu, na kterém došlo ke spojení s německou sekcí, se odhadovalo, že počet členů KSČ přesahoval hranici 400 000.²⁰⁹ J. Galandauer byl ve svých tvrzeních o něco střízlivější. Uváděl, že KSČ ve svých řadách sdružovala přibližně 250 tisíc členů, z nichž tvořili naprostou většinu dělníci.²¹⁰

Alespoň k přibližným absolutním číslům o počtech členů v KSČ v jednotlivých letech je možné se dostat prostřednictvím zpráv krajských organizací, ve kterých měly sdílet informace i co se týče počtu osob, jež platily členské příspěvky. Tyto zprávy měly

---

²⁰⁶ Tamtéž, s. 314, 317-319. Komunistické frakce se utvářely ve všech mimostranických organizacích a volených orgánech, kde byli alespoň tři komunisté. Frakce měly usilovat o rozšíření a posílení vlivu strany. Tamtéž.

²⁰⁷ P. MAREK, Komunistická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 719.

²⁰⁸ Přístup, in: Protokoly sjezdů KSČ, s. 110-113.

²⁰⁹ Z. KÁRNÍK, České země, s. 146-147.

²¹⁰ J. GALANDAUER, Bohumír Šmeral, s. 331.

být k dispozici na jednotlivých sjezdech. Avšak některé kraje své zprávy včas neodeslaly, nebo počet členů ve zprávách neuvedly.

K roku 1922 vycházel počet členů KSČ podle informací o těchto členských příspěvcích na přibližně 109 000. Oblastmi s nejvyšším podílem byly Liberec, Ústí nad Labem, Brno, Moravská Ostrava (dnes součást Ostravy) a Bratislava²¹¹ Pozdější údaje prezentované na III. řádném sjezdu roku 1925 uváděly, že celoroční průměr počtu členů v roce 1922 činil 126 275.²¹² Vzhledem k neúplným informacím z I. řádného sjezdu je toto pozdější číslo, kdy mohlo dojít k doplnění údajů, vcelku reálné.

Počet členů k roku 1923 klesl. Tehdy operoval sjezd s číslem kolem 107 000. Nejvyšší množství přispěvatelů zaznamenali komunisté v Praze, Liberci, Ústí nad Labem a Moravské Ostravě. Obrovský pokles proběhl v Bratislavě. Z původních 25 000 v roce 1922 zde bylo o rok později zaznamenáno 5 350 členů.²¹³ Zpráva III. řádného sjezdu dokonce uvádí, že celoroční průměr stavu členů za rok 1923 byl ještě menší a to přibližně 93 000.²¹⁴

V prvním pololetí roku 1924 průměrný počet členů znovu narostl. Konkrétně mezi 129 000 až 139 000. Ovšem hned v druhém pololetí následoval propad na průměr kolem 92 500. Tento stav se udržel i pro první pololetí roku 1925, kdy bylo zaregistrováno 93 220 členů.²¹⁵ Šmeralovo prohlášení o třisetisícové straně na ustavujícím sjezdu působí v porovnání s předloženými údaji při nejmenším jako pochybné. B. Šmeral jím mohl sledovat jistý agitačně-propagační záměr k růstu strany. Na druhou stranu se také nabízí možnost, že prvotní nadšení či přesvědčení lidí z komunismu brzy po založení strany silně opadlo a z očekávané obrovské členské základny nakonec zbyla pouze část.

Další patrné poklesy členství, které zaznamenaly roky 1923 a 1924, jsou důsledkem tehdejší vnitrostraničné krize. Zejména rok 1924 byl v tomto ohledu zcela zřejmý. Před započítáním procesu bolševizace disponovala KSČ téměř 129 000 členy. Rok

---

²¹¹ Zprávy krajů, in: Protokol I. řádného sjezdu, s. 387-434. Zprávu nezaslala, nebo neuvedla číselné informace krajská ústředí v: I. Praha, V. Hradec Králové, VIII. Karlovy Vary, XV. Třebíč, XVII. Prostějov, XXI. Ružomberok, XXII. Banská Bystrica, XXIII. Košice, XXIV. Užhorod.

²¹² Zpráva organizační, in: Protokol III. řádného sjezdu, s. 43.

²¹³ Zprávy krajských organizací, in: Protokol II. řádného sjezdu, s. 455-559. Zprávu nezaslaly, nebo neuvedly číselné informace kraje: IV. Pardubice, VIII. Karlovy Vary, XIII. Německý Brod (dnes Havlíčkův Brod), XXIV. Užhorod.

²¹⁴ Zpráva organizační, in: Protokol III. řádného sjezdu, s. 43.

²¹⁵ Tamtéž, s. 41-43. Podrobnější statistika poměru členů KSČ vůči počtu obyvatel podle zemí v prvním pololetí 1924: Čechy - 87 395 členů KSČ (z 6 670 582 obyvatel), Morava a Slezsko - 26 516 členů KSČ (z 3 347 915 obyvatel), Slovensko - 19 085 členů KSČ (z 3 000 870 obyvatel), Podkarpatská Rus - 6 000 členů KSČ (z 604 745 obyvatel). Celkem - 138 996 členů KSČ (z 13 624 112 obyvatel). Přílohy. Komunistická strana Československa a její složení organizační, sociální atd., in: Protokol II. řádného sjezdu, s. 373.

po jejím zavedení a po Bubníkově případu ztratila KSČ nejen na počtech členů strany, ale i v počtech voličů a komunistických odborů. V těchto letech tak zmenšování členské základny v podstatě zrcadlilo stranickou čistku ve vedení KSČ.²¹⁶

Na začátku roku 1924 proběhla všeobecná přeregistrace členstva a soupis všech příslušníků KSČ podle povolání, sociálního rozvrstvení, vzdělání atd. Avšak k ucelenému soupisu nedošlo z důvodu nekompletního vyplnění a odevzdání formulářů od všech členů (ze 138 996 členů předložilo soupisné archy 93 470 členů, tj. 67,24 %).²¹⁷

Z těchto 93 470 členů tvořilo naprostou většinu zastoupení mužů – 71 627 (76,65 %) vůči menšině žen – 21 843 (23,35 %).²¹⁸ Od vzniku republiky disponovaly československé ženy občanskými i politickými právy, což nebylo v mnoha evropských zemích samozřejmé. Jednak se například mohly věnovat studiu na středních a vysokých školách v jakémkoli oboru a také se mohly zabírat politikou, jelikož měly aktivní i pasivní volební právo. Již od svého počátku se české ženské hnutí angažovalo ve dvou úrovních. Ženy středních vrstev se snažily prosadit v intelektuálních oblastech. Naproti tomu představitelky nižších tříd se rozhodly věnovat se problematice sociálního hnutí a být součástí dělnických požadavků. Po celá 20. léta působily v řadách KSČ v naprosté většině ženy, které patřily do nízkopříjmových skupin a se základním vzděláním. A i přes to, že se snažily prosadit se do čelních pozic strany, nebyly úspěšné. Spíše naopak byly svými mužskými kolegy vytěsňovány do pozadí a využívány jen k aktivitám, které uznali komunisté za vhodné. I to je jeden z důvodů, proč komunistky ve 20. letech nedosáhly výraznějších úspěchů.²¹⁹

KSČ fungovala na základě principu internacionality, což se pochopitelně projevilo i v zastoupení všech národností vyskytující se v Československé republice v členské základně. Nejvyšší zastoupení mezi jednotlivými národnostmi uvnitř KSČ měli Češi, 65,45 %. S 23,33 % následovali komunisté, kteří se přihlašovali k německé národnosti. V jednotkách procent poté Slováci s 6,06 %, Maďaři 3,39 %, Poláci 1,07 %, Rusíni 0,13 % a různé národnosti s 0,57 %.²²⁰

Další zkoumanou kategorií byla religiozita. K této otázce se nevyjádřilo 3,92 %, tj. 3 668 členů z 93 470. Ve straně převládalo největší procent osob bez vyznání, 46,02

---

²¹⁶ J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany*, s. 85-86.

²¹⁷ Přílohy, in: *Protokol II. řádného sjezdu*, s. 374-375.

²¹⁸ *Tamtéž*, s. 375.

²¹⁹ Eva UHROVÁ, *Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech. Ze stránek komunistického tisku pro ženy*, in: Zdeněk KÁRNÍK – Michal KOPEČEK (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek II.*, Praha 2004, s. 27, 39-40.

²²⁰ Přílohy, in: *Protokol II. řádného sjezdu*, s. 377.

%. S malým odstupem následovali katolíci s 43,71 % a poté již nízké zastoupení evangelíků 5,26 %, pravoslavných 0,83 % a Židů 0,26 %.²²¹

K problematice vzdělání členů KSČ podalo údaje 87 761 příslušníků. Naprostá většina dotázaných navštěvovala pouze obecnou školu, 71 783 (80 % členů KSČ), měšťanku 15 720 (17,05 %). Vyššího vzdělání dosáhla necelá 2 % - středoškolského 1 383 (1,60 %) a vysokoškolského 204 (0,20 %). Reprezentována byla také kategorie negramotných, jež činila 671 členů (tj. 0,70 %) a nejvíce se vyskytovala na Slovensku (4-6 %).²²²

Zajímavé informace přinesly dotazy na dřívější příslušnost členů KSČ k jiným politickým stranám a na věk členů. Na první zkoumaný okruh odpovědělo 89 711 členů. Vyplývá z něj, že 65 084 členů (73,2 %) v minulosti působilo mezi sociální demokracií.²²³ Na druhou otázku odmítlo reagovat 1 951 členů. Výsledek zkoumání překvapil velmi nízkým zastoupením mládeže do 20 let (2 976 členů, tj. 3,16 %). Následovala kategorie od 20 do 30 let s počtem 23 884, nejvyšší čísla vykazovala skupina od 31 do 39 let a to 29 973, poté příslušníci mezi 40-50 lety, 21 405 a nakonec lidé přes 50 let, 13 291. Z těchto údajů je patrné, že největší podpory se KSČ dostávalo od osob, které již v dospělém věku nasbíraly zkušenosti z dob první světové války i následných krizí. Sama strana si také uvědomovala, že její největší slabinou je vzbudit zájem u osob mladších 20 let.²²⁴

Členská základna KSČ obsahovala také různorodost z hlediska profesí. Z dělnických profesí to byly zejména kovodělníci (15 249, tj. 16,31 %), textilníci (9 507, tj. 10,17 %), stavebníci (9 350, tj. 10 %). Mezi samostatnými povoláními pak samostatní živnostníci (2 153, tj. 2,31 %), maloročníci (2 524, tj. 2,69 %), úředníci (233, tj. 0,24 %). Členstvím ve straně dále disponovali ženy v domácnosti a zaměstnanci strany a odborů (456, tj. 0,47 %).²²⁵

---

²²¹ Tamtéž, s. 378. Největší procent osob bez vyznání mezi komunisty vykazoval kladenský kraj (82,15 %), Praha (74,47 %) a kraj plzeňský (61,99 %). Naproti tomu nejmenší procento se vyskytovalo na Slovensku (vrútecký kraj 3,44 %, Bratislava 4,39 %, košický kraj 4,82 %) a z Českých zemí Šumperk (9,02 %). Ke katolictví se hlásily hlavně slovenské části republiky. Z českých oblastí Šumperk (88,25 %), České Budějovice (75 %) a Hodonín (72,03 %). Tamtéž.

²²² Tamtéž, s. 380.

²²³ Tamtéž, s. 381-382. Vyčnívají především příslušníci z Prahy (89,19 %) a kladenského kraje (85,20 %). Zajímavý je také údaj, že přibližně polovina slovenských komunistů již v minulosti působila v sociální demokracii. Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž, s. 382-383.

²²⁵ Tamtéž, příloha. Tabulka VIII. Z dělnických profesí dále: zemědělství dělníci (7 214, tj. 7,71 %), horníci (7 185, tj. 7,68 %), dřevodělníci (5 155, tj. 5,51 %), státní a obchodní zřízenci (4 440, tj. 4,75 %) a další. Tamtéž. Co se týká žen, tak 73 % stranických aktivistek pracovalo ve vlastní domácnosti. E. UHROVÁ, Ženy v KSČ, in. Z. KÁRNÍK – M. KOPEČEK (edd.), Bolševismus II, s. 40.

4.3. Program a agitační činnost KSČ

O vlastním a samostatném programu strany lze hovořit pouze se značnou rezervou. KSČ se vstupem do Komunistické internacionály o tuto možnost v zásadě připravila. Její program měl zpočátku dvě roviny. Dlouhodobé směřování a konečný cíl strany určovalo moskevské ústředí Komunistické internacionály. Naopak střednědobé a krátkodobé plánování, tzv. akční program, ustanovoval každý stranický sjezd skrze své rezoluce k nejrůznějším záležitostem, které reagovaly na současnou situaci. Snahy o vytváření nezávislého akčního programu však trvaly pouze několik let. Usilovně se na takovémto programu, jež zahrnoval marxisticko-leninské poznatky přizpůsobené domácím podmínkám, pracovalo ještě před samotným založením KSČ. Brzy však byl již obsahově ovlivněn usneseními III. sjezdu Komunistické internacionály (ale uzpůsobenými československým poměrům) a na slučovací sjezdu KSČ představen. Vývoj doby a vnitrostranické situace však téměř celý návrh zavrhl. B. Šmeral se prý ještě pokusil vypracovat novou verzi, ale nástup bolševizace strany tyto snahy potlačil a KSČ programově sjednotil s Komunistickou internacionálou a Komunistickou stranou Sovětského svazu (KSSS). Bolševizace a odstranění B. Šmerala z vedení strany znemožnily další pokusy o samostatný přístup v programové otázce.²²⁶

Po celou dobu vystupovala KSČ proti buržoaznímu režimu v Československé republice a kapitalismu a jejímu vykořisťovatelskému chování vůči proletariátu (vykořisťování). Dlouhodobou a konečnou vizí komunistů proto bylo vytvoření nové, sociálně spravedlivé společnosti v celosvětovém měřítku. Prvním krokem k jejímu dosažení mělo být zahájení socialistické revoluce, která by svrhla kapitalismus a nastolila diktaturu proletariátu. Přes mezistupeň v podobě socialistického řádu se mělo konečně dospět k ideálnímu stavu – komunistickému řádu, kde si každý ze společného výtěžku vezme to, co potřebuje a vzniknou vhodné podmínky pro plnohodnotný život a rozvoj osobnosti.²²⁷

Pomoci propagovat program a cíle strany měl tisk. V celé řadě různorodých novin bylo nejvýznamnějším listem Rudé právo, založené v roce 1920, a Večerník Rudého práva. Do roku 1929 a zejména v době Šmeralova vedení strany do něj přispívalo mnoho významných tvůrců, například Marie Majerová, Jaroslav Seifert, Ivan Olbracht, Vladislav

---

²²⁶ P. MAREK, Komunistická strana, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), Politické strany I, s. 714.

²²⁷ Tamtéž, s. 715.

Vančura, S K. Neumann a další.²²⁸ I přes to se obyčejní komunisté zdráhali Rudé právo předplácet. Důvodem byl nezajímavý, možná i nudný styl psaní a obsah. V deníku se často objevovaly různé teoretické úvahy, zprávy ze sjezdů a schůzí, polemiky apod. Tato témata připadala čtenářům vzdálená a mimo jejich reálný život, což vedlo k nezájmu o tisk. Rudé právo bylo také v neustálém konfliktu se státními orgány, neboť na svých stranách čtenáře vybízelo k boji proti stávajícímu kapitalistickému systému, politickým poměrům, Československé republice a nepřátelům, včetně těch ve vlastních řadách. Státní orgány proti komunistickému tisku zakročovaly prostřednictvím ostré cenzury, konfiskací nebo dokonce zastavovaly jeho vydávání za účelem zmírnit tuto podvratnou činnost. Tato perzekuce tisku měla za následek velké finanční ztráty, které se KSČ rozhodla řešit snižováním vydavatelských nákladů, vyžadovala vyšší odběr, a hlavně organizovala vznik ilegálního aparátu a kolportáž (pouliční prodej tiskovin).²²⁹

Do kampaně roku 1925 šla Komunistická strana Československa s jednoznačnou agitací. Prostým a srozumitelným způsobem chtěla oslovit masy lidí se základní myšlenkou, že KSČ je jedinou stranou, která může zlepšit jejich hospodářskou situaci (zajistit osmihodinovou/u fyzicky náročných profesí sedmihodinovou pracovní dobu, odpovídající mzdu, nepropouštět apod.) a upevnit vztahy mezi jednotlivými národnostmi. Snažila se lidem vnutit, že jsou s dosavadními poměry nespokojeni, žijí v nesnesitelných podmínkách, nečeským národům hrozí, že přijdou o svou svobodu a že měšťácké a reformistické strany nevedou stát správným směrem. Je zřejmé, že cílovou skupinou KSČ bylo zejména dělnictvo bez ohledu na to, zda se jedná o české, německé či jiné. Komunisté si byli také dobře vědomi, že nemohou provádět stejnou agitaci po celé ČSR, nýbrž musí být přizpůsobena konkrétnímu území. Byly proto vypracovány podrobné materiály o jednotlivých oblastech a jejich sociálněpolitických poměrech. Agitace na Slovensku tak probíhala odlišně než v Praze a v severních Čechách. Stejně tak byly zvoleny jiné metody přesvědčování u malozemědělců a jiné u průmyslových dělníků.²³⁰

KSČ ve své kampani tradičně vystupovala v akcích proti drahotě a bídě. Agitačně propagační oddělení strany rozesílalo instrukce, na jaká témata je potřeba se zaměřit, jak v kampani postupovat a jak celou akci případně vystupňovat. Záměrem komunistů bylo vzbudit mezi lidmi vědomí, že bojují za určité a konkrétní požadavky, které jsou v zájmu

---

²²⁸ Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 330-331. Dalšími známými deníky byl například krajský tisk v Kladně vydávaná *Svoboda*, v Brně *Rovnost*, v Ostravě *Dělnický deník* atd. Tamtéž.

²²⁹ P. MAREK, *Komunistická strana*, in: J. MALÍŘ – P. MAREK (edd.), *Politické strany I*, s. 724-725.

²³⁰ NA Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1921-1945, Praha (dále KSČ – ÚV 1921-1945), kart. 63, inv. č. 1012, *Politické směrnice pro volební agitaci*.

veškerého proletariátu a cílí ke zlepšení hospodářského postavení dělníků. K propagaci požadavků měla posloužit například i oslava 1. máje. Jedním z bodů, na které bylo upozorňováno, byla otázka boje proti zavedení zemědělských cel, která chtěli prosadit agrárníci. Komunisté tlačili na koaliční sociální demokracii, aby v této otázce dodržela ohled na dělnictvo a stěžovali jí možnost, aby opustila svá stanoviska. K tomu měly pomoci například pouliční demonstrace, demonstrace žen na trhu nebo krátké dílčí stávky. V souvislosti s tím upozorňovala KSČ na rychlé stoupaní cen a drahotu. Zdůrazňovali, že v takovém případě je nutné bojovat za vyšší mzdy pod bojovnými hesly „Boj proti drahotě“, „Pryč se všemi nepřímými daněmi za nutné živobytí“, „Žádná agrární cla“, „Do jednotného boje za vyšší mzdu“, „Zrušte cla na potraviny!“, „Pryč se všemi přímými daněmi!“ atd. Dalším tématem se stala problematika ochrany nájemníků. KSČ se domnívala, že koalice připravuje nový zákon, který zhorší ochranu nájemníků a zároveň zmenší podporu stavebních prací. Apelovala, aby se dělníci postavili na odpor a bylo uspořádáno shromažďování lidí při vystěhování nebo v případě násilného vystěhování demonstrace s hesly „Proti každému zrušení činží“, „Proti každému rozmnožení důvodu k výpovědi“, „Aktivní odpor proti vyhazování z bytů“, „Okamžité zabránění prázdných místností a velkých bytů buržoasie“, „Proti rušení podpory stavebního ruchu“, „Pro stavbu dělnických bytů na útraty majetných“. Komunisté se také vymezili vůči nezaměstnanosti a zavedení gentského systému, které považovali za provokaci dělnictva. Ovšem to už byly zbytečné snahy, jelikož o zavedení gentského systému bylo již dávno rozhodnuto. Nicméně strana považovala za důležité protestovat vůči jeho přijetí. Dlouhodobým cílem byl pak boj proti daňovému bezpráví. KSČ zejména vadil nespravedlivý charakter zdaňování. Pod hesly „Pro osvobození malých majetků ode všech realních daní“, „Pro přiměřené daně z majetku velkokapitalistů a velkostatkářů“ žádala, aby velikosti majetku odpovídala i výše jejího zdanění.²³¹

---

²³¹ Tamtéž, Pokyny ze dne 10. 1. 1925, Oběžník ze dne 2. 2. 1925; Tamtéž, Oběžník ze dne 13. 2. 1925. Samozřejmě existovala ještě další hesla k dalším tématům. Nezaměstnanosti patřila hesla: „Proti propouštění státních zaměstnanců“, „Proti gentskému systému“, „Pro dostatečné trvalé podpory v nezaměstnání na útraty buržoasie“. Nechyběla ani obrana vůči perzekuci: „Proti persekuci komunistické strany a četným rozsudkům vynesným na komunisty“, „Proti zrušení zákona na ochranu republiky a zákona o potlačování tisku“, „Proti konfiskaci a zabavení dělnického tisku“, „Pryč s krvavou policejní vládou!“, „Pryč s vládou lichvářů a spekulantů!“, „Ať žije vláda dělníků a rolníků!“ atd. Součástí demonstrací se měly nově stát například standarty, tabulky, nápisy, plakáty, obrazy. Tyto prostředky dosud chyběly. Tamtéž; K oslavám 1. máje vypracovali komunisté samostatný seznam hesel, která měla zaznít při projevech, viz. Tamtéž, Hesla při projevech na 1. máje, komunistickou stranou v ČSR.

Komunisté však podtrhovali, že tyto dílčí požadavky neznamenaají odklon od konečného cíle, jímž bylo svržení kapitalistické společnosti, ale jsou jeho součástí. K němu ovšem dojde pouze v případě zboljševizování strany.²³²

Dalším prostředkem objevujícím se v agitačně propagační činnosti strany bylo téma Sovětského svazu a záležitosti, které s ním měly kladnou spojitost. Za účelem propagace leninismu nejen mezi členy strany, ale i mezi masy, upevnění bolševizace strany a oslav památky výročí Leninova úmrtí byl mezi 16. a 23. lednem 1925 zorganizován tzv. Leninův týden. Během této doby se každá organizace, buňka musela věnovat osobě V. I. Lenina a leninismu a jednotliví členové měli formou kolportáže šířit marxistickou i leninistickou literaturou.²³³ V den výročí Leninova úmrtí, 21. ledna, otisklo také Rudé právo svou vzpomínku. Pod titulkem „Byť zemřel Lenin, živ je v leninismu“ věnovala redakce celou titulní stranu glorifikaci leninismu i jeho samotného.²³⁴ Podobnou úlohu jako měl „Leninův týden“, měla sehrát i výročí ruských revolucí 1905 a 1917, kdy v rámci oslav byly přednášeny volební projevy v rozsahu májových demonstrací.²³⁵ Nakonec se propaganda zaměřila na sovětské Rusko jako stát. Důležitým přístupem, jak se o tamějších poměrech psalo, bylo, že se Sovětský svaz porovnával s Československou republikou a její společenskou a hospodářskou situací. Například během konfliktu mezi R. Bechyněm a komunisty vyšla v Rudém právu v článku „Svoboda tisku u nás a v sovět. Rusku.“ na Bechyňovu otázku: „*Budete v moskevské internacionále prosazovat s vynaložením veškerých svých sil, aby svoboda tisku – aspoň taková, jakou máme v Československu – byla zavedena v Rusku?*“ odpověď zakončená slovy: „*Nechceme pro sebe v Československu nic více svobody tisku, než jen jednu setinu oné v sovětském proletářském Rusku.*“²³⁶ Do komparace se dostala i problematika dělnickým mezd a hospodářství. Komunisté tvrdili, že zatímco Sovětský svaz navyšoval mzdy o 10-45 %, v Československu mzdy klesaly až o 20 %. Svůj příspěvek ukončili ironickým závěrem: „*Tak vypadá v pravém světě československý ráj i ruské bolševické peklo.*“²³⁷ V době, kdy vrcholilo volební období, se ze sovětského Ruska vrátila dělnická delegace. V rámci volební agitace zvala KSČ dělníky a dělnice ke

---

²³² Tamtéž, Opis oběžníku ze dne 31. 3. 1925.

²³³ Tamtéž, Oběžník ze dne 5. 1. 1924.

²³⁴ Rudé právo, 21. 1. 1925.

²³⁵ NA Praha, f. KSČ – ÚV 1921-1945, kart. 63, inv. č. 1012, Oběžník ze dne 30. 10. 1925.

²³⁶ Rudé právo, 31. 7. 1925.

²³⁷ Rudé právo, 11. 11. 1925. Na stránkách Rudé právo byl uveřejněn dopis od českého dělníka, který se s rodinou odstěhoval do sovětského Ruska. V dopise píše o klesajících cenách potravin, o až 50 % navýšením výroby, než která byla před válkou a o snižování daní pro rolníky až o 50 %. Rudé právo, 29. 10. 1925.

shromáždění na Staroměstském náměstí, kde se měli dozvědět pravdu o sovětském Rusku. Ve svém prohlášení delegace představila Sovětský svaz jako vzor a ideál, který je nutné následovat.²³⁸ Během roku 1925 se odehrály ještě další kampaně a akce, jako byl Mezinárodní den žen, výročí první světové války či mezinárodní den mládeže.²³⁹

Předvolební i volební kampaně v době první republiky fungovaly na hrubých až nedůstojných praktikách, kdy se jednotlivé strany neštítily využívat všechny dostupné prostředky, aby oslovily jak své vlastní voliče a podporovatele, tak poškodily své oponenty. Ničím výjimečným nebyly hanlivé urážky, pomluvy, a dokonce ani fyzická napadení. Oproti dnešní době se však hojně využívaly politické karikatury, humor nebo třeba literární tvorba.²⁴⁰ Komunisté byli ve volební kampani sebevědomí, hluční, útoční, revolučně frázovití a využívali toho, že po odtržení od sociální demokracie přešly do KSČ dvě třetiny jejího členstva.²⁴¹

Silnější volební ruch začal zhruba měsíc před konáním voleb do Národního shromáždění. KSČ se tehdy ohrazovala vůči koaličním stranám a jejich tisku, které komunistickou stranu obviňovaly z korupce. Ta se útokům bránila, a naopak koalici nařkla z provokace, volební štvánice proti KSČ za pomoci falšování dokumentů, volební korupce a koaličního podvodu týkajícího se státních zaměstnanců.²⁴² Značnou vlnu kritiky sklidila také sociální demokracie. Komunisté jí vyčítali, že nedodržela své sliby při volbách r. 1920 a místo toho voliče podrazila, když vstoupila do koalice, kde s buržoazními stranami vedla společnou politiku.²⁴³ Stejně tak považovali za skandální, že na volební listinu nenominovali ani jednoho dělníka na místo, které by mohlo reálně znamenat vstup do parlamentu.²⁴⁴ Naplno se ale kampaň rozjela až dva týdny před volbami, tedy až po přidělení čísel pro kandidátku do poslanecké sněmovny i senátu.²⁴⁵

---

²³⁸ Rudé právo, 12. 11. 1925. Čtenáři si o sovětském Rusku přečetli samá pozitiva, když je informovali o tom, že zde nepanuje kapitalistický systém, ale že „Sovětský svaz je stát, kde vládne dělnická třída společně s rolnictvem“. Dále uváděli, že „péče o nezaměstnané je nesrovnatelně lepší než v kapitalistických zemích“, „sociální pojištění je na vzorné výši“, „průměrná mzda, zvláště kvalifikovaných dělníků, je vyšší než průměrná mzda československého dělníka“ a „rozluštění národnostního problému v sovětském svazu lze považovati za vzor pro celý svět“. Tamtéž.

²³⁹ NA Praha, f. KSČ – ÚV 1921-1945, kart. 63, inv. č. 1012, Oběžník ze dne 10. 12. 1925.

²⁴⁰ D. URBAN, Srovnání, s. 75.

²⁴¹ Robert KVAČEK, Poctivost i v politice. Předčasné volby v roce 1925, Dějiny a současnost 28, 2006, č. 5, s. 40.

²⁴² Rudé právo, 13.-15. 10. 1925

²⁴³ Rudé právo, 23. 10. 1925.

²⁴⁴ Rudé právo, 27. 10. 1925. „...Ale v jednom českém okrese jest přece jen na prvém místě kandidátní listiny dělník: Jan Bittner, horník. A hned za ním na druhém místě, zase dělník: Jos. Špindra, horník. Jak dojemné! Ale třeba si zároveň všimnout, že je to v VII. Volebním kraji, v okrsku karlovarském, tedy v německém obvodě, kde jest vůbec nemyslitelno, že by československá sociální demokracie mohla získati mandát. Tam smí pro parádu státi horník. Jinde ne...“ Tamtéž.

²⁴⁵ R. KVAČEK, Poctivost, s. 39.

KSČ bylo přiděleno č. 15 a v každém vydání Rudého práva do poloviny listopadu bylo toto číslo zvýrazněno a bylo doprovázeno volební výzvou. Od listopadu zde byly také otiskovány čím dál útočnější nadpisy. Od titulků jako „Co udělala agrární strana pro drobné zemědělce a zemědělské dělníky?“, „Co udělala sociální demokracie pro lid?“ se styl přesunul k „Špinavé agrární kšefty s revolvery na venkovskou chudinu.“, „Agrárníci organisují volební řeže“, „Agrárníci organisují volební násilí“, „Agrárníci se přiznávají, že chtěli vraždit chudé venkovany.“²⁴⁶ Nemělo by se zapomínat, že vedle Rudé práva hrály důležitou roli i závodní noviny. Dle instrukcí měla vycházet speciální čísla o volbách a být zakládány nové časopisy ve velkých městech, kde dosud nebyly.²⁴⁷

Spolu s agitací v závodech měla probíhat také agitace, kdy členové KSČ chodili ulicemi, rozdávali propagační materiál či pronášeli krátké proslovy. Dle pokynů členové strany navštěvovali a narušovali taktéž volební schůze ostatních stran (především těch, kterých se účastnili dělníci a rolníci). Neměli zde vyvolávat úmyslné střety, ale svou přítomností a ochotou diskutovat se měli pokusit přesvědčit tamější dělníky o špatnosti jejich politického přesvědčení. V posledních dnech volební kampaně se pouliční agitace stupňovala s cílem oživit volební atmosféru pomocí vizuálních prostředků, rozhazováním letáků a skupinovým provoláváním hesel. Za podstatný krok považovala KSČ volební agitaci na vesnicích. Vrcholnými dny agitace se staly 8. a 15. listopad, kdy se měly pořádat demonstrační průvody ve městě a výlety do vesnic.²⁴⁸

V propagační činnosti KSČ měly významnou úlohu plakáty a letáky, které formou kolportáže šířili členové závodních či pouličních buněk.²⁴⁹ Existovala pestrá řada letáčků, která se zaměřovala na různá témata, byla určena různým cílovým skupinám, měla odlišnou formu či jiný tón sdělení.

Některé měly u lidí vyvolat strach, nedůvěru v koaliční strany či šokovat. Příkladem může být leták, kde je vyobrazen oběšenec a pod ním heslo „Keď sa nechcete pre vysoké dane, nízke mzdy, veľku drahotu, biedu a hlad obesit' voľte komunistov“ a letáky upozorňující na bídu dělníků „Kto chce viac hrdlačiť a viac hladovať volí panské strany“, „Pryč s vládou podporující lichvu s chlebem“, „Proti hladovým mzdám! Bojujte za 30 % zvýšení mezd!“. Cílem bylo také vzbudit u voličů nedůvěru v koaliční Pětku a přesvědčit je, že situace se pod jejich vládou nezlepší. Proto byly v oběhu letáky

---

²⁴⁶ Rudé právo, 1.-15. 11. 1925.

²⁴⁷ NA Praha, f. KSČ – ÚV 1921-1945, kart. 63, inv. č. 1012, Oběžník č. 2 Volební agitace.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ R. KVAČEK, Poctivost, s. 40.

s jednoduchým textem „Jen vláda pracujícího lidu, vláda dělníků a rolníků zabezpečí národní svobodu, mír mezi národy a národnostní spravedlnost!“, „Pryč s diktaturou pětky! Pryč s vládou, která dopouští lichvu!“.²⁵⁰

Šířily se však i letáky s nenásilnou formou připomínající sociální nespravedlnost a vykořisťovatelské chování buržoazie. Objevovaly se také letáky, na nichž byla zeširoka rozebrána například problematika zaměstnanosti a protikoaličního boje. Na svou stranu chtěla KSČ získat také vojsko, které mohlo být silným trumfem při pokusu o změnu společenského systému. Vojákům zdůrazňovala, že přes to, co pro stát dělají, vládní koalice jim to neoplácí. Jsou nuceni žít v nedůstojných podmínkách s nedostatečnou stravou i oblečením, je jim zakázáno číst komunistický tisk, a navíc se je snaží zbavit volebního práva, politického smýšlení.²⁵¹ Vojsko bylo důležitou oblastí, kterou chtěla KSČ oslovit. Vídeňští komunisté nechali v tamější tiskárně vytisknout 60-70 tisíc českých antimilitaristických letáků, které měly následně dopravit do ČSR a zde se pak měly rozšířit mezi vojáky. V letácích bylo vojsko vybízeno k tomu, aby neuposlechlo rozkazů svých nadřízených v případě, že bude armádě nařízeno zakročit proti proletariátu v případných bouřích, nepokojích.²⁵²

Vypsání voleb do Národního shromáždění dalo také podnět k tomu, aby se volební agitace více věnovala a frekventovaněji pořádala další velmi důležitou formu propagandy – volební schůze, shromáždění. Byla to v podstatě jediná možnost, jak se mohli voliči osobně setkat s reprezentanty strany. O budoucích konáních schůzí informoval tisk a měly být roznášeny letáky a plakáty. V praxi však kvůli nedostatku financí byli lidé o schůzích informováni spíše ústně. Například při odchodu z práce jim bylo předčítáno, kdy a kde se shromáždění koná. Stejně jako navštěvovali komunisté volební schůze ostatních stran, tak i na komunistická shromáždění přicházeli provokatéři konkurenčních politických subjektů. K obraně schůze, jejímu hladkému průběhu, k ochraně komunistických redakcí, dělníků a jejich domů měly v každém kraji působit úderné oddíly o více než sto mužích.²⁵³ V době konání voleb mohly politické strany pořádat volební schůze bez předběžného ohlášení a schválení úřadů. Bylo zakázáno, aby se těchto schůzí účastnili oficiální zástupci vlády. Příslušné úřady je také nemohly dát rozpustit. Volebních shromáždění se organizovalo velké množství. Například v Libereckém kraji

---

²⁵⁰ NA Praha, f. Sbirka letáků KSČ, kart. 1, inv. č. 29, 34.

²⁵¹ Tamtéž, inv. č. 29.

²⁵² Tamtéž, inv. č. 33.

²⁵³ D. URBAN, Srovnání, s. 84-86.

KSČ postupně ihned od prvního dne vypsaní voleb naplánovala 113 volebních schůzí téměř ve všech místech, kde měla stranické organizace.²⁵⁴

Jak významnou roli hrály volební schůze, letáky, plakáty apod. v agitačně propagační činnosti nejen KSČ, ale všech politických stran dokládá ve svých vzpomínkách P. Reiman: „*Předvolební zápas poskytl straně velké množství pro šíření jejích názorů. V předvolební době pořádaly všechny strany tisíce schůzí voličů, které se konaly i v nejmenších obcích. Mezi obyvatelstvem byly rozšířeny v miliónových nákladech letáky a jiné agitační materiály. Obsahovaly nemálo demagogických slibů, které buržoazní strany a sociální demokraté, jakmile volby skončily, rychle zapoměli. My jsme nic neslibovali a ani slibovat nemohli. Byli jsme opoziční stranou a nepočítali jsme s tím, že to, oč jsme usilovali, bychom mohli realizovat účastí ve vládě buržoazního státu. Mohli jsme se jen obrátit k pracujícím lidu s výzvou, aby to, co odpovídalo jeho zájmům, to, čeho bylo možné dosáhnout již v rámci kapitalistického zřízení, prosazoval cestou třídního boje.*“²⁵⁵

Volební agitace jednotlivých stran pozorně sledovaly také státní orgány. Na KSČ si všimly zejména její pohotovosti, dobře a do detailů připravené agitačně-propagační práce, častých a silných útoků na ostatní politické strany (zejména na sociální demokraty a nezávislé komunisty) a různorodých témat, kterými se snažila přesvědčit co největší množství voličů.²⁵⁶

Hlavní body programu zůstaly stejné ve všech způsobech propagandy. Důležitým agitačně propagačním prostředkem ve volební kampani se stala především hesla, která zaznívala jak při demonstracích, pouličních agitacích, tak i v novinách, letácích a plakátech. Z krátkodobého hlediska bylo primárním cílem dosáhnout domácích dílčích úspěchů ke zlepšení životní situace dělnictva. Formou kritiky koalice fungující na kapitalistickém vykořisťování dělnictva, přesvědčování o bídě, drahotě a že jedině komunistická strana může tyto poměry napravit, se KSČ snažila zmobilizovat voliče, aby ve volbách volili právě je. Dlouhodobý cíl zůstal nadále stejný. Upevnit bolševizaci ve straně, přesvědčit masu o správnosti komunismu a ustanovit vládu proletariátu.

---

²⁵⁴ P. REIMAN, *Ve dvacátých letech*, s. 295.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady (dále Předsednictvo), kart. 100, inv. č. 507, Periodické zprávy o volebním ruchu ze dne 24. října 1925; Tamtéž, Periodické zprávy o volebním ruchu ze dne 13. listopadu 1925.

4.4 Výsledky parlamentních voleb

Původně byl řádný termín voleb do Národního shromáždění vypsán na jaro 1926, ale koaliční strany vládní Pětky se společně dohodly, že vzhledem k situaci nebudou čekat a uspořádaly předčasné volby na 15. listopad 1925.²⁵⁷ Ty probíhaly v pokojné atmosféře bez výraznějších střetů či konfliktů. Svůj vliv na to měly i státní úřady, jelikož před zahájením voleb vyhlásily, že pokud dojde k narušení jejich průběhu, hrozí těmto aktérům přísné tresty. Konečné výsledky voleb naznačily určitý otřes na československé politické scéně a oslabení dosavadního způsobu fungování Československé republiky, se kterým se však trochu počítalo již před volbami v souvislosti s očekávaným ziskem hlasů a následně i mandátů KSČ.²⁵⁸ Úspěch komunistů byl však až příliš velký.

Volební účast teprve druhých parlamentních voleb v ČSR byla vysoká, a to 91,4 % oprávněných voličů (v absolutních číslech 7 176 615 voličů).²⁵⁹ Na dnešní poměry takto vysoké číslo bylo dáno především platným volebním zákonem z roku 1920, který ukládal občanům Československé republiky povinnost účastnit se voleb. Existovala však výjimka, jež od této povinnosti osvobozovala občany, kteří byli starší 70 let, z důvodu nemoci či tělesné disability se nemohli dostavit do místa voleb, kvůli neodkladným pracovním záležitostem nemohli včas odvolit, byli od volebních místností dál než 100 km, nebo je postihla náhlá překážka znemožňující jejich účast. Zákon dále ukládal zaměstnavatelům povinnost přizpůsobit pracovní podmínky v den voleb tak, aby se na nich mohli všichni zaměstnanci podílet. Totéž platilo i pro vojenskou službu.²⁶⁰ Pokud se občan řádně neomluvil z volební neúčasti, hrozila mu za tento přestupek pokuta od 20 Kč

---

²⁵⁷ R. KVAČEK, *Poctivost*, s. 39.

²⁵⁸ A. KLIMEK, *Velké dějiny XIII*, s. 477, 498. Sami komunisté ale nevěřili tomu, že by po parlamentních volbách roku 1925 došlo k zásadním změnám ve společenském systému Československé republiky. Na druhou stranu účast ve volbách nepodceňovali. Naopak v ní viděli velkou šanci: „*Neměli jsme nejmenší iluze, že by parlamentní volby mohly vést k nějakému zásadnímu obratu. Přesto však z hlediska postavení KSČ měly volby obrovský význam. Vítězství KSČ ve volbách mohlo dokázat, že i v podmínkách odlivu revoluční vlny představuje komunistické hnutí velkou společenskou sílu, s níž buržoazie musí počítat.*“ P. REIMAN, *Ve dvacátých letech*, s. 295.

²⁵⁹ Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha 1926, s. 10. Ze všech oprávněných voličů pro volby roku 1925 představovaly ženy 52,8 %, neboli na 100 voličů mužů připadalo 112 voličů žen. Vyšší účast z počtu voličů, kteří roku 1925 přišli k volbám, zaznamenali muži, jichž se k volebním urnám dostavilo 91,8 %, kdežto žen 90,9 %. Situace se tak v porovnání s volbami roku 1920 obrátila. Nicméně nutno dodat, se volební účast žen roku 1925 se oproti volbám roku 1920 zvýšila téměř ve všech částech ČSR. Výjimku tvořilo pouze Slovensko, kde účast žen klesla. Tamtéž, s. 8, 10.

²⁶⁰ Zákon č. 123/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920 kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny, Hlava první, čl. III. Povinnost voliti, §6. [online]. [cit. 2020-11-08]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgmxgq3brfuya>.

do 5 000 Kč, nebo pobyt ve vězení od jednoho dne do jednoho měsíce.²⁶¹ Ovšem v praxi neexistovaly předpisy, jak se volební participace dožadovat nebo volební neúčast trestat. Jednalo se v podstatě o nevymahatelné nařízení, jež spíše apelovalo na občanskou morálku.²⁶²

Ze všech 7 855 822 voličů, kteří disponovali volebním právem, nepřišlo k volebním urnám 679 207 z nich, tedy 8,6 %. Největší volební neúčast byla zaznamenána na Podkarpatské Rusi, kde svůj hlas neodevzdalo 14,6 % voličů a poté na Slovensku. Naopak v Čechách byla zaregistrována nejmenší neúčast voličů a to 7,9 %. Pro tehdejší dobu vysokou neúčast v některých okresech na Slovensku a Podkarpatské Rusi si doboví statistici vysvětlovali zejména tím, že část tamějšího obyvatelstva tráví značný úsek roku v místě práce mimo domov a jednotlivé obce jsou příliš vzdálené od volebních místností.²⁶³

Vedle volební neúčasti občanů se volby potýkaly také s problémem, kdy voliči odevzdali špatně vyplněné hlasy nebo dokonce prázdné obálky. Takto neplatných hlasů bylo předáno 69 204, což představovalo necelé procento z celkových odevzdaných hlasů. Nejvíce se tohoto volebního prohřešku dopustili lidé z Podkarpatské Rusi (1,8 %) a nejméně lidé z Čech (0,8 %).²⁶⁴

Celkový počet odevzdaných platných hlasů do Poslanecké sněmovny činil 7 107 411 hlasů, které obdrželo 29 politických stran po celé Československé republice. Avšak ne pro všechny strany znamenaly obdržené hlasy zisk mandátů a vstup do Poslanecké sněmovny. Z možných 29 politických stran dosáhlo alespoň 1 mandátu 16 stran. Do horní komory parlamentu kandidovalo 23 politických stran, které v úhrnu získaly 6 096 717 platných hlasů. Svého zástupce v senátu však z 23 politických hnutí obdrželo 14 z nich.²⁶⁵

„Švehlova všenárodní koalice jest smetena! Odpověď dělnických a malozemědělských mas na zločiny koalici vlády – Velké vítězství komunistické strany.“ Tak titulní strana Večerníku Rudého práva 16. listopadu nadšeně vítala předběžné výsledky voleb do Národního shromáždění, kdy vycházela ze svých průzkumů a z toho, co psaly některé koaliciční noviny. Velká spokojenost panovala nejen nad tím, že Švehlova

---

²⁶¹ Tamtéž, Hlava šestá, Ustanovení trestní, §58.

²⁶² O. KREJČÍ, Nová kniha, s. 205.

²⁶³ Volby, s. 8.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 10. Menší část z celkových neplatných hlasů patřila „prázdným obálkám“, kterých bylo zaregistrováno 15 434, tj. 22 %.

²⁶⁵ Volby, s. 9, 14-15.

všenárodní koalice se do parlamentu ve svém dosavadním složení, síle již nevrátí, ale hlavně nad obrovským volebním úspěchem KSČ. Zároveň však komunisté zřetelně odmítli možnost utvořit koaliční vládu a vybízeli k jednotné frontě všech pracujících ve městech i na venkově po celé Československé republice.²⁶⁶

Konečné výsledky voleb potvrdily dosavadní průběžné odhady. Vítězem voleb se stala *Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu*, zkráceně nazývaní jako tzv. agrárníci, kteří v absolutních číslech získali 970 940 hlasů (13,7 % odevzdaných platných hlasů), což v přepočtu na mandáty znamenalo získání 45 křesel v součtu všech skrutinií (15 % dostupných mandátů). Na druhé pozici se umístila internacionální *Komunistická strana Československa (sekce III. internacionály)*. Pro KSČ jako samostatnou stranu se jednalo o první úplné parlamentní volby v historii²⁶⁷, neboť do voleb do Národního shromáždění roku 1920 vstupovali komunisté (tehdy marxistická levice) společně se sociální demokracií. Dosažená čísla představovala pro KSČ významný úspěch. Kvůli 934 223 hlasům (13,1 % odevzdaných platných hlasů) obdržela v Poslanecké sněmovně 41 mandátů (13,7 % dostupných mandátů). Již se značným odstupem následovala *Československá strana lidová*, také zkráceně označovaní jako tzv. lidovci, se 691 095 hlasy (9,7 % odevzdaných platných hlasů) a 31 mandáty (10,3 % dostupných mandátů), na čtvrtém místě *Československá sociálně-demokratická strana dělnická*, též tzv. sociální demokraté, v poměru 631 403 hlasů (8,9 % odevzdaných platných hlasů) ku 29 mandátům (9,7 % dostupných mandátů), za nimi v těsném odstupu *Československá strana národně-socialistická*, tzv. národní socialisté, kteří oproti sociálním demokratům získali pouze o jeden mandát méně (28 mandátů, tj. 9,3 % možných mandátů a 609 153 hlasů, tj. 8,6 % všech platných hlasů).²⁶⁸

Jako šestý v pořadí se umístil *Německý svaz zemědělců*, což byla sudetoněmecká verze agrárníků, jež si spolu s 571 765 hlasy (8 % všech platných hlasů) připsala 24 mandátů (8 % dostupných mandátů). Následovala je *Hlinkova slovenská ľudová strana*

---

²⁶⁶ Rudé právo, 16. 11. 1925.

²⁶⁷ Oficiálně první parlamentní volby, do kterých KSČ kandidovala jako samostatná strana, se konaly 16. března 1924 pouze na Podkarpatské Rusi (bývají označovány jako doplňkové volby do Národního shromáždění). V nich KSČ vyhrála, když získala 39,4 % platných hlasů a 4 mandáty z 9. Guvernér Podkarpatské Rusi, Anton Beskid, vysvětlil výsledek neschopností úředníků, nevyspělostí lidu, selháním vládních orgánů a koaličních stran, nevysláním vlastních zástupců do volebních komisí, čímž nastala situace, kdy v řadě komisí působili pouze disciplinovaní komunisté, kteří si mohli „spočítat“ hlasy, jak chtěli. A. KLIMEK, Velké dějiny XIII, s. 402.

²⁶⁸ Český statistický úřad (dále ČSÚ), Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935, Získané hlasy a mandáty podle politických stran v roce 1925. Volby v r. 1925. [online]. [cit. 2020-11-08]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_9.pdf/b36a968d-5817-4c56-97c0-c3322663efd5?version=1.0.

(HSLŠ), jež byla nejmocnější stranou na Slovensku a jejímž hlavním bodem v programu byla samostatnost. Této straně svěřilo svůj hlas 489 111 občanů (6,9 % odevzdaných platných hlasů), což vyústilo v zisk 23 mandátů (7,7 % dostupných mandátů). Na dalších místech poté: 8. *Německá sociálně demokratická strana dělnická* (411 365 hlasů, tj. 5,8 % všech platných hlasů a 17 mandátů, tj. 5,7 % dostupných mandátů), 9. *Německá křesťansko-sociální strana lidová* (314 438 hlasů, tj. 4,4 % platných hlasů a 13 mandátů, tj. 4,3 % dostupných mandátů), 10. *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská* (286 058 hlasů, tj. 4 % všech platných hlasů a 13 mandátů, tj. 4,3 % dostupných mandátů), 11. *Československá národní demokracie* (284 601 hlasů, tj. 4 % všech platných hlasů a 13 mandátů, tj. 4,3 % dostupných mandátů), 12. *Německá strana národní* (240 918 hlasů, tj. 3,4 % všech platných hlasů a 10 mandátů, tj. 3,3 % dostupných mandátů), 13. *Německá národně socialistická strana dělnická* (168 354 hlasů, tj. 2,4 % všech platných hlasů a 7 mandátů, tj. 2,3 % dostupných mandátů), 14. *Krajinská křesťansko-sociální strana*, která zastupovala maďarskou menšinu na Slovensku (98 337 hlasů, tj. 1,4 % všech platných hlasů a 4 mandáty, tj. 1,3 % dostupných mandátů), 15. *Autonomní zemědělský sojuz* (35 699 hlasů, tj. 0,5 % všech platných hlasů a 1 mandát, tj. 0,33 dostupných mandátů) a na 16. místě *Polský svazek lidový a dělnický* s 29 884 hlasy (0,4 % všech platných hlasů) a 1 mandátem (0,3 % dostupných mandátů). Do Poslanecké sněmovny kandidovala také Neodvislá komunistická strana v Československu. Jednalo se o komunistickou frakci okolo J. Bubníka, která se od KSČ oddělila po Bubníkově vyloučení ze strany a v témže roce založila samostatné hnutí Neodvislá komunistická strana v Československu. Ve volbách ovšem dostala pouze necelých 8 000 hlasů, a tudíž žádný poslanecký mandát.²⁶⁹

Složení Poslanecké sněmovny ze sociálně profesního hlediska nabídlo velmi pestrou škálu, jíž dominovalo především 65 rolníků a domkářů, kteří tvořili 21,7 % sněmovny, dále 61 soukromých úředníků (20,3 % sněmovny), 24 státních úředníků (8 % sněmovny) a 24 redaktorů a spisovatelů.²⁷⁰

Nepřekvapí, že největší národnostní zastoupení ve sněmovně měli Češi a Slováci a to přesně 207 mandátů (69 % sněmovny). Za nimi poté Němci se 75 křesly (25 %

---

²⁶⁹ Volby, s. 15.

²⁷⁰ ČSÚ, Volby do Národního shromáždění, Sociální složení poslanců. [online]. [cit. 2020-11-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_3.pdf/dbf0aee2-ed17-444f-b22a-ae94e9c5cc50?version=1.0. Do sněmovny dále usedlo: 23 obchodníků a živnostníků, 17 advokátů a notářů, 17 dělníků, 15 profesorů středních škol, 13 duchovních, 12 učitelů, řídicích a inspektorů, 7 profesorů vysokých škol, 6 soukromníků, 4 ženy v domácnosti, 4 statkáři, 3 lékaři, 2 inženýři a stavitelé, 1 průmyslník, 1 zemský úředník, 1 železniční úředník

sněmovny) a v minimálním počtu Maďaři (10 mandátů), Rusíni (5 mandátů), Poláci (2 mandáty) a dokonce 1 Rus.²⁷¹ Oproti minulým parlamentním volbám Poslanecká sněmovna relativně zestárla. Ubylo poslanců mezi lety 30-40 let z původních 126 na 96 osob, naopak posílila kategorie 41-50 let ze 120 na 146 osob a také skupina 51-60 let ze 40 na 55 poslanců. Ústavní činitelé od 61 do 70 let pak ve sněmovně působili pouze 3.²⁷²

Z výsledků voleb je zřejmé, že KSČ nebyla příliš daleko od toho, aby volby do dolní komory parlamentu vyhrála. Na vítězné agrárníky ztrácela 36 717 hlasů, což v procentuálním vyjádření představovalo rozdíl pouhých 0,6 % všech odevzdaných platných hlasů. Pokud by KSČ ve volbách přeci jen skončila na prvním místě, musel by T. G. Masaryk řešit ošemetnou situaci. Na politické scéně Československa se zažila volební tradice, že prezident republiky pověřil představitele vítězné, nejsilnější strany v republice sestavením vlády. Je otázkou, kdo by v době bolševizace strany byl osloveným komunistickým představitelem. Zda předseda strany J. Haken, nebo komunisty kritizovaný B. Šmeral, který již v roce 1924 ztratil vůdčí postavení ve straně a po III. řádném sjezdu KSČ přestal působit v politice v Československu, či ještě někdo jiný. T. G. Masaryk by se tak musel rozhodovat mezi tím, zda naváže na ustavenou tradici, nebo ji svou vůlí poruší. Pravděpodobně by se rozhodl pro druhou zmíněnou možnost, čehož by KSČ jistě využila ke své propagandě. Sami komunisté však o tuto výsadu vůbec nestáli, přesněji řečeno ji odmítali. Ostatně i další politické strany zásadně zavrhovaly ochotu jít s KSČ do koaliční vlády.²⁷³

Porovnání výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1920 a 1925 z pohledu jednotlivých stran tzv. Všenárodní koalice dokládá, že pouze agrárníci a Národní socialisté ve druhých volbách do dolní komory parlamentu své postavení posílili. Agrárníci přibližně o 367 000 hlasů a 17 mandátů a Národní socialisté o 109 000 hlasů a 1 mandát. Naopak ostatní strany oslabily a některé dost výrazně. Lidovci zaregistrovali ztrátu kolem 8 000 hlasů a 2 mandátů, Československá národní demokracie ztratila přes 100 000 hlasů a přišla o 6 mandátů. Největší propad se však dotkl Československé sociálně demokratické strany dělnické, která se ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1920 stala absolutním vítězem, když získala přes

---

²⁷¹ Tamtéž, Národnostní složení poslanců. [online]. [cit. 2020-11-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_5.pdf/29b0070b-3970-4535-adbd-70670c55b768?version=1.0.

²⁷² Tamtéž, Věkové složení poslanců. [online]. [cit. 2020-11-09]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_4.pdf/6b5bf598-e09d-40c0-bdf8-884d16be7944?version=1.0.

²⁷³ Z. KÁRNÍK, České země, s. 378.

1 590 000 hlasů (25,65 % platných hlasů) a 74 mandátů (24,67 % dostupných mandátů)! O pět let později se musela spokojit se zhruba 630 000 hlasy a 29 mandáty. Rovněž Německá sociálně demokratická strana dělnická, která ale nebyla součástí koaliční vlády, se potýkala s úbytkem hlasů a mandátů. V roce 1920 byla díky 689 589 hlasům zastoupena ve sněmovně 31 křesly. V roce 1925 přišla o téměř 280 000 hlasů a 14 mandátů.²⁷⁴ Domnívám se, že KSČ dosáhla tak obrovského volebního zisku zejména tím, že dokázala přebírat voliče jak československým sociálním demokratům, od kterých podle historika R. Kvačka přešly ke komunistům až dvě třetiny jejího členstva, tak i německým sociálním demokratům (jelikož i zde se v roce 1921 odštěpila levicová frakce, která spoluzakládala KSČ) a dokázala zmobilizovat voliče a podporovatele k vhození volebního hlasu pro KSČ.

Důležitým faktorem, který Komunistické straně Československa zajistil velký volební úspěch, byl konzistentní zisk hlasů napříč všemi volebními kraji, který potvrdil, že komunisté byli schopni oslovit občany ve všech částech Čech, Moravy a Slezska, na Slovensku i Podkarpatské Rusi a neomezili se jen na určité teritorium. Co se týče Českých zemí, získala KSČ třetí nejvyšší počet hlasů (660 444 hlasů). Před ní na druhém místě skončili, především díky své popularitě na Moravě a Slezsku a tamějším ziskům, lidovci se 665 661 hlasy a na první příčce celorepublikově silní agrárníci s 687 988 hlasy.²⁷⁵

Na území Českých zemí se KSČ těšila největší popularity v I. volebním kraji Praha (část A i B), kde nashromáždila 149 708 hlasů. Poté na severozápadě od Prahy v VI. volebním kraji Louny 93 497 hlasů, ve IV. volebním kraji Mladá Boleslav 65 544 hlasů, ve významné průmyslové oblasti ve Slezsku ve XIV. volebním kraji Moravská Ostrava 56 865 hlasů, na Moravě především v okolí Brna v XI. volebním kraji Brno 54 028 hlasů a na severu Čech ve V. volebním kraji Česká Lípa 40 604 hlasů.

Ovšem co se týče vítězství v jednotlivých soudních okresech, těch dokázali komunisté získat na svou stranu pouze dvacet šest. A to zejména na severu republiky soudní okresy Frýdlant, Nové Město pod Smrkem, Tanvald, Liberec a Nymburk (volební

---

²⁷⁴ ČSÚ, Volby do Národního shromáždění, Získané hlasy a mandáty podle politických stran v roce 1920. Volby v roce 1920. [online]. [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_6.pdf/cb87660f-b30e-4899-8920-840eecbfd2b2?version=1.0.

²⁷⁵ Tamtéž, Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran v roce 1925. Volby v r. 1925. [online]. [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr11.pdf/79e8200f-9473-405b-ae6d-8c944394cc0f?version=1.0>.

kraj Mladá Boleslav) a Chrastava, Cvikov (volební kraj Česká Lípa), na severozápadě od hlavního města soudní okresy Kladno, Unhošť, Louny, Most, Křivoklát, Slaný, Nové Strašecí (volební kraj Louny) a v okolí Prahy soudní okresy Beroun, Jílové u Prahy, Praha-východ, Smíchov, Zbraslav (volební kraj Praha A) a Brandýs nad Labem (volební kraj Praha B). Na jihu Čech pro sebe získala pouze soudní okres Český Krumlov (volební kraj České Budějovice), na Moravě Ivančice (volební kraj Brno) a Napajedla (volební kraj Uherské Hradiště). Nakonec ještě ve Slezsku získala tři soudní okresy Slezská Ostrava, Bohumín, Fryštát patřící do volebního kraje Moravská Ostrava.²⁷⁶ Za jednoznačné vítězství KSČ lze také označit výsledek voleb na Podkarpatské Rusi, kde existoval jediný XXII. volební kraj Užhorod. Pro komunisty zde hlasovalo 75 668 voličů, tj. 30,78 % všech platných hlasů na Podkarpatské Rusi. Druzí agráři obdrželi 34 918 hlasů.²⁷⁷ KSČ tak navázala na svůj úspěch z doplňkových voleb na Podkarpatské Rusi z března 1924.

Nejmenší oblibu, důvěru v rámci Českých zemích zaznamenali komunisté v západních Čechách v VII. volebním kraji Karlovy Vary (27 345 hlasů) a VIII. volebním kraji Plzeň (20 852 hlasů), jižních Čechách v IX. volebním kraji České Budějovice (24 616 hlasů), na Českomoravské vrchovině v X. volebním kraji Jihlava (21 093 hlasů) a ve východních Čechách ve II. volebním kraji Pardubice (22 836 hlasů) a III. volebním kraji Hradec Králové (23 591 hlasů). Na Moravě a Slezsku ve XII. volebním kraji Olomouc (29 769 hlasů) a ve XIII. Volební kraji Uherské Hradiště (30 096 hlasů). V těchto oblastech vzhledem k podmínkám dominovali především čeští či němečtí agráři a čeští nebo němečtí sociální demokraté.²⁷⁸ I přes skutečnost, že zde zaregistrovala KSČ nejnižší množství hlasů podpory v rámci Českých zemí a potýkala se se silnou konkurencí, lze dosažená čísla charakterizovat jako solidní.

Na základě zákona č. 123/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920 vzniklo na Slovensku sedm volebních krajů – Trnava, Nové Zámky, Turčianský Svätý Martin, Banská Bystrica, Liptovský Svätý Mikuláš, Košice a Prešov. Volební kraj Nové Zámky

---

²⁷⁶ Tamtéž, Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny – 1920-2006, Kartogramy vítězných stran v soudních okresech českých zemí 1920-1935. Kartogram 2. [online]. [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p2.pdf/409d4bb6-a3f9-4afe-b5b1-b648d9f7d8af?version=1.0>.

²⁷⁷ Volby, s. 14-15.

²⁷⁸ Tamtéž; ČSÚ, Výsledky, Kartogramy. Kartogram 2. [online]. [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p2.pdf/409d4bb6-a3f9-4afe-b5b1-b648d9f7d8af?version=1.0>. Navzdory menšímu zisku hlasů v X. volebním kraji měla KSČ velmi silné postavení na Jihlavsku a na Moravě na Brněnsku. Kvůli vystoupení nezávislých komunistů ze strany ztratila KSČ mnoho sympatizantů a případných voličů. NA Praha, f. Předsednictvo, kart. 100, inv. č. 507, Periodické zprávy ze dne 13. listopadu 1925.

a Košice byly vytvořeny tak, aby do nich patřila převládající část voličů dvou největších národnostních menšin na Slovensku, maďarské a německé.²⁷⁹

Vlivem vnitrostranických krizí KSČ a nástupu bolševizace došlo i na Slovensku, podobně jako v Českých zemích, ke značnému poklesu členské základny a ztrátě voličů a podporovatelů. Mnozí z nich raději přestoupili k jiným socialistickým stranám, především k sociálním demokratům a národním socialistům, další se přidali k Hlinkově ľudové straně a část z nich po vystoupení z KSČ rezignovala na aktivní politický život. Ti, kdo dobrovolně ze strany neodešli, ale nadále odmítali přijmout nové směřování strany (bolševizaci), byli vyloučeni.²⁸⁰

O dobře nachystaném programu, úspěšné agitační činnosti a kampani svědčí konečné volební výsledky na Slovensku, v nichž skončila na třetím místě se ziskem 198 111 hlasů, tj. 13,90 % platných hlasů.²⁸¹ Naprosto zřejmým vítězem voleb na Slovensku se stala Hlinkova slovenská ľudová strana se 489 111 hlasy a 23 mandáty. S velkým odstupem se na druhé pozici umístili agráři, 248 034 hlasů. Ve srovnání s KSČ si Československá sociálnědemokratická strana dělnická vedla o poznání hůře. Svůj hlas pro ni do volebních urn vhodilo 60 635 voličů.²⁸²

Největšího množství hlasů získala KSČ zejména v krajích a okresech na jihozápadě, jihu a částečně ve středu Slovenska, kde se mísilo obyvatelstvo slovenské, maďarské a německé národnosti, nebo zde mělo převahu obyvatelstvo národnostních menšin. V XV. volebním kraji Trnava, který sdílel společné hranice s Rakouskem a Maďarskem, získali komunisté 28 619 hlasů (nejvíce v okrese Komárno a nejméně v okr. Myjava). Sousední XVI. volební kraj Nové Zámky zaznamenal pro komunisty 61 575 hlasů (nejvíce v okr. Parkáň, nejméně v okr. Zlaté Moravce), XVII. volební kraj Turčianský Svätý Martin 22 452 hlasů (nejvíce ve stejnojmenném okrese a nejméně v okr. Námostovo), XVIII. volební kraj Banská Bystrica 17 678 hlasů (nejvíce v okr. Želiezovce a nejméně v okr. Sv. Kríž), XIX. volební kraj Liptovský Svätý Mikuláš 15 814 hlasů (nejvíce v okr. Rožňava a nejméně v okr. Spišská Stará Ves), XX. volební kraj Košice 39 693 (nejvíce v okr. Gelnica a nejméně v okr. Medzilaborce) a XXI. volební kraj Prešov 12 280 hlasů.²⁸³ Oblasti, ve kterých obdržela KSČ nejvíce hlasů, se

---

²⁷⁹ Karol FREMAL, KSČ vo svetle výsledkov parlamentných volieb v rokoch 1925, 1929 a 1935 na Slovensku, in: Zdeněk KÁRNÍK – Michal KOPEČEK (edd.), Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek V., Praha 2005, s. 127.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ NA Praha, f. Předsednictvo, kart. 100, inv. č. 507, dokument Volby na Slovensku, s. 140.

²⁸² Volby, s. 14.

²⁸³ NA Praha, f. Předsednictvo, kart. 100, inv. č. 507, Volby na Slovensku, s. 140-141.

vedle přítomnosti obyvatel maďarské a německé národnosti vyznačovaly také tím, že šlo o průmyslová centra a z konfesionálního hlediska v těchto krajích žilo s převahou nebo výrazným počtem nekatolické obyvatelstvo.²⁸⁴

Nejmenších volebních úspěchů nabyla KSČ především v severních částech Slovenska, a hlavně v regionech, kde mělo převahu katolické obyvatelstvo. V nich dominovala hlavně Hlinkova ľudova strana, ale i další národně zaměřené strany, např. Slovenská národná strana. Podle slovenského historika Karola Fremala nejvíce ovlivňovala volební výsledky na Slovensku právě otázka příslušnosti k římskokatolickému vyznání, jehož členové volili zejména Hlinkovu ľudovu stranu či jí blízká hnutí a téměř vůbec nevolili komunisty. Nicméně pro veškeré volby na Slovensku v meziválečném období, nejen pro parlamentní volby r. 1925, je typické, že se v nich volilo především podle národnostních a konfesionálních kritérií. Méně významná pak pro tamější obyvatelstvo byla sociální a profesní hlediska.²⁸⁵

Do horní komory Národního shromáždění odeslalo svou kandidaturu 23 politických stran, tedy o 6 subjektů méně než do Poslanecké sněmovny. Vzhledem k nastaveným volebním podmínkám ukotveným v zákoně bylo sečteno zhruba o 1 milion hlasů méně. I přes to výsledky voleb do senátu víceméně kopírovaly výsledky voleb do dolní komory parlamentu. Největší počet mandátů obdrželi agráři, 23 mandátů a 841 647 hlasů. Druhá KSČ získala 20 mandátů a 774 454 hlasů, za nimi lidovci 16 mandátů a 618 033 hlasů, Československá sociálně demokratická strana dělnická 14 mandátů a 537 470 hlasů, národní socialisté také 14 mandátů a 516 250 hlasů, Německý svaz zemědělců 12 mandátů a 505 597 hlasů, Hlinkova slovenská ľudová strana taktéž 12 mandátů a 417 206 hlasů, němečtí sociální demokraté 9 mandátů a 363 310 hlasů, Československá národní demokracie 7 mandátů a 256 360 hlasů, Německá křesťansko-sociální strana lidová také 7 mandátů a 289 055 hlasů, Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská 6 mandátů a 257 171 hlasů, Německá strana národní 5 mandátů a 214 589 hlasů, Německá národně socialistická strana dělnická 3 mandáty a 139 945 hlasů a poslední politickou stranou, která ještě dokázala získat senátorská křesla, byla Krajinská křesťansko-sociální strana se 2 mandáty a 85 777 hlasy. Oproti Poslanecké sněmovně se tak zde neobjevili zástupci Polského svazku lidového a dělnického a Autonomního zemědělského sojuzu.²⁸⁶

---

²⁸⁴ K. FREMAL, KSČ vo svetle, in: Z. KÁRNÍK – M. KOPEČEK (edd.), Bolševismus V, s. 129.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 129-130.

²⁸⁶ Volby, s. 9.

Stejně tak z hlediska sociálního a národnostního složení senátu byly výsledky téměř obdobné. Jedním z nepatrných rozdílů bylo, že vlivem neúspěšného pokusu rusínské a polské strany vstoupit do senátu, se zde neobjevil žádný Polák a pouze jeden Rusín a jeden senátor ruské národnosti. Kvůli zákonnému kritériu, že senátorem se může stát pouze občan starší 45 let, se logicky proměnily kategorie ve věkovém složení senátorů. Ústavních činitelů senátu starších 45 let a dovršujících věk 50 let bylo 40, tj. 26,7 %. Nejvíce osob usedlo do senátorských lavic ve věkovém rozpětí 51-60 let, 82 občanů, tj. 54,7 %. Nejméně pak 28 senátorů (18,7 %) v kategorii 61-70 let.²⁸⁷

Žádné podstatné změny se neudály ani z pohledu KSČ. I nadále registrovala největší podporu z hlavního města (126 272 hlasů), z území náležejícího k volebnímu obvodu Louny (99 321 hlasů), Mladá Boleslav (89 666 hlasů), Brno (88 419 hlasů), Moravská Ostrava (69 656 hlasů). Nejmenší oblibu znovu z oblastí spadající do volebního kraje Plzeň (38 159 hlasů) a Hradec Králové (38 675 hlasů). Totéž se opakovalo i na Slovensku, kde byly nejméně úspěšným krajem Nové Zámky (82 626 hlasů) a naopak nejhorším Prešov (9 696 hlasů). Dominanci v senátorských volbách si komunisté uchovali na Podkarpatské Rusi, kde obdrželi 63 466 hlasů. Pro porovnání druzí agrárníci zde získali 34 440 hlasů.²⁸⁸

Po oznámení volebních výsledků zavládly mezi komunistickými sympatizanty, voliči a také funkcionáři strany silné pocity radosti, štěstí, optimismu a zvýšeného sebevědomí. Spolu s vlastními dosaženými hlasy je těšil také silný propad československých i německých sociálních demokratů. Úspěch ve volbách však nezměnil předvolební stanovisko KSČ, se kterým ale byli voliči již dříve velmi dobře obeznámeni. Vědoma si své velké popularity a silného vlivu nadále odmítala účast v jakékoli koaliční vládě s buržoazními stranami. Své rozhodnutí zdůvodňovala tak, že pro svůj propagovaný, dlouhodobý cíl vytvoření dělnicko-rolnické vlády ještě nenazrály vhodné podmínky. Proto ještě během volebních kampaní zaměřovala své síly na sjednocení a spojení komunistických a nekomunistických dělnických tříd pro mimoparlamentní boj.²⁸⁹

Bezprostředně po volbách tlačila Československá sociálně demokratická strana dělnická prostřednictvím svého tisku na KSČ, aby uplatnila svěřenou důvěru a vstoupila

---

²⁸⁷ ČSÚ, Volby do Národního shromáždění, Sociální složení poslanců; Tamtéž, Věkové složení poslanců; Tamtéž, Národnostní složení poslanců. [online]. [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-narodniho-shromazdeni-1920-az-1935-n-2hwwxuf57q>.

²⁸⁸ Tamtéž, Získané hlasy podle volebních krajů. [online]. [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr211.pdf/b3f32945-f2ce-49cf-993c-0d0abd5b7590?version=1.0>.

²⁸⁹ P. REIMAN, Ve dvacátých letech, s. 299-300.

do dělnicko-rolnické vlády. Tento návrh směřoval k obnovení Tusarovské rudozelené koalice z let 1919-1920, kterou tvořili socialistické strany spolu s agrárníky. Brzy na tento podnět reagoval Ústřední výbor KSČ předložením návrhu, v němž operoval s myšlenkou koalice dělníků měst a venkova, opřenou o spolupráci všech socialistických stran. Zároveň v něm vytyčil požadavky, které měly být prosazovány nejen na půdě parlamentu, ale přímo ve vládě. Pro socialistické strany a zejména pro sociální demokraty se jednalo o nepřijatelné nároky, a proto veškerá jednání o „vládě dělníků a rolníků“ ztroskotala.²⁹⁰ KSČ se tak rozhodla setrvat v silném opozičním postavení. Nadále také působila jako antisystémová, nestátotvorná strana v československém politickém spektru, a i po parlamentních volbách roku 1925 pokračovala v započatém procesu bolševizace strany, jímž prohlubovala svou závislost a podřízenost k moskevskému ústředí Komunistické internacionály.

Sestavením vlády poté pověřil prezident republiky T. G. Masaryk podle tradice předsedu nejsilnější strany Antonína Švehlu. K jejímu úspěšnému složení stačilo přesvědčit živnostensko-obchodnickou stranu, aby vystoupila z dosavadního opozičního postavení a jako šestá strana se přidala k všenárodní koalici. To se A. Švehlovi podařilo a koalice nyní disponovala nadpoloviční většinou v poměru 159:141 mandátům. Nicméně jednání pokračovala i nadále, jelikož se A. Švehlovi příliš nezamlouvala těsná majorita ve sněmovně. Oslovil proto i ostatní politické strany. Slibně se jevila možnost, že by vládu rozšířila HSLS. Její výkonný výbor o celé záležitosti jednal a byl návrhu nakloněn. Avšak po vystoupení Vojtecha Tuky, který trval na prosazení požadavků strany o autonomii Slovenska vycházející z principů „pittsburského“ uspořádání státu, celá akce padla. Vážné problémy nastaly ve fázi, kdy se začala řešit otázka složení vlády. Lidovci usilovali o získání ministerstva školství, což obě socialistické strany odmítaly. Kvůli těmto sporům se A. Švehla svého úkolu vzdal a požádal prezidenta, aby jej ve funkci nahradil J. Šrámek, předseda lidovců. I on ovšem během vyjednávání narazil na řadu neřešitelných překážek. A tak po pouhých třech dnech nabídl svou pozici sociálnímu demokratovi R. Bechyněmu. Zmatkům již nedokázal přihlížet T. G. Masaryk, který se rozhodl znovu povolát z Brna zemského prezidenta J. Černého, aby sestavil úřednickou

---

²⁹⁰ Tamtéž, s. 300. V zájmu pokračujícího rozvoje státu tento návrh socialistů o dočasném opuštění od striktních pravidel klasické parlamentní demokracie podporovali i reprezentanti Hradu. Ti věřili, že pokud KSČ nabídku přijme, přestane se řada komunistických vedoucích činitelů řídit moskevským diktátem. Aby KSČ přesvědčili, zvažovali možnost doplnit kabinet zástupci legionářů, sokolů, svazů učitelů apod. Chtěli tím navodit zdání o většinovosti komunistů ve vládě. Jestliže by k této situace nakonec došlo, musel by zřejmě dočasně přestat plnit svou roli parlament. Přesněji řečeno by musel být jeho Stálý výbor zmanipulován. A. KLIMEK, Velké dějiny XIII, s. 499-500.

vládu. Tento zásah sjednotil strany rozšířené všenárodní koalice a 9. prosince 1925 již byla představena nová vláda, označována jako tzv. Druhá Švehlova vláda.²⁹¹

Reakce ze strany KSČ na nově zformovanou koalici byly vcelku neutrální. Dá se říct, že se pro komunisty nic nezměnilo. Po vytvoření nové vlády a s očekáváním co nejbližšího svolání Národního shromáždění započalo agitačně propagační oddělení KSČ velmi aktivně řešit, jak pokračovat v povolební kampani. Pro komunisty bylo důležité tlačit na koalici i parlament a požadovat po nich kroky vedoucí ke zlepšení podmínek dělníků a rolníků.²⁹² Prioritní pro ně nadále také bylo neusilovat o spoluúčast na vládě s buržoazními stranami, ale vykonávat činnost v parlamentu i mimo něj za účelem nastolení nového řádu. Povolební schůzi v Lucerně ukončil B. Jílek krátkým proslovem, kde mimo jiné zaznělo: *„Nezlákají nás proto, poněvadž máme před sebou krásný příklad proletariátu sovětského Ruska... Než, ani toto vítězství nás neopijí a prohlašujeme, že je nám milejší jediná dobře fungující závodní buňka, nežli několik ministerských křesel (Potlesk.) My jsme si všichni přesně a jasně vědomi toho, že není možno docílit změny kapitalistického řádu tím, že bude několik zástupců dělnických sedět na ministerských křeslech, ale vidíme, že změnu kapitalistických řádů provedeme s naprostou jistotou, budeme-li mít dobrou organizaci, v každém závodě závodní buňku. To je nástroj, kterým vyvrátíme kapitalistický řád. Naším úkolem, ať v parlamentě nebo v závodě, nebo na velkostatku, bude hájit zájem proletářské třídy vždycky a za všech okolností...“*²⁹³ KSČ se tak rozhodla nadále pokračovat v započaté cestě k bolševizaci strany, ke které definitivně došlo v roce 1929, a prohlubování své závislosti na moskevském ústředí. To vše za vidinou svržení kapitalistického režimu, který povede ke spravedlivému a spokojenému životu.

---

²⁹¹ Z. KÁRNÍK, České země, s. 381. Do Druhé Švehlovy vlády tak patřila: Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu, Československá strana národně socialistická, Československá sociálně demokratická strana dělnická, Československá strana lidová, Československá národní demokracie, Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská a jako mimo straníční odborníci Karel Engliš (ministerstvo financí) a Jozef Kállay (ministerstvo pro správu Slovenska). Tamtéž.

²⁹² NA Praha, f. KSČ – ÚV 1921-1945, kart. 63, inv. č. 1012, Opis ze dne 10. prosince 1925. Všem sekretariatum. Vážení súdruzi!

²⁹³ Rudé právo, 9. 12. 1925.

Závěr

Nově vzniklá samostatná Československá republika se po konci první světové války musela kromě poválečných hrůz a důsledků vypořádávat ještě s dalšími problémy. Jeden z nich zdělila po rozpadu rakousko-uherské monarchie. Byl jím mnohonárodnostní charakter státu. Zejména Němci svými iredentistickými a Slováci autonomními požadavky znesnadňovali fungování země po celou dobu existence První republiky. Společné soužití několika národností v jednom státě se odrazilo i do složení stranicko-politického systému, kde se rázem objevila celá řada politických stran. Brzy se rozvinul ještě další problém představovaný Komunistickou stranou Československa, která dlouhodobě usilovala o svržení dosavadní formy vlády.

Tou byla demokracie v podobě parlamentní republiky. Národní shromáždění neboli parlament se skládal z horní komory, Senátu, a dolní komory, Poslanecké sněmovny. V čase voleb se volilo na principu poměrného volebního systému do obou komor současně. Podle ústavy vykonávala exekutivní moc vláda a z menší části také prezident. Do poloviny 20. let 20. století měl rozhodující postavení mimoparlamentní orgán tzv. Pětka. Jednalo se o seskupení představitelů pěti nejsilnějších politických stran, které rozhodovalo o vedení republiky. Jednotlivé strany pak zastupovaly zájmy určitých skupin obyvatelstva a byly velmi aktivní i v nepolitickém životě, když organizovaly různé kulturní akce nebo vytvářely zájmové organizace. Lidé tak byli mnohem více aktivně spjati s politickým prostředím a stranami, než jak je tomu v dnešní době.

Samotný vznik KSČ byl nevyhnutelným důsledkem vzhledem k tomu, co se odehrávalo i jinde v Evropě a kolik krajně levicových, socialistických skupin a frakcí působilo jak v Československu, tak i mimo něj. Svým souhlasem s jedenadvaceti podmínkami a vstupem do Komunistické internacionály si strana osvojila marxisticko-leninskou ideologii a vnímání společnosti, která funguje na principech kapitalistického řádu, kde kapitalisté (vykořisťovatelé) utlačují proletariát (vykořisťovaní). Dlouhodobým cílem tak bylo prostřednictvím ozbrojeného boje zahájit socialistickou revoluci, která ve svém výsledku způsobí socialistickou revoluci, pád kapitalistického řádu a nastolení diktatury proletariátu. Avšak již od ustavujícího sjezdu doprovázely KSČ vnitrostranické rozepře, které se týkaly odlišného vnímání způsobu, jak tohoto cíle dosáhnout. Názorové rozdělení panovalo ve straně zejména v první polovině 20. let 20. století. V druhé polovině se zahájením procesu bolševizace situace pomalu uklidňovala, aby nakonec

v roce 1929 došlo vlivem uchopení vedení strany stalinskou frakcí ke stabilizaci vnitrostranických poměrů. Nicméně jak se ukázalo, spory v nejvyšších kruzích si vybraly svou daň na početnost členské základny.

Moskevské ústředí Komunistické internacionály si za účelem, že se bude od II. řádného sjezdu v roce 1924 v KSČ uplatňovat nová politická linie v podobě bolševizace, prosadilo i nové složení vedení strany. Do jejího předsednického křesla usedl Josef Haken. Ač současník Bohumíra Šmerala a bývalý sociální demokrat, byl Josef Haken zastáncem radikálnějšího přístupu a společně s Klementem Gottwaldem, Rudolfem Slánským a dalšími patřil do stalinské frakce. Roku 1925 vedl Komunistickou stranu Československa do parlamentních voleb a následně obhájil svůj poslanecký mandát. V dolní komoře Národního shromáždění působil až do roku 1929 a v témže roce úspěšně kandidoval za KSČ do Senátu. Aktivní politickou kariéru opustil kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu v roce 1936.

Co se týče vlastního programu KSČ, byla její nezávislost vstupem do Komunistické internacionály zcela potlačena. Avšak alespoň v prvních letech existence KSČ lze s rezervou hovořit o jistém samostatném plánování. V této době měl její program dvě úrovně. Dlouhodobé cíle určovalo moskevské ústředí. Krátkodobé a střednědobé plány ustanovoval každý stranický sjezd a reflektovaly současné potřeby na domácí scéně. Šířit programová prohlášení v předvolebním i volebním období pomáhal především tisk. Důležitou roli v agitačně propagační činnosti měli sehrát také sami členové a podporovatelé KSČ. Vedle agitace v závodech měli šířit a rozdávat propagační materiál a získávat tak pro komunistickou věc další příznivce. KSČ dále v rámci své propagandy organizovala řadu demonstrací a v době konání voleb ve velké míře svolávala volební schůze.

Výsledky parlamentních voleb znamenaly pro Komunistickou stranu Československa obrovský úspěch. Z celorepublikového hlediska se stala druhou nejsilnější politickou stranou v zemi, když ji dokázali předstihnout pouze agráři. Podle mého názoru bylo pro tento úspěch klíčové, že komunisté zdárně oslovili a zmobilizovali jak své voliče, tak i ty potenciálně nové. Důležité také bylo, že dokázali získat stabilně vysoké počty hlasů téměř ve všech volebních krajích. To znamená, že agitačně propagační činností v Českých zemích zaujali obyvatelstvo jak v okresech s převahou českého obyvatelstva, tak i v okresech, kde žila většina obyvatel německé či polské národnosti, jež mohly sympatizovat s internacionálním charakterem KSČ. Největší popularitu v Českých zemích zaregistrovala KSČ především v oblastech kolem Prahy,

v severních Čechách, na Brněnsku a také v oblasti Ostravska. Naopak nejslabší podpora vycházela ze západních Čech, z části jižních a východních Čech a severní Moravy. Na Slovensku byl úspěch komunistů menší. Příčinou byla zejména dominance autonomistické nebo separatistické Hlinkovy ľudové strany. Pokud zde však KSČ obdržela volební hlasy, tak se jednalo hlavně o oblasti, kde žily národnostní menšiny ať už německé či maďarské. Nakonec v nejvýchodnější části Československé republiky, na Podkarpatské Rusi, se stala KSČ jednoznačným vítězem.

Již před samotným konáním voleb se však úspěch komunistů očekával. Velmi mu totiž nahrávaly události a situace ve společnosti před volbami do Národního shromáždění. Z hospodářského a sociálního hlediska se obyvatel Československa silně dotýkala Rašínova měnová reforma, její následná opatření a deflační politika a vleklá poválečná hospodářská krize, která skončila až roku 1924, kdy se definitivně potvrdila hospodářská stabilizace. Obyvatelstvo také ovlivňovala problematika mezd, nezaměstnanosti a vyplácení podpor, do níž a do jejího řešení v určité míře zasahovali právě i komunisté. Do výsledků voleb se také ostatně promítly i události na politické scéně. Zejména přijetí zákona na ochranu republiky a různé politické aféry hrály v rozhodování, komu svěřit svůj volební hlas, svou roli. Velmi dobře připravená a prováděná agitačně propagační činnost v rámci předvolební a volební kampaně, v níž dokázala KSČ šikovně pracovat s těmito událostmi a šířit ideály marxisticko-leninské ideologie o spravedlivé společnosti, se stala důvodem, proč komunisté v parlamentních volbách roku 1925 uspěli.

Oznámené volební výsledky přijali komunističtí voliči, členové i funkcionáři strany s velkým nadšením a radostí. Ovládl je také pocit optimismu a zvýšeného sebevědomí. Prohloubil v nich přesvědčení o správnosti komunismu. Těšilo je také velmi silné oslabení socialistických stran, a to zejména sociální demokracie. Bezprostřední povolební reakcí ze strany sociální demokracie, která prostřednictvím svého tisku a s vědomím Hradu, tlačila na KSČ, aby projevenou voličskou důvěru přetavila ve vstup do dělnicko-rolnické vlády, kterou měli tvořit socialistické strany společně s agrárníky. Nicméně ani tento tlak sociálních demokratů, ani volební výsledky nepředstavovaly pro KSČ žádnou změnu ve smyslu směřování strany a v dlouhodobých cílech. Strana nadále zásadně odmítala jakoukoliv participaci na buržoazní vládě, zůstávala velmi silnou opoziční, a především antisystémovou, nestátotvornou stranu v politickém spektru a nadále pokračovala v ostré kritice vládní koalice a shazování její důvěryhodnosti. Se skutečností, že komunisté neusilují o vládní pozice byli však již před volbami její voliči dobře obeznámeni. KSČ vnímala volby spíše jako příležitost, díky které mohla šířit

komunistické ideály, prohlubovat správnost těchto myšlenek u svých podporovatelů, a navíc získat i další sympatizanty. Získané mandáty v parlamentu však pro ni znamenaly jisté povzbuzení a navýšení síly. Právě činnost v parlamentu, a hlavně mimoparlamentní aktivity v závodech a obecně ve veřejném životě měly být tou cestou, která dokáže zhroutit kapitalistický řád a nastolit diktaturu proletariátu, jenž zaručí vytvoření spravedlivé společnosti. Proto i po konci voleb navázala především na svůj hlavní cíl, jímž byla snaha o sjednocení a spojení komunistických a nekomunistických dělnických tříd pro mimoparlamentní boj. Po volbách se také KSČ soustředila na svůj vnitrostranický stav a vývoj, jelikož i nadále probíhal v KSČ proces bolševizace strany, který čím dál více potlačoval její nezávislost a prohluboval její podřízenost ke Komunistické internacionále. Po neutrální reakci na nově zformovanou koalici tzv. Šestku, kdy se k dosavadní Pětce přidala ještě živnostensko-obchodnická strana, zahájila KSČ okamžitě povolební kampaň, v níž se zaměřila na požadování zlepšení životních podmínek dělníků a rolníků. Prioritním, dlouhodobým cílem však stále zůstávalo dosažení svržení kapitalistického řádu v Československu.

Je velmi zajímavé sledovat vývoj radikalismu v prvních letech existence strany. Zatímco na přelomu 10. a 20. let 20. století byla marxistická levice uvnitř Československé sociálně demokratické strany dělnické a následně historická pravice (komunisté se sociálně demokratickou minulostí) v KSČ posuzována jako stoupenci radikálních názorů a přístupů, po určité době se jejich vnímání změnilo. V průběhu let začali být tito představitelé obviňováni z umírněného postupu, pravicových tendencí a nenaplňování dlouhodobých cílů, které určovala Komunistická internacionála. Noví a mladí komunisté, kteří byli zcela přesvědčeni o správnosti bolševismu a byli silně nespokojeni s dosavadní situací a jejími představiteli, se rozhodli provést změnu. V následujících letech postupně převzali vedení strany a důsledně usilovali o revoluční uplatňování nastavených ideálů.

Předkládaná práce jistě není vyčerpávajícím popisem nebo analýzou KSČ ve 20. letech 20. století. Již v průběhu jejího zpracovávání se nabízely další otázky a témata, která by si zasloužila svůj vlastní výzkum ať již v podobě monografie nebo samostatné studie. Pokud bych musel navrhnout konkrétní možná témata zkoumání, určitě bych zmínil vypracování moderní monografie, která by se věnovala dějinám meziválečné KSČ. Další zajímavou možností by jistě byla historicko-antropologická práce, u níž by bylo zcela irelevantní, zda by se věnovala vedoucím představitelům strany či běžným komunistickým stoupencům. Jinou variantou by pak mohla být práce, která by zpracovávala vztah mezi komunisty a bezpečnostními složkami.

Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny

Národní archiv Praha,

fond Haken Josef

fond KSČ – Ústřední výbor 1921-1945, Praha, 1480/0/1

fond Předsednictvo ministerské rady

fond Sbírka letáků KSČ

Vydané prameny a paměti

BEER, Fritz, *...a tys na Němce střílel, dědo?* Praha 2008.

BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa: dokumenty*, Praha 1928.

BUDÍN, Stanislav, *Jak to vlastně bylo*, Praha 2007.

HOLÁ, Věra – VYSKOČOVÁ, Růžena (edd.), *Zápasy KSČ očima pamětníků*, Praha 1971.

KOPECKÝ, Václav, *30 let KSČ. Vzpomínky na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje*, Praha 1951.

KOPECKÝ, Václav, *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*, Praha 1960.

PRAŽÁK, Přemysl, *Přehled a program politických stran v Československu*, Turnov 1935.

Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 2. – 5. února 1923, Praha 1989.

Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X. – 4. XI. 1924, Praha 1983.

Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.-28. září 1925, Praha 1967.

Protokoly sjezdů KSČ I. Ustavující a slučovací sjezd KSČ roku 1921, Praha 1958.

REIMAN, Pavel, *Ve dvacátých letech. Vzpomínky*, Praha 1966.

Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha 1926.

Založení Komunistické strany Československa. Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ 1917-1924, Praha 1954.

Internetové prameny a zdroje

Český statistický úřad, Demografická příručka – 2018, 1-16 Obyvatelstvo podle národnosti podle výsledků sčítání lidu v letech 1921-2011. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka>.

Český statistický úřad, Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-narodniho-shromazdeni-1920-az-1935-n-2hwwxuf57q>.

Český statistický úřad, Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny – 1920-2006. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-voleb-do-poslanecke-snemovny-v-letech-1920-2006-n-tgdmp17urw>.

Historie parlamentarismu a české ústavnosti. [online]. [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>.

Rozhovor s PhDr. Zdeňkem Doskočilem, Ph.D., Josef Haken, zapomenutý „otec zakladatel“ komunistické strany, Český rozhlas Plus 21. května 2020. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/josef-haken-zapomenuty-otec-zakladatel-komunisticke-strany-8207415>.

Složení vedoucích orgánů KSČ. [online]. [cit. 2020-09-13]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>.

Zákon ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya>.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

Zákon č. 123/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920 kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgmxgq3brfuya>.

Tisk

Lidové noviny, 1918.

Právo lidu, 1918.

Rudé právo, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925.

Venkov, 1918.

Literatura

BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub, *Politický systém českých zemí 1848-1989*, Brno 2007.

BAXA, Bohumil, *Ústavní listina československé republiky a vliv cizích ústav*, Sborník věd právních a státních 21, 1921.

BĚLINA, Pavel – BOROVIČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, P. Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XII.b 1890-1918*, Praha 2013.

BROKLOVÁ, Eva, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*, Praha 1992.

CABADA, Ladislav, *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*, Plzeň 2005.

CABADA, Ladislav – ŠANC, David, *Český stranický systém 1890-1939*, Plzeň 2000.

ČADA, Václav, *KSČ v období 1921-1948. Strategie a taktika*, Praha 1988.

CIBULKA, Ludvík, *Putování za Josefem Hakenem*, Hradec Králové 1980.

FREMAL, Karol, *KSČ vo svetle výsledkov parlamentních volieb v rokoch 1925, 1929 a 1935 na Slovensku*, in: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal, *Bolševismus*,

- komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek V.*, Praha 2005, s. 127-152.
- GALANDAUER, Jan, *Bohumír Šmeral 1914-1941*, Praha 1986.
- HÁJEK, Miloš, *Jednotná fronta. K politické orientaci komunistické internacionály v letech 1921-1935*, Praha 1969.
- HÁJKOVÁ, Alena, *Boj KSČ proti přijetí zákona na ochranu republiky v roce 1923*, *Československý časopis historický* 9, 1961, s. 325-333.
- HARNA, Josef, *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938*, in: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*, Brno 2005, 535-552.
- HOLUBEC, Stanislav, *Kultura každodennosti pražské KSČ v letech 1921-1938*, *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny* 10, 2008, č. 1-2, s. 71-90.
- HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír, *Česká republika – konsensuální nebo majoritní model demokracie?* *Politologická revue* 8, 2002, č. 1, s. 3-21.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha 2003.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *Pravé a levé politické extrémity v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus*, in: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek III.*, Praha 2004, s. 12-57.
- KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha 1996.
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIII. 1918-1929*, Praha 2000.
- KLIMEK, Antonín, *Vítejte v první republice*, Praha 2003.
- KREJČÍ, Oscar, *Nová kniha o volbách*, Praha 2006.
- KŘEŠŤAN, Jiří, *KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky s SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925-1939)*, in: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek II.*, Praha 2004, s. 84-109.
- KUBAT, Michal, *Teorie antisystémové strany*, *Politologický časopis* 14, 2007, č. 2, s. 110-123.
- KUČERA, Milan, *Populace České republiky 1918-1991*, Praha 1994.

- KUKLÍK, Jan, *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, in: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*, Brno 2005, s. 683-709.
- KVAČEK, Robert, *Poctivost i v politice. Předčasné volby v roce 1925*, *Dějiny a současnost* 28, 2006, č. 5, s. 38-41.
- MALÍŘ, Jiří, *Systém politických stran v českých zemích do roku 1918*, in: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*, Brno 2005, s. 17-58.
- MAREK, Pavel, *Komunistická strana Československa*, in: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*, Brno 2005, s. 711-746.
- McDERMOTT, Kevin – AGNEW, Jeremy, *The Comintern: A History of International Communism from Lenin to Stalin*, Basingstoke 1996.
- MELICHAR, Bohumil – VRBA, Jakub, *Komunistická mládež. Radikální aktivismus mezi třídní a nacionální identitou*, *Historie – Otázky – Problémy* 9, 2017, č. 2, s. 103-121.
- NECHVÁTAL, Martin, *15. 5. 1921 Založení KSČ ve službách Kominterny*, Praha 2002.
- NIKLÍČEK, Ladislav, *Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií*, *Soudobé dějiny* 2, 1995, č. 2-3, s. 237-253.
- NOVOTNÁ, Tereza, *Volební systém první Československé republiky a jeho reformy*, in: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (edd.), *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*, Dobrá Voda 2004, s. 165-196.
- OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- PEHR, Michal, *Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony v meziválečné éře*, *Časopis Národního muzea. Řada historická* 184, 2015, č. 3-4, s. 31-60.
- Průruční slovník k dějinám KSČ. Svazek I a II*, Praha 1964.
- PTÁČNÍK, František, *Josef Haken. Člověk, učitel, politik*, Hradec Králové 1971.
- RÁKOSNÍK, Jakub, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, Praha 2008.
- RÁKOSNÍK, Jakub, *Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921-1938*, in: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek I.*, Praha 2003, s. 43-61.
- REIMAN, Pavel, *Dějiny Komunistické strany Československa*, Praha 1961.
- RUPNIK, Jacques, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

- SKILLING, Harold Gordon, *The Comintern and Czechoslovak Communism: 1921-1929*, American Slavic and East European Revue 19, 1960, č. 2, s. 234-247.
- SKILLING, Harold Gordon, *The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia*, The American Slavic and East European Review 14, 1955, č. 3, s. 346-358.
- ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2001.
- UHROVÁ, Eva, *Ženy v KSC a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech. Ze stránek komunistického tisku pro ženy*, in: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek II.*, Praha 2004, s. 27-62.
- URBAN, Dan, *Srovnání volebních kampaní KSC v letech 1925, 1929 a 1935*, Praha 2010 (=Diplomová práce).
- VEBER, Václav a kol., *Dějiny Rakouska*, Praha 2007.
- VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav, *Politický systém České republiky: historie a současnost*, Praha 2011.
- VORÁČEK, Emil, *Politika Kominterny a proces „bolševizace“ KSC (1924-1929)*, in: PROKŠ, Petr (ed.), *České země a moderní dějiny Evropy. Studie k dějinám 19. a 20 století*, Praha 2010, s. 119-136.

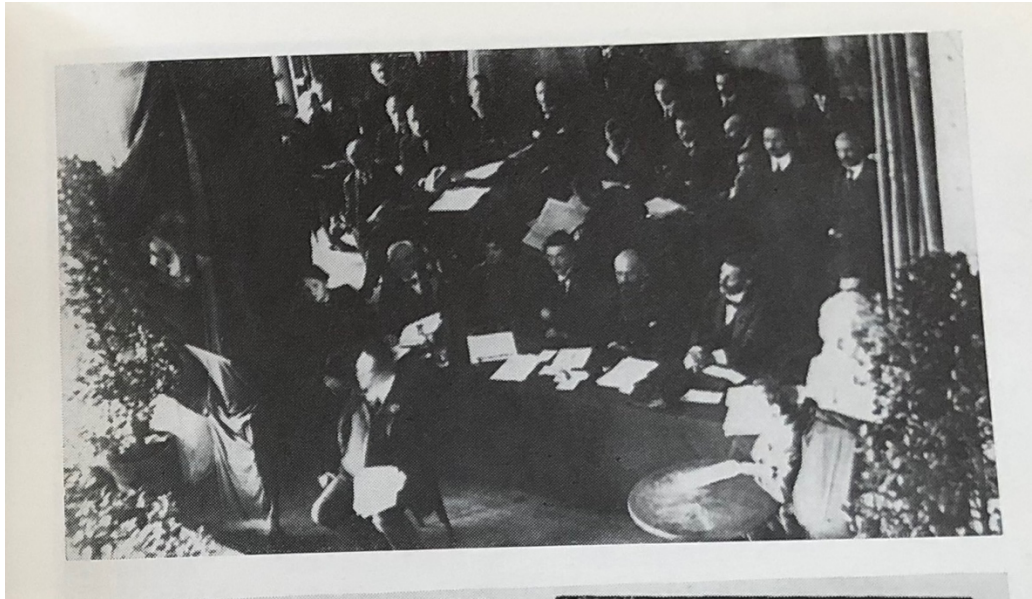
Seznam příloh

- Příloha č. 1 Bohumír Šmeral v letech první světové války. (Jan GALANDAUER, Bohumír Šmeral 1914-1941, Praha 1986).
- Příloha č. 2 Předsednictvo Ustavujícího sjezdu KSČ v květnu 1921. V popředí sedí na židli Bohumír Šmeral. (Jan GALANDAUER, Bohumír Šmeral 1914-1941, Praha 1986).
- Příloha č. 3 Josef Haken. (NA Praha, f. Haken Josef, kart. 2, přiložená fotografie Josefa Hakena).
- Příloha č. 4 Oběžník agitpropoddělení KSČ k volební agitaci. (NA Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1921-1945, Agitačně propagační oddělení, kart. 63, inv. č. 1012, Agitpropodděl KSČ, oběžník č. 2, Volební agitace).
- Příloha č. 5 Volební leták č. 1. (NA Praha, f. Sběrka letáků KSČ, kart. 1, inv. č. 29).
- Příloha č. 6 Volební leták č. 2. (NA Praha, f. Sběrka letáků KSČ, kart. 1, inv. č. 29).
- Příloha č. 7 Kartogram – volební výsledky KSČ na Slovensku. (NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady, kart. 100, inv. č. 507, publikace *Volby na Slovensku*).
- Příloha č. 8 Tabulka výsledků voleb vybraných politických stran v roce 1920. (Český statistický úřad, Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935, Tab. 1.6 Získané hlasy a mandáty podle politických stran v roce 1920).
- Příloha č. 9 Tabulka výsledků voleb vybraných politických stran v roce 1925. (Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha 1926, s. 9, 14-15).
- Příloha č. 10 Tabulka výsledků voleb vybraných politických stran v roce 1925 v krajích a porovnání. (Český statistický úřad, Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935, Tab. 1.11 Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran v roce 1925).
- Příloha č. 11 Sloupcový graf parlamentních politických stran v roce 1925. (Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha 1926, s. 9, 14-15).

Příloha č. 1 - Bohumír Šmeral v letech první světové války

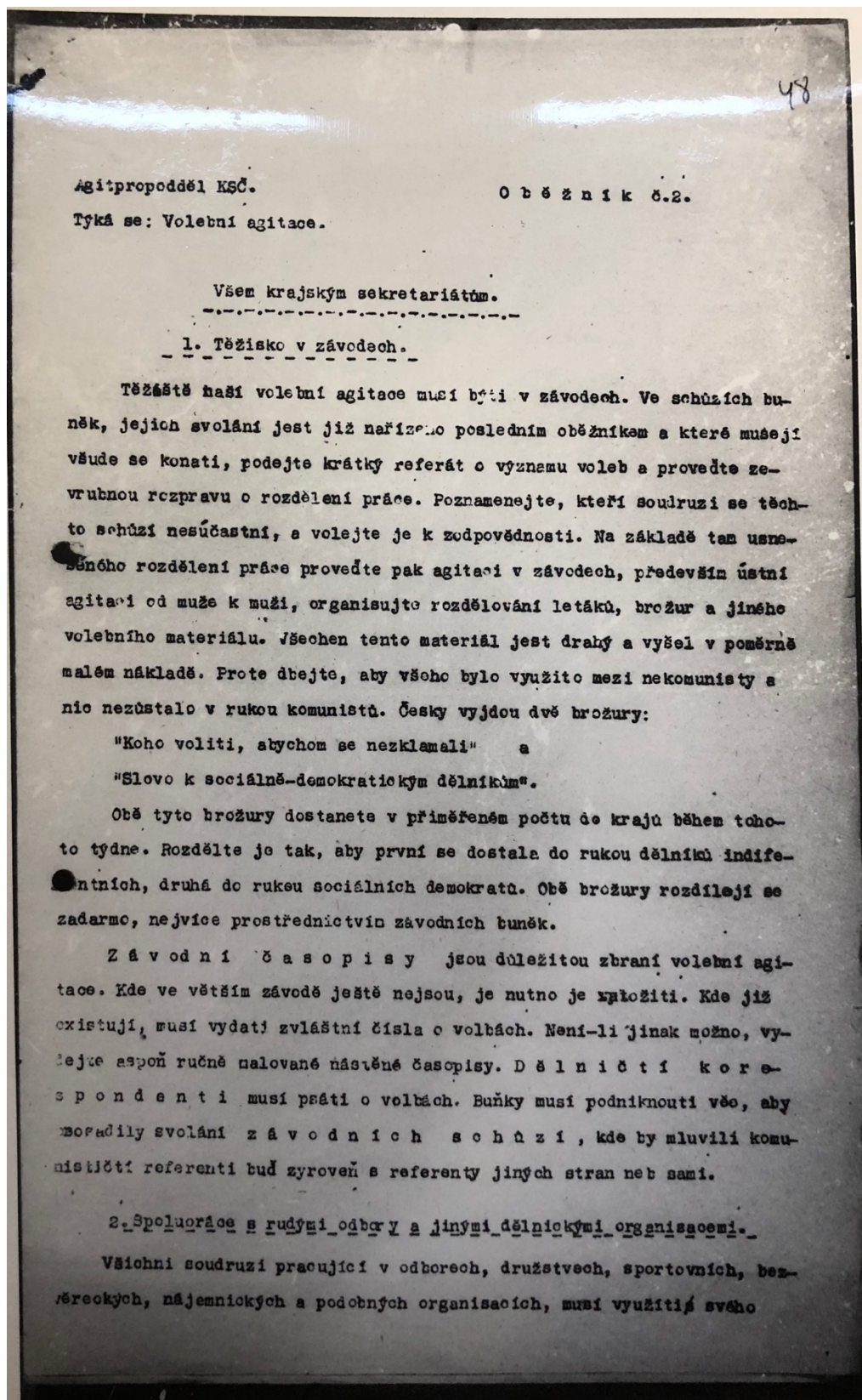
Příloha č. 2 - Předsednictvo Ustavujícího sjezdu KSČ v květnu 1921. V popředí sedí na židli Bohumír Šmeral

Příloha č. 3 – Josef Haken

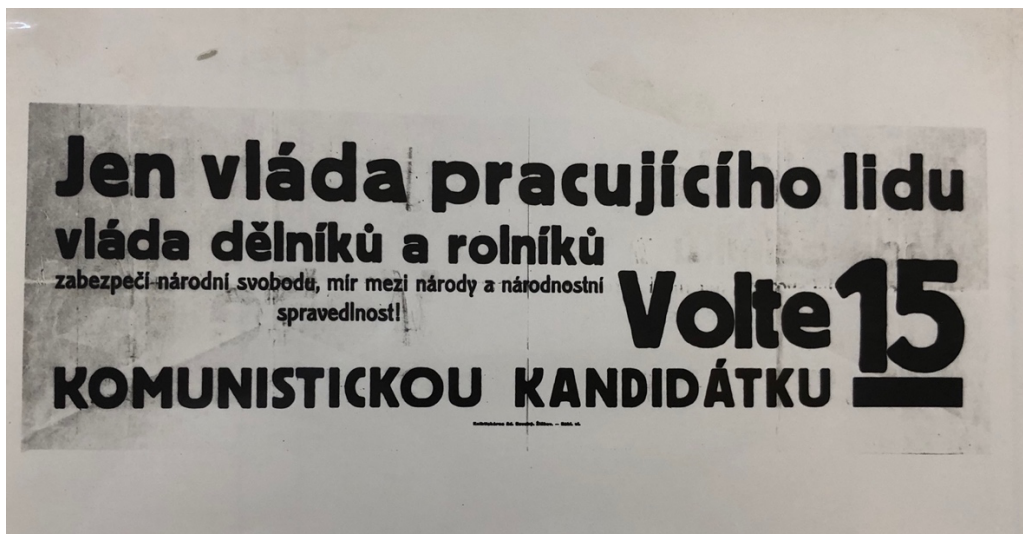
Příloha č. 4 - Oběžník agitpropoddělení KSČ k volební agitaci

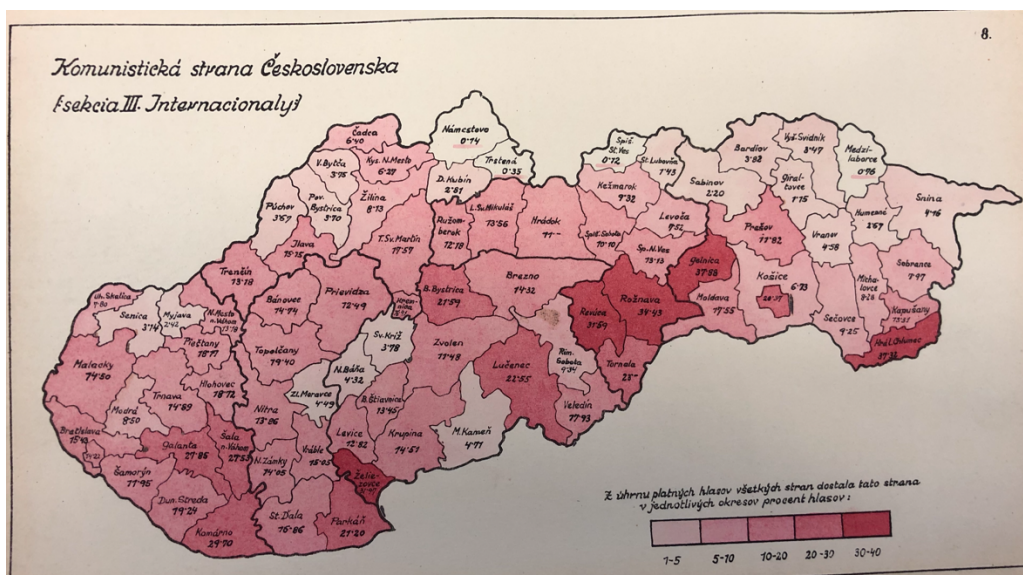

Příloha č. 6 – Volební leták KSČ

Příloha č. 7 - Kartogram – volební výsledky KSČ na Slovensku

Příloha č. 8 – Tabulka výsledků voleb vybraných politických stran v roce 1920

Politická strana	Platné hlasy		Počet mandátů	
	abs.	v %	abs.	v %
Československá sociálně-demokratická strana dělnická (ČSDSD)	1 590 520	25,65	74	24,67
Československá strana lidová (ČSL)	699 728	11,29	33	11
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZaML)	603 618	9,74	28	9,33
Československá strana národně-socialistická (ČSNS)	500 260	8,07	27	9
Československá národní demokracie (ČsND)	387 552	6,25	19	6,33
Německá sociálně-demokratická strana dělnická (DSDAP)	689 589	11,12	31	10,33
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (ČŽOSS)	122 813	1,98	6	2
Ostatní strany	1 605 952	25,9	82	27,34
Celkem	6 200 032	100	300	100

Příloha č. 9 – Tabulka výsledků voleb vybraných politických stran v roce 1925

Politická strana	Platné hlasy		Počet mandátů	
	abs.	v %	abs.	v %
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZaML)	970 940	13,7	45	15
Komunistická strana Československa (KSC)	934 223	13,1	41	13,7
Československá strana lidová (ČSL)	691 095	9,7	31	10,3
Československá sociálně-demokratická strana dělnická (ČSDSD)	631 403	8,9	29	9,7
Československá strana národně-socialistická (ČSNS)	609 153	8,6	28	9,3
Československá národní demokracie (ČsND)	284 601	4	13	4,3
Německá sociálně-demokratická strana dělnická (DSDAP)	411 365	5,8	17	5,7
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (ČŽOSS)	286 058	4	13	4,3
Ostatní strany	2 288 573	32,2	83	27,7
Celkem	7 107 411	100	300	100

**Příloha č. 10 – Tabulka výsledků voleb vybraných politických stran v roce 1925
v krajích a porovnání**

Volební kraj	Politická strana											
	RSZaML		KSČ		ČSL		ČSDSD		DSDAP			
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %		
Praha	166 348	17,13	149 708	16,02	110 903	16,05	114 617	18,15	7 179	1,75		
Pardubice	55 320	5,7	22 836	2,44	50 082	7,25	32 732	5,18	5 737	1,39		
Hradec Králové	48 077	4,95	23 591	2,53	34 753	5,03	27 183	4,31	21 649	5,26		
Mladá Boleslav	68 028	7,01	65 544	7,02	32 033	4,64	33 599	5,32	17 163	4,17		
Česká Lípa	1 713	0,18	40 604	4,35	1 552	0,22	8 905	1,41	74 404	18,09		
Louny	33 203	3,42	93 497	10,01	11 314	1,64	44 907	7,11	55 125	13,4		
Karlovy Vary	1 139	0,12	27 345	2,93	369	0,05	2 817	0,45	84 125	20,45		
Plzeň	53 155	5,47	20 852	2,23	21 445	3,1	95 479	15,12	37 486	9,11		
České Budějovice	61 284	6,31	24 616	2,63	34 305	4,96	26 201	4,15	14 657	3,56		
Jihlava	38 369	3,95	21 093	2,26	45 222	6,54	16 007	2,54	7 132	1,73		
Brno	50 122	5,16	54 028	5,78	94 218	13,63	27 423	4,34	18 502	4,5		
Olomouc	46 629	4,8	29 769	3,19	78 558	11,37	44 707	7,08	35 650	8,67		
Uherské Hradiště	31 714	3,27	30 096	3,22	75 795	10,97	10 815	1,71	1 102	0,27		
Moravská Ostrava	32 887	3,39	56 865	6,09	75 112	10,87	67 193	10,64	26 317	6,4		
Ostatní	282 952	29,14	273 779	29,29	25 434	3,68	78 818	12,49	5 137	1,24		
Čechy	488 267	50,29	468 593	50,16	296 756	42,94	386 440	61,2	317 525	77,18		
Morava a Slezsko	199 721	20,57	191 851	20,54	368 905	53,38	166 145	26,31	88 703	21,57		
Slovensko	248 034	25,55	198 111	21,21	18 036	2,61	60 635	9,6	5 137	1,25		
Podkarpatská Rus	34 918	3,6	75 668	8,1	7 398	1,07	18 183	2,88	0	0		
Celkem České země	687 988	70,86	660 444	70,7	665 661	96,32	552 585	87,51	406 228	98,75		
Celkem	970 940	100	934 223	100	691 095	100	631 403	100	411 365	100		

Příloha č. 11 – Sloupcový graf parlamentních politických stran v roce 1925

